

**ХУУЛЬ ЗҮЙН
ҮНДЭСНИЙ ХҮРЭЭЛЭН**

**ПРОКУРОРЫН ТУХАЙ ХУУЛИЙН ХЭРЭГЖИЛТИЙН ҮР
ДАГАВРЫН ҮНЭЛГЭЭ**

2023

СУДАЛГААНЫ ТАЙЛАН

Улаанбаатар хот

Судалгааг хянасан:

Г.Давааням

Эрдэмтэн нарийн бичгийн дарга
Хууль зүйн ухааны доктор (LL.D)

Судалгааг удирдсан:

Б.Энх-Амгалан

Эрдэм шинжилгээний ахлах ажилтан

Судалгааг гүйцэтгэсэн:

О.Энххүслэн

Эрдэм шинжилгээний ажилтан

Судалгааны агуулга

ХҮСНЭГТИЙН ЖАГСААЛТ	4
ТОВЧИЛСОН ҮГИЙН ЖАГСААЛТ	5
УДИРТГАЛ.....	6
НЭГ. ТӨЛӨВЛӨХ ҮЕ ШАТ	7
1.1. Үнэлгээ хийх шалтгааныг тодорхойлох нь.....	7
1.2. Үнэлгээ хийх хүрээг тогтоох.....	8
1.3. Шалгуур үзүүлэлтийг сонгож тогтоох	9
1.4. Харьцуулах хэлбэрийг сонгох.....	13
1.5. Шалгуур үзүүлэлтийг томьёолох	14
1.6. Мэдээлэл цуглуулах аргыг сонгох.....	14
ХОЁР. ХЭРЭГЖҮҮЛЭХ ҮЕ ШАТ.....	15
ГУРАВ. ҮНЭЛЭХ ҮЕ ШАТ	17
I. Прокурорын байгууллагын бие даасан байдал.....	17
А. Төрийн эрх мэдлийн хуваарилалтад прокурорын байгууллагын эзлэх байр суурь	17
Б. Прокурорын байгууллага дахь Ерөнхийлөгчийн оролцоо	24
II. Ерөнхий прокурор, түүний орлогч	28
А. Ерөнхий прокурор, түүний орлогчид тавигдах шаардлага	28
Б. Ерөнхий прокурор, түүний орлогчийг томилох үйл явц.....	32
В. Ерөнхий прокурор, түүний орлогчийг огцруулах үйл явц.....	36
III. Прокурорын өөрөө удирдах байгууллага	40
А. Прокурорын өөрөө удирдах байгууллагын үйл ажиллагаа.....	42
Б. Прокурорын өөрөө удирдах байгууллагын бүрэлдэхүүн, томилгооны үйл явц	48
IV. Прокурорын туслах ажилтан.....	52
А. Прокурорын туслах ажилтны чиг үүрэг	54
Б. Прокурорын туслах ажилтанд тавигдах шаардлага.....	58
В. Прокурорын туслах ажилтныг томилох процесс	61
Г. Прокурорын туслах ажилтны цалин	65
ДӨРӨВ. ДҮГНЭЛТ, ЗӨВЛӨМЖ.....	70
ТАВ. СУДАЛГААНЫ ЭХ СУРВАЛЖ	76

ХҮСНЭГТИЙН ЖАГСААЛТ

Хүснэгт 1. Гадаад улсуудын зохицуулалт: Эрх мэдлийн хуваарилалтад прокурорын байгууллагын эзлэх байр суурь.....	21
Хүснэгт 2. Гадаад улсуудын зохицуулалт: Улсын Ерөнхий прокурорт тавигдах шаардлагыг тодорхойлсон байдал	29
Хүснэгт 3. Гадаад улсуудын зохицуулалт: Ерөнхий прокурорын томилгоо, үйл явцын талаар тодорхойлсон байдал.....	32
Хүснэгт 4. Гадаад улсуудын зохицуулалт: Улсын Ерөнхий прокурорыг огцруулах үндэслэлийг тодорхойлсон байдал	37
Хүснэгт 5. Монгол Улсын зохицуулалт : Прокурорын өөрөө удирдах байгууллагыг тодорхойлсон байдал.....	40
Хүснэгт 6. Монгол Улсын зохицуулалт: Прокурорын өөрөө удирдах байгууллагын үйл ажиллагааг тодорхойлсон байдал.....	42
Хүснэгт 7. Гадаад улсуудын зохицуулалт: Прокурорын өөрөө удирдах байгууллагын үйл ажиллагааг тодорхойлсон байдал.....	44
Хүснэгт 8. Монгол Улсад прокурорын өөрөө удирдах байгууллагын бүрэлдэхүүн, томилгоог тодорхойлсон байдал.....	48
Хүснэгт 9. Гадаад улсуудын зохицуулалт: Прокурорын өөрөө удирдах байгууллагын томилгоо, бүрэлдэхүүнийг тодорхойлсон байдал	49
Хүснэгт 10. Гадаад улсуудын зохицуулалт: Прокурорын туслах ажилтны гүйцэтгэх чиг үүргийг тодорхойлсон байдал	56
Хүснэгт 11. Гадаад улсуудын зохицуулалт: Прокурорын туслах ажилтанд тавигдах шаардлагыг тодорхойлсон байдал.....	59
Хүснэгт 12. Монгол Улсын зохицуулалт: Прокурорын туслах ажилтныг томилох үйл явцыг тодорхойлсон байдал	61
Хүснэгт 13. Гадаад улсуудын зохицуулалт: Прокурорын туслах ажилтныг томилох үйл явцыг тодорхойлсон байдал	62
Хүснэгт 14. Монгол Улсын зохицуулалт: Прокурорын туслах ажилтны цалинг тодорхойлсон байдал.....	65
Хүснэгт 15. Гадаад улсуудын зохицуулалт: Прокурорын туслах ажилтны цалинг тодорхойлсон байдал.....	67

ТОВЧИЛСОН ҮГИЙН ЖАГСААЛТ

УЕПГ	Улсын Ерөнхий Прокурорын Газар
УИХ	Улсын Их Хурал
ШЕЗ	Шүүхийн Ерөнхий Зөвлөл
АТГ	Авилгатай Тэмцэх Газар
ЭХХША	Эрүүгийн хэрэг хянан шийдвэрлэх ажиллагаа
МУИС	Монгол Улсын Их Сургууль
ХЗС	Хууль Зүйн Сургууль
ЭЗХАХБ	Эдийн Засаг Хамтын Ажиллагаа Хөгжлийн Байгууллага
АНУ	Америкийн Нэгдсэн Улс
БНСУ	Бүгд Найрамдах Солонгос Улс
ХБНГУ	Холбооны Бүгд Найрамдах Герман Улс
ХЗҮХ	Хууль Зүйн Үндэсний Хүрээлэн
ХЗСТ	Хууль Зүйн Судалгааны Төв

УДИРТГАЛ

1992 оны Үндсэн хуулийн 56 дугаар зүйлийн 1-т заасны дагуу прокурор нь хэрэг бүртгэх, мөрдөн байцаах, ял эдлүүлэх ажиллагаанд хяналт тавьж, шүүх хуралдаанд төрийн нэрийн өмнөөс оролцох чиг үүргийг гүйцэтгэдэг. Энэхүү чиг үүргийг хараат бусаар, хөндлөнгийн нөлөөлөлд автахгүй гүйцэтгэх нь эрх зүйт ёс, хуулийн засаглалыг бэхжүүлэхэд ихээхэн ач холбогдолтой юм.

Прокурорын хараат бус байдлыг 2017 онд батлагдсан Прокурорын тухай хуулиар зохицуулж байна. Прокурорын тухай хуулийн энэхүү зохицуулалтад прокурорын хараат бус байдлын баталгаа, нөлөөллийн мэдүүлэг гаргах, хууль зүйн баталгаа, эдийн засгийн баталгаа, нийгмийн баталгаа, улс төрийн баталгаа зэрэг агуулгыг зохицуулсан бөгөөд дэмжих, хориглох зүйлүүдийн талаар ч тусгажээ. Энэ хууль батлагдсанаас хойш 5 жилийн хугацаа өнгөрсөн бөгөөд хэрэгжилтийн үр дагаврын судалгааг хийгээгүй байна.

Харин 2022 онд хийсэн Хууль зүйн үндэсний хүрээлэнгээс “Прокурорын хараат бус байдал /прокурорын байгууллагын тогтолцоо, удирдлага, өөрөө удирдах байгууллага/” сэдэвт харьцуулсан судалгааг гүйцэтгэж, дүгнэлт, зөвлөмжийг өгсөн.

Түүнчлэн 2021 оны Шүүхийн шинэчлэлийн хүрээнд шинээр батлагдсан Шүүхийн тухай хуулийн хэрэгжилттэй уялдуулан, Прокурорын тухай хуулийг шинэчлэх, эрх зүйн зохицуулалтыг боловсронгуй болох шаардлага зүй ёсоор үүссэн. Улмаар хуулийн хэрэгжилтийн өнөөгийн байдлыг үнэлэх, цаашид бэхжүүлэх шаардлага бүхий зүйлсийг тодорхойлох үүднээс Прокурорын тухай хуулийн хэрэгжилтийн үр дагаврын судалгааг хийх хэрэгцээ шаардлага тавигдаж байна.

НЭГ. ТӨЛӨВЛӨХ ҮЕ ШАТ

Прокурорын тухай хуулийн хэрэгжилтийн үр дагаварт үнэлгээ хийх ажлыг Засгийн газрын 2016 оны 59 дүгээр тогтоолоор баталсан “Хууль тогтоомжийн хэрэгжилтийн үр дагаварт үнэлгээ хийх аргачлал”-ын дагуу төлөвлөх, хэрэгжүүлэх, үнэлэх гэсэн гурван үе шаттайгаар хийж гүйцэтгэсэн. Төлөвлөх үе шатанд дараах ажлыг хийж гүйцэтгэв. Үүнд:

1. Үнэлгээ хийх шалтгааныг тодорхойлох;
2. Үнэлгээ хийх хүрээг тогтоох;
3. Шалгуур үзүүлэлтийг сонгож тогтоох;
4. Харьцуулах хэлбэрийг сонгох;
5. Шалгуур үзүүлэлтийг томъёолох;
6. Мэдээлэл цуглуулах аргыг сонгох;

1.1. Үнэлгээ хийх шалтгааныг тодорхойлох нь

Хууль зүйн үндэсний хүрээлэн нь 2022 онд “Прокурорын хараат бус байдал /прокурорын байгууллагын тогтолцоо, удирдлага, өөрөө удирдах байгууллага/” сэдэвт судалгааг гүйцэтгэсэн. Энэхүү судалгаанд Монгол Улсын прокурорын байгууллагын эрх зүйн үндэс, прокурорын байгууллагын эрх мэдлийн хамаарал, прокурорын байгууллагын бүтэц, прокурорын байгууллагын зохион байгуулалт, прокурорын байгууллагын удирдлага, түүнд тавигдах шаардлага, томилгоо, түүний үйл явц, бүрэн эрхийн хугацаа, огцруулах, ажлаа тайлагнах үйл явц, прокурорын өөрөө удирдах тогтолцоо, түүнд хамаарах прокурорын холбоо, бусад өөрөө удирдах байгууллагууд болон түүний томилгоо бүрэлдэхүүний талаар судалсан бөгөөд засч сайжруулах дүгнэлт, зөвлөмжийг өгсөн.

Мөн Шүүхийн шинэчлэлийн хүрээнд 2021 онд Шүүхийн тухай хууль батлагдсантай холбогдуулан Прокурорын тухай хууль, эрх зүйн орчныг шинэчлэх шаардлага зүй ёсоор үүсээд байгаа тул дараах асуудлын хүрээнд хуулийн хэрэгжилтийн үр дагаврыг хийх хэрэгцээ шаардлага бий болсон. Тус өөрчлөлтийн хүрээнд шүүхийн бие даасан, шүүгчийн хараат бус байдлыг хангах, шүүгчийн ёс зүй, сахилга хариуцлагыг дээшлүүлэх, шүүх иргэдэд хүртээмжтэй байхад чиглэсэн шүүх эрх мэдлийн шинэчлэлийн эрх зүйн үндсийг бүрдүүлсэн юм.

Тус судалгааны хүрээнд дээрх асуудлыг гүнзгийрүүлэн хэрэгжилтийн үр дагаврыг дараах байдлаар судалсан.

1. Прокурорын байгууллага нь Ерөнхийлөгчөөс хамааралтай байгаа тул түүний бие даасан байдлыг сайжруулах үүднээс зарим зохицуулалтыг эргэн харах нь зүйтэй. Тухайлбал, Улсын Ерөнхий прокурорыг томилох, мэргэжлийн болон ёс зүйн дүрэм зэргийг Ерөнхийлөгч баталж байна. Иймд Шүүхийн шинэчлэлийн хүрээнд шүүхийн байгууллагын эрх мэдлийг болон бие даасан байдлыг баталгаажуулсантай адилаар прокурорын байгууллагын бие даасан байдлыг баталгаажуулах талаар авч үзсэн;

2. Ерөнхий прокурор, түүний орлогчид тавигдах шаардлага болон томилох, огцруулах үйл явцыг сайжруулах талаар судалсан;

3. Прокурорын байгууллагын Мэргэжлийн зөвлөл, Ёс зүйн зөвлөл гэх мэт прокурорын байгууллагын өөрөө удирдах байгууллагын үйл ажиллагаа, түүний томилох үйл явцыг судлан сайжруулах арга замыг санал болгосон;

4. Прокурорын туслах ажилтны талаар эрх зүйн зохицуулалтыг судалж, тавигдах шаардлага болон томилох процесс, чиг үүргийн талаар судалсан;

1.2. Үнэлгээ хийх хүрээг тогтоох

Үнэлгээний хүрээг тогтоох ажиллагаа нь хуулийн хэрэгжилтийн үр дагаврыг судлах явцад агуулгын хувьд чухал ач холбогдолтой, нөлөөлөл үзүүлэх зохицуулалтыг тодорхойлоход чиглэдэг. Энэ нь үнэлгээ хийх болсон шалтгаанууд (өмнө тодорхойлсон)-тай харилцан уялдаа, хамааралтайгаар хийгдэх ажиллагаа бөгөөд тодорхойлогдсон эерэг, сөрөг нөхцөл байдал, хүндрэл бэрхшээл, тулгамдсан асуудал, үр дагавар бүхий харилцаатай холбогдсон хуулийн зохицуулалтыг илрүүлнэ.

Үнэлгээний хүрээг тогтоохдоо үнэлгээ хийх ажлын төлөвлөлт, зохион байгуулалт, хүний нөөц, цаг хугацаа, гарах зардлыг заавал харгалзан үзэх хэрэгтэй. Хуулийг бүхэлд нь үнэлэх ажиллагааны зардал ихэвчлэн хэт өндөр гардаг тул зөвхөн тухайн хуулийн зорилго, үнэлгээний шалгуурт хамгийн ихээр нөлөөлж болохуйц хуулийн зохицуулалтыг зөв сонгох шаардлагатай.

Дээр дурдагдсан үнэлгээ хийх шалтгаанд тулгуурлан 2017 онд батлагдсан Прокурорын тухай хуулийн дараах агуулга бүхий зохицуулалтуудад хэрэгжилтийн үр дагаврын үнэлгээг хийхээр тогтлоо.

Үнэлгээний хүрээ

- Прокурорын байгууллагын бие даасан байдал
 - А. Төрийн эрх мэдлийн хуваарилалтад прокурорын байгууллагын эзлэх байр суурь
 - Б. Прокурорын байгууллага дахь Ерөнхийлөгчийн нөлөө
- Ерөнхий прокурор, түүний орлогч
 - А. Ерөнхий прокурор, түүний орлогчид тавигдах шаардлага
 - Б. Ерөнхий прокурор, түүний орлогчийг томилох үйл явц
 - В. Ерөнхий прокурор, түүний орлогчийг огцруулах үйл явц
- Прокурорын өөрөө удирдах байгууллага
 - А. Прокурорын өөрөө удирдах байгууллагын зохион байгуулалт
 - Б. Прокурорын өөрөө удирдах байгууллагын үйл ажиллагаа
 - В. Прокурорын өөрөө удирдах байгууллагын бүрэлдэхүүн, томилгооны үйл явц
- Прокурорын туслах ажилтан
 - А. Прокурорын туслах ажилтанд тавигдах шаардлага
 - Б. Прокурорын туслах ажилтныг томилох үйл явц
 - В. Прокурорын туслах ажилтны цалин

1.3. Шалгуур үзүүлэлтийг сонгож тогтоох

“Хууль тогтоомжийн хэрэгжилтийн үр дагаварт үнэлгээ хийх аргачлал”-ын дагуу Эрүүгийн хэрэг хянан шийдвэрлэх тухай хуулийн хэрэгжилтийг үнэлэхэд оновчтой, бодитой, хэмжиж болохуйц байдлыг баримталж, мөн үнэлгээний хүрээ, онцлогоос хамааран дараах гурван шалгуур үзүүлэлтийг сонгосон болно.

1. Зорилгод хүрсэн түвшин;
2. Практикт нийцэж байгаа байдал;
3. Хүлээн зөвшөөрөгдсөн байдал;

I. “Зорилгод хүрсэн түвшин” шалгуур үзүүлэлтийг сонгосон үндэслэл

Тухайн хууль хэрэгжиж эхэлснээс хойших хугацаанд төлөвлөсөн зорилгодоо хүрсэн эсэх байдлыг тогтооно. Үндсэн болон дагалдах зорилгыг тодорхойлно.

2017 оны Прокурорын тухай хуулийн 1.1 дүгээр зүйлд зааснаар “...прокурорын чиг үүрэг, бүрэн эрх, үйл ажиллагааны зарчим, баталгаа, прокурорын байгууллагын тогтолцоо, зохион байгуулалт, бие даасан байдлыг хангах эрх зүйн үндсийг тогтооход оршино.” гэж зорилгыг тодорхойлжээ. Прокурорын тухай хуулийн дараах зохицуулалтуудыг тухайн шалгуур үзүүлэлтийн түвшинд судлахаар болов.

№	2017 оны Прокурорын тухай хуулийн зохицуулалт	Тус зохицуулалтыг сонгосон үндэслэл
1.	45.4.Хуульчийн мэргэжлээр 10-аас доошгүй жил ажилласан, гучин таван насанд хүрсэн прокурорыг Улсын ерөнхий прокурор, түүний орлогчоор томилно. 46.1.Прокурорын байгууллагыг Улсын ерөнхий прокурор тэргүүлнэ. Улсын ерөнхий прокурорыг Монгол Улсын Ерөнхийлөгч Улсын Их Хуралтай зөвшилцөн зургаан жилийн хугацаагаар томилно. 46.2.Монгол Улсын Ерөнхийлөгч Улсын ерөнхий прокурорын саналыг үндэслэн түүний орлогчийг Улсын Их Хуралтай зөвшилцөн зургаан жилийн хугацаагаар томилно. 46.3.Монгол Улсын Ерөнхийлөгчийн санал болгосон хүнийг Улсын Их Хурал дэмжихгүй бол нэг удаа өөр хүний нэрийг дэвшүүлнэ. 46.4.Улсын ерөнхий прокурорын эзгүйд түүний шийдвэрээр Улсын ерөнхий прокурорын аль нэг орлогч бүрэн эрхийг нь хэрэгжүүлнэ. Улсын ерөнхий прокурорын орлогч Улсын ерөнхий прокурорын өмнө ажлаа хариуцна. 46.5.Улсын ерөнхий прокурор, түүний орлогчийг эрүүгийн хэрэг үүсгэж яллагдагчаар татан шалгахтай холбогдуулан бүрэн эрхийг нь түдгэлзүүлэх эсэх асуудлыг эрх бүхий байгууллагын саналыг үндэслэн Монгол Улсын Ерөнхийлөгч шийдвэрлэнэ. 46.6.Улсын ерөнхий прокурор, түүний орлогчийн бүрэн эрх дараахь тохиолдолд Монгол Улсын Ерөнхийлөгчийн шийдвэр гарснаар хугацаанаас өмнө дуусгавар болно: 46.6.1.өөрийнх нь зөвшөөрснөөр өөр ажил, албан тушаалд томилсон, хуулиар тогтоосон болзол, журам, шалгуурын дагуу сонгогддог албан тушаалд нэр дэвшсэн;	Ерөнхий прокурор, түүний орлогчид тавигдах шаардлага, томилох, огцруулах үйл явцын талаар асуудал нь прокурорын хараат бус, бие даасан байдлыг хангах болон бусад зорилгод хүрэхэд асуудал үүсгэж байна.

	46.6.2.гэмт хэрэг үйлдсэн болохыг тогтоосон шүүхийн шийдвэр хуулийн хүчин төгөлдөр болсон; 46.6.3.эрүүл мэндийн байдлын улмаас бүрэн эрхээ хэрэгжүүлэх боломжгүй болсон; 46.6.4.Үндэсний аюулгүй байдлын зөвлөлийн зөвлөмж гарсан.	
2.	45.1.Хуульчийн мэргэжлийн үйл ажиллагаа эрхлэх зөвшөөрөл авч, хуульчийн мэргэжлээр 3-аас доошгүй жил, эсхүл прокурорын туслах ажилтнаар 2-оос доошгүй жил ажилласан, гэмт хэрэг үйлдэж, гэм буруутайд тооцогдож байгаагүй, мэргэжлийн шаардлага хангасан, хорин таван насанд хүрсэн Монгол Улсын иргэнийг прокуророор томилно. 45.2.Прокурорыг мэргэжлийн ёс зүй, мэргэшсэн байдал, үр чадвар, дадлага туршлагыг харгалзан албан тушаалд сонгон шалгаруулах, дэвшүүлэх, эсхүл бууруулан томилох, сэлгүүлэн ажиллуулах журмыг Улсын ерөнхий прокурор батална. 45.3.Прокуророор 5-аас доошгүй жил ажилласан Монгол Улсын иргэнийг дээд шатны прокуророор томилно. 45.4.Хуульчийн мэргэжлээр 10-аас доошгүй жил ажилласан, гучин таван насанд хүрсэн прокурорыг Улсын ерөнхий прокурор, түүний орлогчоор томилно.	Прокурорт тавигдах ерөнхий шаардлага болон зарим албан тушаалын прокуроруудад тавигдах тусгай шаардлагын асуудал нь тус хуулийн зорилгод нийцэж буй эсэхийг судлах шаардлагатай.

II. “Практикт нийцэж байгаа байдал” шалгуур үзүүлэлтийг сонгосон үндэслэл

“Практикт нийцэж байгаа байдал” шалгуур үзүүлэлтийн хүрээнд Шинэчлэн найруулсан Эрүүгийн хэрэг хянан шийдвэрлэх тухай хуулийн холбогдох зохицуулалт практикт хэрхэн хэрэгжиж байгаа, түүний эерэг, сөрөг үр дагавар, хэрэгжүүлэхэд хүндрэл, бэрхшээл гарч байгаа эсэхийг тодорхойлохыг зорьсон болно.

Энэ шалгуур үзүүлэлтээр ихэвчлэн тухайн хуулийг хэрэгжүүлэгч этгээдээс болон байгууллагаас уг зохицуулалт практикт хэрэгжиж чадаж байгаа эсэхийг тогтооход түлхүү ашигладаг. Мөн хуулийг хэрэгжүүлэхтэй холбогдон амьдралд гарч байгаа эерэг болон сөрөг ямар үр дагаврууд байгааг тодорхойлох бөгөөд хуулийн зохицуулалтын ойлгомжтой байдал, түүнийг хэрэгжүүлэх боломж бололцоо

практикт байгаа эсэхийг тооцох нь чухал юм. Прокурорын тухай хуулийн дараах зохицуулалтуудыг тухайн шалгуур үзүүлэлтийн түвшинд судлахаар болов.

№	2017 оны Прокурорын тухай хуулийн зохицуулалт	Тус зохицуулалтыг сонгосон үндэслэл
1.	64.1.Прокурорын мэргэжлийн үйл ажиллагаатай холбоотой асуудлыг шалгах, дүгнэлт гаргах эрх бүхий орон тооны бус мэргэжлийн зөвлөлтэй байна. 64.2.Прокурорын мэргэжлийн дүрэм, мэргэжлийн зөвлөлийн ажиллах журмыг Монгол Улсын Ерөнхийлөгч батална. 64.3.Прокурорын мэргэжлийн зөвлөлийн бүрэлдэхүүнийг Улсын ерөнхий прокурор томилно. 65.1.Прокурор ёс зүйн дүрэм зөрчсөнтэй холбоотой асуудлыг шалгах, дүгнэлт гаргах эрх бүхий орон тооны бус ёс зүйн зөвлөлтэй байна. 65.2.Прокурорын ёс зүйн дүрэм, ёс зүйн зөвлөлийн ажиллах журмыг Монгол Улсын Ерөнхийлөгч батална. 65.3.Прокурорын ёс зүйн зөвлөлийн бүрэлдэхүүнийг Улсын ерөнхий прокурор томилно.	Прокурорын байгууллагын өөрөө удирдах байгууллагууд болох Прокурорын мэргэжлийн зөвлөл, Прокурорын ёс зүйн зөвлөл гэх мэт байгууллагуудын практикт ажиллаж буй эерэг болон сөрөг талыг судлан үзэх нь зүйтэй гэж үзсэн.
2.	55.1.Прокурорын байгууллагад чиг үүргээ хэрэгжүүлэхэд дэмжлэг үзүүлэх үүрэг бүхий туслах ажилтан ажиллана.	Прокурорын туслах ажилтанд тавигдах шаардлага, томилгоо, баталгааны талаар асуудал нь практикт эерэг болон сөрөг үр дагавар үүсгэж болзошгүй тул тухайн шалгуур үзүүлэлтийг сонгосон болно.

III. “Хүлээн зөвшөөрөгдсөн байдал” шалгуур үзүүлэлтийг сонгосон үндэслэл

Иргэд, хуулийн этгээдээс хуулийг хэрхэн хүлээн авч буй байдал болон хуулийг хэрэгжүүлж байна уу? гэдгийг тодорхойлно. Хуулийн үр нөлөөг шууд хүртэж байгаа этгээдээс авах нь зохимжтой. Прокурорын тухай хуулийн дараах зохицуулалтуудыг тухайн шалгуур үзүүлэлтийн түвшинд судлахаар болов.

№	2017 оны Прокурорын тухай хуулийн зохицуулалт	Тус зохицуулалтыг сонгосон үндэслэл
1.	46.1.Прокурорын байгууллагыг Улсын ерөнхий прокурор тэргүүлнэ. Улсын ерөнхий прокурорыг Монгол Улсын Ерөнхийлөгч Улсын Их Хуралтай зөвшилцөн зургаан жилийн хугацаагаар томилно.	Прокурорын байгууллагын Ерөнхийлөгчөөс хэт хамаарч буй байдал нь тухайн хуулийн үйлчлэлд шууд хамаарч буй прокуроруудад ихээхэн хамааралтай байх

46.2.Монгол Улсын Ерөнхийлөгч Улсын ерөнхий прокурорын саналыг үндэслэн түүний орлогчийг Улсын Их Хуралтай зөвшилцөн зургаан жилийн хугацаагаар томилно. 46.5.Улсын ерөнхий прокурор, түүний орлогчийг эрүүгийн хэрэг үүсгэж яллагдагчаар татан шалгахтай холбогдуулан бүрэн эрхийг нь түдгэлзүүлэх эсэх асуудлыг эрх бүхий байгууллагын саналыг үндэслэн Монгол Улсын Ерөнхийлөгч шийдвэрлэнэ. 46.6.Улсын ерөнхий прокурор, түүний орлогчийн бүрэн эрх дараахь тохиолдолд Монгол Улсын Ерөнхийлөгчийн шийдвэр гарснаар хугацаанаас өмнө дуусгавар болно. 47.2.Прокурорын тангараг өргөх ёслолын журмыг Монгол Улсын Ерөнхийлөгч батална. 50.1.Ял шийтгүүлсэн этгээдэд үзүүлэх уучлалын асуудлаар дүгнэлт гаргана. 50.2.Монгол Улсын Ерөнхийлөгчийн хүсэлтийн дагуу Улсын ерөнхий прокурор өөрийн бүрэн эрхэд хамаарах асуудлаар дүгнэлт гаргаж болно. 54.3.Прокурорын зэрэг дэв тогтоох, олгох журмыг Монгол Улсын Ерөнхийлөгч батална. 64.2.Прокурорын мэргэжлийн дүрэм, мэргэжлийн зөвлөлийн ажиллах журмыг Монгол Улсын Ерөнхийлөгч батална. 65.2.Прокурорын ёс зүйн дүрэм, ёс зүйн зөвлөлийн ажиллах журмыг Монгол Улсын Ерөнхийлөгч батална. 67.3.Прокурорын сахилгын дүрмийг Монгол Улсын Ерөнхийлөгч батална. 69.2.Прокурорын бэлгэдэл, далбаа, дүрэмт хувцас, энгэрийн тэмдгийн загвар, тэдгээрийг хэрэглэх журмыг Монгол Улсын Ерөнхийлөгч батална.	тул тус шалгуур үзүүлэлтийг сонгосон.
--	--

1.4. Харьцуулах хэлбэрийг сонгох

Хуулийн хэрэгжилтийн үр дагаварт үнэлгээ хийхдээ үнэлэх болсон шалтгаан, үнэлгээний хүрээ, шалгуур үзүүлэлт зэргийг харгалзан дор дурдсан харьцуулах хэлбэрүүдээс сонгоно. Үүнд:

- Байх ёстой болон одоо байгаа;
- Хууль тогтоомж батлагдахаас өмнөх болон хууль тогтоомж батлагдсанаас хойших;
- Хууль хүчин төгөлдөр үйлчилж эхэлснээс хойших;
- Тохиолдол судлах.

Судалгааны явцад Прокурорын тухай хуулийн дээрх зүйл, заалтад хамаарах агуулга тус бүр дээр байх ёстой болон одоо байгаа, хууль тогтоомж батлагдахаас өмнөх болон хууль тогтоомж батлагдсанаас хойших, хууль хүчин төгөлдөр үйлчилж эхэлснээс хойших, тохиолдол судлах харьцуулах хэлбэрийг аль тохирохыг ашиглана. Мөн түүнчлэн гадаад улсуудын зохицуулалт болон туршлагыг харьцуулан судлана.

1.5. Шалгуур үзүүлэлтийг томьёолох

“Шалгуур үзүүлэлтийг томьёолох” гэдэг нь сонгосон шалгуур үзүүлэлт тус бүрээр тодорхой таамаглал дэвшүүлэх буюу асуулт тавьдаг бөгөөд үнэлгээний хүрээнд хамаарах зохицуулалтад “зорилтод хүрсэн түвшин ямар байна вэ?”, “практикт хэрхэн нийцэж байна вэ?”, “хүлээн зөвшөөрөгдөх үү?” гэсэн асуултын хүрээнд гүйцэтгэв.

1.6. Мэдээлэл цуглуулах аргыг сонгох

Энэхүү судалгааны ажлын хүрээнд үнэлгээ хийх хуулийн зүйл, заалтын зорилгод хүрсэн түвшин, хүлээн зөвшөөрөгдөх байдал, практик хэрэгжилтийг илрүүлэх зорилгоор шүүхийн шийдвэр буюу шүүхийн практик, энэхүү сэдвээр бичсэн эрдэм шинжилгээний өгүүлэл, илтгэл уншиж судлах, түүхчилсэн судалгаа хийх, харьцуулсан судалгаа хийх, судалгааны тайлан унших, харьцуулалт хийх, холбогдох байгууллагаас судалгааг гаргуулах зэрэг аргыг ашиглана.

Мэдээлэл цуглуулах арга:

- Байгаа мэдээллийг цуглуулж ашиглах;
- Холбогдох субъектээс судалгаа авах аргыг сонгон хэрэгжүүллээ;

Байгаа мэдээллийг цуглуулах хүрээнд Прокурорын тухай хууль, холбогдох сурах бичиг, гарын авлага, эмхэтгэл, эрдэм шинжилгээний өгүүлэл, эрдэм шинжилгээ, судалгааны тайланг цуглуулж үнэлгээ хийхэд ашиглав.

ХОЁР. ХЭРЭГЖҮҮЛЭХ ҮЕ ШАТ

Прокурорын тухай хуулийн холбогдох заалтын хэрэгжилтийн үр дагаварт үнэлгээ хийх судалгааны мэдээллийг цуглуулахдаа баримт бичгийн судалгаа, харьцуулсан судалгааны аргад тулгуурлаж энэхүү судалгааг гүйцэтгэв.

Баримт бичгийн судалгаа: Холбогдох хууль тогтоомж, дүрэм, журам, эрдэмтэн, судлаачдын эрдэм шинжилгээний бүтээлүүд, илтгэл, өгүүлэл, судалгааны тайланг ашигласан болно.

Монгол Улсад Прокурорын байгууллага үүссэнээс хойших 90 гаруй жилийн хугацаанд прокурорын байгууллагатай холбоотой эрх зүйн зохицуулалт шинэчлэгдэн хөгжиж ирсэн билээ. Тиймээс ч салбар эрх зүйн онолын тайлбар, хамтын бүтээл, гарын авлага, өгүүлэл, нийтлэл зэрэг эрдэм шинжилгээний олон бүтээл хэвлэгдсэн байна. Судалгаанд ашигласан эх сурвалжийг жагсаавал:

Сурах бичиг, гарын авлага:

- Улсын Ерөнхий прокурорын газар “Прокурорын ном:прокурорын гарын авлага”, (УБ, 2000);
- Б.Цэрэнбалтав, Б.Амарбаясгалан, “Прокурорын хяналт”, (УБ, 2009);
- Г.Баясгалан, Н.Туяа, Б.Цэрэнбалтав, “Прокурорын байгууллагын тухай хуулийн тайлбар”, (УБ, 2003) гэх мэт.

Хууль, эрх зүйн акт:

- Үндсэн хууль, (1992);
- Эрүүгийн хууль/Шинэчилсэн найруулга/, (2015);
- Прокурорын тухай хууль/Шинэчилсэн найруулга/, (2017);
- Прокурорын тухай хуульд өөрчлөлт оруулах тухай хууль, (2021) гэх мэт.

Судалгааны тайлан эмхэтгэл:

- OECD (2020), The Independence of Prosecutors in Eastern Europe, Central Asia and Asia Pacific;

- ХЗҮХ , “Прокурорын хараат бус байдал /прокурорын байгууллагын тогтолцоо, удирдлага, өөрөө удирдах байгууллага/” судалгааны тайлан, (УБ, 2022) гэх мэт.

Олон улсын гэрээ, конвенци:

- Venice Commission Report;
- Rome Charter, XIV;
- Venice Commission (2010), Report on European Standards as regards the Independence of the Judicial System: Part II – The Prosecution Service (hereinafter – Venice Commission Report) гэх мэт.

ГУРАВ. ҮНЭЛЭХ ҮЕ ШАТ

Үнэлэх үе шатанд Прокурорын тухай хуулийн зүйл, заалтуудыг сонгосон шалгуур үзүүлэлтийн дагуу үнэлгээ хийсэн.

I. Прокурорын байгууллагын бие даасан байдал

2017 оны “Прокурорын тухай хууль”-ийн 42 дугаар зүйлийн 42.1 дэх хэсэгт “Прокурорын байгууллага Монгол Улсын нутаг дэвсгэрт эрүүгийн болон зөрчлийн хууль тогтоомжийн хэрэгжилтийг нэг мөр хангуулах, хэрэг бүртгэх, мөрдөн байцаах, ял эдлүүлэх ажиллагаанд хяналт тавих, шүүх хуралдаанд төрийн нэрийн өмнөөс оролцох чиг үүрэг бүхий, **хараат бус, бие даасан** шүүх эрх мэдлийг хэрэгжүүлэхэд оролцогч байгууллага мөн.” гэж тодорхойлсон байдаг.

Гэвч Монгол Улсад прокурорын байгууллага нь Прокурорын тухай хуульд зааснаар Ерөнхийлөгчөөс хамааралтай байх явдал ажиглагдаж байгаа. Тухайлбал Улсын Ерөнхий прокурорыг томилох, огцруулах, Прокурорын тангараг өргөх ёслолын журмыг батлах, Улсын Ерөнхий прокурор Ерөнхийлөгчийн хүсэлтийн дагуу дүгнэлт гаргах, Прокурорын зэрэг дэв тогтоох, олгох журмыг тогтоох, олгох, прокурорыг эрүүгийн хариуцлагад татах зөвшөөрөл олгох, Прокурорын мэргэжлийн дүрэм, мэргэжлийн зөвлөлийн ажиллах журмыг батлах, Прокурорын ёс зүйн дүрэм, ёс зүйн зөвлөлийн ажиллах журмыг батлах, Прокурорын сахилгын дүрмийг батлах, Прокурорын бэлгэдэл, далбаа, дүрэмт хувцас, энгэрийн тэмдгийн загвар, тэдгээрийг хэрэглэх журмыг батлах бүрэн эрхийг Ерөнхийлөгч хэрэгжүүлдэг байна.

Энэ нь прокурорын байгууллагын бие даасан байдал, прокурорын хараат бус байдалд сөргөөр нөлөөлөх нөхцөл байдлыг бий болгож байгаа бөгөөд иргэдийн прокурорын байгууллагад итгэх итгэлийг алдагдуулж байна. Үүнтэй холбогдуулан прокурорын байгууллагыг төрийн эрх мэдэл хуваарилах онолын дагуу хууль тогтоох, гүйцэтгэх, шүүх эрх мэдлийн аль эрх мэдэлд хамаарахыг тодорхойлох шаардлага зайлшгүй үүсээд байна.

A. Төрийн эрх мэдлийн хуваарилалтад прокурорын байгууллагын эзлэх байр суурь

Монгол Улсын Үндсэн хуулийн Дөрөвдүгээр бүлэг буюу шүүх эрх мэдлийн хэсгийн 56 дугаар зүйлд прокурорын байгууллагын эрх зүйн үндсийг тодорхойлсон байдаг.

Прокурорын тухай хуулийн 42 дугаар зүйлийн 42.1 дэх хэсэгт “...шүүх эрх мэдлийг хэрэгжүүлэхэд оролцогч байгууллага мөн.” гэж заасан. Үүнээс дүгнэвэл прокурорын байгууллага нь **шүүх эрх мэдлийг хэрэгжүүлэхэд оролцогч байгууллага** болох нь харагдаж байна.

Өмнөх 2002 онд батлагдсан Прокурорын байгууллагын тухай хуульд ч прокурорын байгууллагыг ийнхүү тодорхойлдог байжээ. Тодруулбал, “Прокурорын байгууллага нь Монгол Улсын нутаг дэвсгэрт эрүүгийн хууль тогтоомжийн хэрэгжилтийг нэг мөр хангуулах үндсэн чиг үүрэг бүхий, үйл ажиллагаагаа төрийн нэрийн өмнөөс явуулдаг, бие даасан, хараат бус, шүүх эрх мэдлийг хэрэгжүүлэхэд оролцогч байгууллага юм.” гэж тодорхойлжээ.

Мөн Үндсэн хуулийн үзэл баримтлал, прокурорын үүрэг, зорилт, тогтолцоо зэрэг шалгуурыг үндэс болгон дараах шинжүүдийг гаргаж болох юм.

- Прокурорын байгууллага нь төрийн байгууллагын ерөнхий системд багтаж, төрийн механизмын салшгүй хэсэг болдог.
- Прокурорын байгууллага нь төрийн хяналтын нэг чиглэл болох хэрэг бүртгэх, мөрдөн байцаах, ял эдлүүлэх ажиллагаанд хяналт тавих үйл ажиллагааг өөрт олгогдсон эрх хэмжээний хүрээнд хэрэгжүүлж байдаг.
- Прокурорын үйл ажиллагаа, зохион байгуулалтын үндсийг Үндсэн хуулиар хуульчлан бататгаж, холбогдох бусад хууль тогтоомжоор нарийвчлан зохицуулдаг. Прокурорын байгууллага бол Монгол Улсын хувьд Үндсэн хуулийн байгууллага мөн. Энэ нь Монгол Улсын Үндсэн хуульд “Прокурор хэрэг бүртгэх, мөрдөн байцаах, ял эдлүүлэх ажиллагаанд хяналт тавих шүүх хуралдаанд төрийн нэрийн өмнөөс оролцоно” гэж зааснаар нотлогдоно. Түүнчлэн “Монгол Улсын прокурорын байгууллагын зохион байгуулалт, эрх зүйн үндсийг хуулиар тогтооно”, Прокурорын байгууллагын тухай хуульд “Прокурорын байгууллага нь шүүх эрх мэдлийг хэрэгжүүлэхэд шууд оролцдог байгууллага мөн” гэж тодорхойлоод Монгол Улсын хуулиар прокурорын байгууллагын статусыг “шүүх эрх мэдэл” гэсэн бүлэгт оруулан тодорхойлсон.

- Прокурорын байгууллага бол шүүхийн тогтолцоонд түшиглэсэн байгууллага юм. Түүний үндсэн тогтолцоо ямар байх нь шүүхийн тогтолцооноос шууд хамааралтай байна¹.

Мөн түүнчлэн судлаач Бяраагийн Чимид “Прокурор аль зүгт явна вэ?” гэх өгүүлэлдээ прокурорын байгууллага нь шүүх эрх мэдлийн байгууллага гэдгийг дараах байдлаар тодорхойлсон.

...1933-1934 онд хөдөө, хотод анги нутгийн /хэсгийн/ шүүхүүдийг татан буулгаж үүргийг нь сум, хорооны захиргаанд шилжүүлсэнтэй холбогдуулан шүүх, прокурор хоёрыг бүх тогтолцоогоор нь Шүүх яаманд харьяалуулжээ. Сайд нарын зөвлөлийн 1934 оны 5 дугаар сарын 25-ны 15 дугаар хурлаас баталсан “Шүүх таслах ба прокурорын газруудын дүрэм”-ээр уул өөрчлөлтийг бататгасан байдаг. Энэ дүрмийн 4-т “Шүүх явдлын яам бол бүхий л улсын дотор шүүх ба прокурорын газруудыг ерөнхийлөн удирдах явдлыг” биелүүлнэ гэсний дээр 1 дүгээр зүйлд нь “шүүх прокурорын газруудын үндсэн зорилтууд”-ыг нэгтгэн тодорхойлсон. Ингэснээр прокурорыг шүүх эрх мэдэлд хамаатай, эцсийн нэг зорилготой, ерөнхий удирдлагын хувьд Хууль зүйн яамны харьяалалтай болгосон ажгуу. Энэ бүхэн прокурорыг төрийн байгууллагын тогтолцоонд хэрхэн байршуулах вэ гэсэн эрэл хайгуул байсан болов уу. Түүнчлэн прокурорын үүрэгт ерөнхий хяналтыг нэн тэргүүний болгож тодруулсан нь Зөвлөлтийн прокурорын жишгийг дагнан харгалзсан болов уу гэлтэй.

Шинэ Үндсэн хуульд нэгэнт тунхаглаж, бусад хуулиар тодруулсан Монгол Улсын Прокурорын байгууллагын статусыг өнөө хэрхэн тайлбарлаж болох вэ? Монголын төрийн байгууллагын шинэ тогтолцоонд прокурор чухам хаана юунд хамаарч, ямар байр суурь эзэлж байна? Түүний цаашдын хандлага хаашаа чиглэнэ вэ? гэсэн цөөнгүй асуудал сонирхол татсаар байна. Гэтэл одоо хэр олигтой судлаагүй л байна. Урьгалч үзэл нэвтэрч, хэн хүнгүй үзэл бодлоо чөлөөтэй илэрхийлдэг болсон цагт хүн бүр л өөр өөрийнхөөрөө өгүүлэх буй заа. Гэлээ ч Үндсэн хуулийн үзэл баримтлал, прокурорын үүрэг зорилт, тогтолцоо зэрэг шалгуурыг үндэс болговоос дараахи хэдэн шинжийг илэрхийлж болох буй.

1. Прокурорын байгууллага бол Монгол Улсын хувьд Үндсэн хуулийн байгууллага мөн. Энэ нь Монгол Улсын Үндсэн хуульд “Прокурор хэрэг бүртгэх, мөрдөн байцаах, ял эдлүүлэх ажиллагаанд хяналт тавьж шүүх хуралдаанд төрийн нэрийн өмнөөс оролцоно” гэж зааснаар нотлогдоно. Түүнчлэн “Монгол Улсын Прокурорын байгууллагын зохион байгуулалт, эрх зүйн үндсийг хуулиар тогтооно” гэсэн нь ердийн биш “Үндсэн хуульчилсан хууль”-иар тодорхойлон зохицуулна гэсэн утгатай болно /Органик буюу “конституционный закон” гэдгээр ойлгож болно/.

2. Прокурорын байгууллага нь шүүх эрх мэдлийг хэрэгжүүлэхэд шууд оролцдог гол байгууллага мөн. Ийн ангилахдаа Монгол Улсын Үндсэн хуулиар прокурорын статусыг “шүүх эрх мэдэл” гэсэн хэсэгт оруулан тодорхойлсныг иш үндэс болгож байна. Нөгөөтэйгүүр хөгжилтэй бусад орны эрдэмтдийн ангиллыг харгалзсан хэрэг л дээ. Бусад орныхтой жишиж “хөлөө олохгүйгээр” “Монголоороо байна” хэмээн мугуйдаж болохгүй. Бас учир утгыг нь сайтар олохгүйгээр даган баясаж ч болохгүй. Харин зөв ойлгож зохих байранд нь тавих хэрэгтэй. Тэгвэл илүү үр дүнд хүрэх нь лавтай билээ.

Барууны орнуудад прокурор ихэвчлэн Үндсэн хуулийн статусгүй байдаг. Өөрөөр хэлбэл тэнд прокурорын статусыг Үндсэн хуулиндаа тусгайлан тодорхойлдоггүй, харин ердийн хуулиар журамлан зохицуулдаг байна. Харин хүний эрх, төрийн бусад байгууллагын үйл ажиллагаанд холбогдох төдийд дурдсан зүйл зарим орны Үндсэн хуульд тохиолддог. Ийм хандлагын учир

¹ Б.Цэрэнбалтав, Б.Амарбаясгалан, “Прокурорын хяналт”, УБ, 2009, 67-68 дахь тал.

шалтгаан нь Үндсэн хуулийн төрийн эрх мэдлийг “Засгийн гурван салаа”-нд хуваарилсан байдагтай шууд холбоотой. Бас прокурор хэмээх албан тушаал хэрэглэдэггүй улс орон ч бий.

Сая дурдсан зарчим ямар агуулга, учир холбогдолтойг энд нотлон тайлбарлахыг зориогүй. Зөвхөн прокурорын шинэ статуст ямар холбогдолтой, яагаад Үндсэн хуулиар “шүүх эрх мэдэл”-д хамааруулсныг цухас тодруулах гэсэн юм.

Эрх мэдэл хуваарилах зарчмыг онолын талаар үндэслэгчдийн нэг Шарль Луй Монтоскье /1689-1755/ “...гэмт хэргийн учир гэсгээн цээрлүүлэх, хувь этгээдийн сэргэлдөөнийг таслан шийдвэрлэх”-ийг шүүх эрх мэдэл хэмээн тодорхойлсон байдаг. Энэ нь “Шүүх эрүүгийн хэрэг, эрх зүйн маргаан шийднэ” гэсэн утгатай бөгөөд одоо ч “амьдарсаар буй” ойлголт шүү дээ. Үүнтэй прокурор ямар холбоо хамааралтай юм бэ гэдэг нь хуульчдад ойлгомжтой мэт боловч социал улс төр талаасаа бас л ээдрээтэй, будлиулсан асуудлын нэг.

Шүүн таслах ажил буюу шүүх эрх мэдэл бол явж явж гэмт хэрэг үйлдсэн этгээдийн гэм бурууг нотлон тогтоож ял шийтгэх /гэм буруугүй бол цагаатгах/, засаг төр, хуулийн этгээд, хувь хүний хооронд үүссэн элдэв эрх зүйн маргаан, сэргэлдөөнийг эцэслэн шийдвэрлэж зөрчигдсөн эрх, хууль ёсны ашиг сонирхлыг сэргээн хангах явдал мөн. Сэргэлдөөнт байдалд хуулийг зөв тайлбарлаж, шударгаар хэрэглэх нь шүүхийн социал үүрэг юм. Энэ ажлыг бүх төрлийн, бүх шатны шүүх зөвхөн хуульд захирагдан эцэслэн шийдвэрлэдэг.

Хэрэг маргааны тухайд шүүхийн хүчин төгөлдөр шийдвэрээс дээгүүр хүчинтэй нь үгүй билээ. Дээр нь хууль л бий. Иймээс “хууль бол ярьдаггүй шүүгч, шүүгч бол ярьдаг хууль” гэж их Цицероны хэлсэн нь үнэнтэй. Харин шүүгч нь энэ хэмжээнд байгаа бол шүү.

Чухамхүү эцэслэн шийдвэрлэдэг тэр чанараар нь шүүх эрх мэдлийг шүүхүүд хэрэгжүүлнэ гэж Үндсэн хуульд заасан байдаг. Түүнээс биш бүгдийг шүүх ганцаар хийдэг гэсэн үг биш. Элдэв хэрэг, маргааныг үүсэхээс нь өмнө эцэслэн шийдвэрлэх хүртэл, бас шийдсэний нь дараа ч их ажил ундардаг. “Гурил хийхийн тулд буудай тарьдаг, буудай ургуулахын тул газар боловсруулдаг.” гэхчлэн яриад байвал нэг ажлын нэг гинжин холбоо цааш үргэлжилнэ. Тэр лугаа адил шүүхээс эрүүгийн хэрэг хянан шийдвэрлэхийн өмнө хэрэг бүртгэх, мөрдөн байцаах /энэ хоёрыг нэгтгээд мөрдөн шалгах/ тэр бүхэнд хууль ёсыг сахин биелүүлж байгаа эсэхийг хянаж, гажуудлыг арилгуулах зэргийн нарийн төвөгтэй их ажил ундардгийг бид мэднэ.

Шүүхийн шийдвэр хүчин төгөлдөр үйлчилж эхэлсний дараа түүнийг биелүүлэх /эрүүгийн хэргийн хувьд ял эдлүүлэх/ ажиллагааг залгаж, түүнд бас хуулийг сахиж байна уу гэж хяналт тавих шаардлага гарна. Тэр бүхийг прокурор хянаж зөвшөөрөл олгож, татгалзаж, гажуудлыг арилгуулж, бас шүүхэд яллаж буюу яллагааг дэмжиж байгаагаараа шүүх эрх мэдлийг хэрэгжүүлэхэд амин чухал бөгөөд үлэмжхэн үүрэг гүйцэтгэж буй хэрэг. Гэхдээ эцсийн шийдвэр гаргадаггүй. Тиймээс л “оролцогчийн” статустай гэсэн үг. Бас прокурорын үйл ажиллагаа өөрөө шүүхийн хяналтад байдаг.

Чухам ийм учраас л шүүх эрх мэдлийг хэрэгжүүлэхэд оролцогч гээд байгаа бөгөөд яллагчийн хувьд энэ нь шүүх хуралдаанд мэтгэлцэгч тал болон оролцоно гэдгээс хавьгүй өргөн ойлголт билээ.

3. Прокурор бол харьцангуй бие даасан тогтолцоо мөн боловч эцсийн дүнгээ шүүхийн тогтолцоонд түшиглэсэн байгууллагууд юм. Түүний үндсэн тогтолцоо ямар байх нь шүүхийн тогтолцоо ямар байхаас хамаарч байна. Монгол Улсын прокурорын байгууллагын тогтолцоо нь Улсын Ерөнхий прокурорын газар, аймаг нийслэлийн прокурорын газар, сум, сум дундын болон дүүргийн прокурорын газруудаас бүрэлдэж буй нь шүүхийн үндсэн тогтолцоог санагдуулж байгаа биз дээ.

Мөн хуульд дагнасан прокурор байж болно гэсэн нь шүүхийн тухай Үндсэн хуулийн заалттай холбоотой юм. Гагцхүү тэр тогтолцооны зарчмын үндэс нь шүүх шиг тус тусдаа бие

даасан бус, доод шатных нь дээд шатныхаа прокурорт шатлан захирах төвлөрсөн удирдлагатайда оршино. Бас бус ялгаа бий ч энэ бол зохион байгуулалтын зарчмын нэг гол онцлог.

Төвлөрөл, хууль ёс, гадны нөлөөнд үл автах энэ гурав бол прокурорын зохион байгуулалт, үйл ажиллагааны зарчим мөн.

Товчхон тэмдэглэхэд Монгол Улсын прокурорын байгууллага цаашид шүүхтэй, шүүх эрх мэдлийг хэрэгжүүлэхтэй ихээхэн уялдаатай шинэчлэгдэх нь түүний гол хандлага байх болов уу. Юутай ч одоо зарим хүний мөрөөдөөд байгаа шиг “Ерөнхий хяналт нь бүрэн сэргээд” дөрөв дэх эрх мэдлийн байгууллага болж эргэн тогтохгүй буй заа. Тэгэхдээ өөр нэг чухал хандлагыг тэмдэглэх хэрэгтэй².

Дээрхээс дүгнэвэл Монгол Улсын прокурорын байгууллага нь төрийн эрх мэдэл хуваарилах онолын үүднээс авч үзвэл шүүх эрх мэдлийн хүрээнд хамаарах байгууллага болох нь харагдаж байна.

Гадаад улс, орнуудад прокурорын байгууллага нь төрийн аль эрх мэдэлд хамаарахыг янз бүрээр зохицуулсан байдаг. Энэ нь тухайн улс орны эрх зүйн зохицуулалтын онцлог, төрийн дэглэм, засаглалын хэлбэр, туршлага гэх мэт олон хүчин зүйлсээс хамаардаг.

Хүснэгт 1. Гадаад улсуудын зохицуулалт: Эрх мэдлийн хуваарилалтад прокурорын байгууллагын эзлэх байр суурь

	Хамаарах улсууд	Эрх зүйн зохицуулалтууд
Шүүх засаглалын хүрээнд	Бүгд Найрамдах Финлянд Улс	Үндсэн хуульд зааснаар Прокурорын байгууллага нь шүүх эрх мэдэлд хамаарч байна ³ .
	Бүгд Найрамдах Австри Улс	Үндсэн хуулийн 3 дугаар бүлгийн В хэсэг буюу Шүүх эрх мэдлийн хэсэгт прокурорын байгууллага хамаарч байна ⁴ .
	Шведийн Хант Улс	Ерөнхий прокурор нь хууль эрх зүйн хөгжил, Дээд шүүхийн үйл ажиллагаа, захиргааны чиг үүргийг хариуцдаг ⁵ .
	Нидерланд Улс	Үндсэн хуульд прокурорыг 6 дугаар бүлэг буюу шүүх эрх мэдлийн хэсэгт оруулан хуульчилсан байна ⁶ .

² “Прокурорын ном:прокурорын гарын авлага”, (УБ, 2000), 5-10 дахь тал

³ Finland's Constitution of 1999 with Amendments through 2011, Chapter 9, https://www.constituteproject.org/constitution/Finland_2011.pdf?lang=en

⁴ Austria's Constitution of 1920, Reinstated in 1945, with Amendments through 2009, Chapter III, Section B, https://www.constituteproject.org/constitution/Austria_2009.pdf

⁵ Legal professions – introduction, https://e-justice.europa.eu/content_legal_professions-29-se-en.do?member=1

⁶ Netherlands 1814 (rev. 2008), chapter 6, https://www.constituteproject.org/constitution/Netherlands_2008?lang=en

Гүйцэтгэх засаглалын хүрээнд	Норвегийн Хант Улс	Засгийн газар буюу гүйцэтгэх эрх мэдэлд хамаардаг Хууль зүйн яамны харьяа байгууллага юм ⁷ .
	Сингапур Улс	Үндсэн хуулийн 4 дүгээр хэсгийн 2 дугаар бүлэг буюу гүйцэтгэх засаглалын хэсэгт прокурорын байгууллагын талаар хуульчилсан учраас гүйцэтгэх эрх мэдлийн байгууллага байна ⁸ .
	Япон Улс	Прокурорын байгууллагын эрх мэдэл нь гүйцэтгэх засаглалд хамаардаг байна ⁹ .
	Шинэ зеланд Улс	Прокурорын байгууллага нь гүйцэтгэх засаглалын бүрэлдэхүүнд хамаардаг байна ¹⁰ .
Хосолсон байдлаар	Румын Улс	Үндсэн хуулийн 132-т прокурорын үйл ажиллагаа "Хууль зүйн сайдын эрхлэх асуудлын хүрээнд" хамаардаг хэдий ч түүний бүрэн эрх хязгаарлагдмал, прокурортой хамаарах шүүх эрх мэдлийн хүрээнээс хэтэрч болохгүй ¹¹ .
	Словени Улс	Прокурорын газар нь албан ёсоор гүйцэтгэх засаглалын нэг хэсэг юм. Харин Үндсэн хуулийн цэцийн 2013 оны шийдвэрт прокурорын байгууллагыг засгийн газрын бүтцэд оруулж болохгүй талаар тодорхойлсон. Энэ нь төрийн бусад байгууллагаас хянах тогтолцоог хязгаарлахад хүргэнэ гэж үзсэн ¹² .
Тусад нь зохицуулах байдлаар	Бүгд найрамдах Эстони Улс	Прокурорын тухай хуулийн 1-д "Прокурорын байгууллага нь хуулиас үүдэлтэй чиг үүргээ хэрэгжүүлэхдээ хараат бус бөгөөд энэ хууль, бусад хууль тогтоомж, тэдгээрийн үндсэн дээр гаргасан хууль тогтоомжийн дагуу үйл ажиллагаа явуулдаг ¹³ ." гэж зохицуулсан байдаг.

Прокурорын байгууллагын төрийн аль эрх мэдлээс хамаарахыг бусад улс, орнуудын хувьд авч үзвэл харилцан адилгүй байдлаар тогтоосон байна. Өөрөөр

⁷ Welcome to The Higher Prosecuting Authorities - The Director of Public Prosecutions and the Regional Public Prosecution Offices, <https://www.riksadvokaten.no/english/>

⁸ Singapore's Constitution of 1963 with Amendments through 2016, https://www.constituteproject.org/constitution/Singapore_2016.pdf?lang=en

⁹ Japanese prosecutors and politicians keep up a delicate dance, <https://asia.nikkei.com/Politics/Japanese-prosecutors-and-politicians-keep-up-a-delicate-dance#:~:text=The%20right%20of%20prosecution%2C%20however,right%20to%20investigate%20the%20government.>

¹⁰ "How is a judge appointed?", <https://www.courtsofnz.govt.nz/learn-about-our-courts/how-is-a-judge-appointed/#:~:text=The%20Attorney%2DGeneral%20is%20a,not%20influenced%20by%20party%20politi> CS.

¹¹ Art. 132 of Romania's Constitution. "(1) The prosecutors carry out their activity according to the principles of legality, impartiality and hierarchical control, under the authority of the minister of justice."

¹² See Section 21-25 of Decision U-I-42/12-15 of Slovenia's Constitutional Court, dated 7th February 2013

¹³ § 13 of Estonia's Prosecutor's Office Act.

хэлбэл, 1) шүүх эрх мэдлийн хүрээнд, 2) гүйцэтгэх эрх мэдлийн хүрээнд, 3) аль аль нь хосолсон байдлаар, 4) бие даасан байдлаар зохицуулах гэсэн 4 ангилалд хуваа болохоор байна.

Энэ талаар ХБНГУ-ын Аугсбургийн Их Сургуулийн профессор Петер Казиске хэлэхдээ “...ХБНГУ-ын хувьд прокурорын байгууллага нь гүйцэтгэх засаглал буюу засгийн газар, цаашлаад хууль зүйн яамны харьяанд ажилладаг байгууллага юм. Улс, орон бүр прокурорын байгууллагыг төрийн хууль тогтоох, гүйцэтгэх, шүүх эрх мэдэлд хамааруулахдаа өөр өөрөөр тодорхойлсон байдаг. Хамгийн дэвшилтэт бөгөөд прокурорын байгууллагын бие даасан байдал, прокурорын хараат бус байдлыг баталгаажуулж өгөх арга нь прокурорын байгууллагыг шүүх эрх мэдлийн хүрээнд хамааруулах юм. ХБНГУ-д прокурорын байгууллагыг гүйцэтгэх эрх мэдлийн хүрээнд хамааруулаад ямар нэг асуудал гарахгүй байгаа нь тус улсын эрх зүйн хөгжил, ухамсар, соёлтой холбоотой...”¹⁴ гэж тодорхойлсон байдаг.

Түүнчлэн Эдийн Засгийн Хамтын Ажиллагаа ба Хөгжлийн Байгууллагаас(OECD) хийсэн “Зүүн Европ, Төв Ази, Ази Номхон далайн улсуудын прокурорын хараат бус байдал” судалгааны тайланд мөн энэ талаар дараах зөвлөмжийг өгсөн байна.

Прокурорын хараат бус байдал нь шүүхийн хараат бус байдлын салшгүй үр дагавар болох бөгөөд үйл ажиллагааны чухал зарчим байх ёстой. Нөгөөтэйгүүр, прокурорууд шүүгчийн хараат бус байдлыг хүндэтгэж, хамгаалах ёстой.

-Прокурорын байгууллагын эрх мэдлээс хараат бус байх мөн чанар, хамрах хүрээг хуулиар тогтоох;

-Прокурор нь Шүүхийн байгууллагад харьяалагддаг бол хууль нь прокурор, шүүгчийн үүргийг тус тусад нь хангах ёстой бөгөөд хэрэв энэ нь боломжтой бол хоёр чиг үүргийг хэрхэн дараалан гүйцэтгэхийг зохицуулах ёстой¹⁵.

ХЗҮХ-ийн ХЗСТ-өөс 2022 онд хийсэн “Прокурорын хараат бус байдал /прокурорын байгууллагын тогтолцоо, удирдлага, өөрөө удирдах байгууллага/” судалгааны тайланд энэ талаар авч үзэхдээ “...Монгол Улсын хувьд Үндсэн хуульд заасан болон судлаачдын үзэж буйгаар прокурорын байгууллага нь шүүх эрх

¹⁴ ХБНГУ-ын профессор П.Казискегийн залуу судлаачтай уулзах уулзалт, хэлэлцүүлгийн үеэр хийсэн ярилцлагын хэсгээс...(2022.10.05)

¹⁵ OECD (2020), The Independence of Prosecutors in Eastern Europe, Central Asia and Asia Pacific, p.23-27.

мэдлийн хүрээнд хамаарч байна. Тийнхүү прокурорын байгууллага нь аль ч эрх мэдлээс хамаарсан прокурорын байгууллага нь хараат бус байх мөн чанар, хүрээг хуулиар тогтоож өгөх нь зүйтэй...”¹⁶ гэх дүгнэлтийг өгчээ.

Дүгнэвэл, Монгол Улсын хувьд прокурорын байгууллага нь шүүх эрх мэдлийн хүрээнд хамаарна. Харин бусад улс, орнуудын хувьд шүүх эрх мэдлийн хүрээнд хамааруулахаас гадна гүйцэтгэх засаглалын хүрээнд хамааруулах эсвэл хосолсон болон тусад нь зохицуулах байдлаар зохицуулсан байна.

Гэсэн хэдий ч, шүүх эрх мэдлийн хүрээнд хамааруулах нь олон улсын сайн туршлагад тооцогдох бөгөөд зарим тохиолдолд эрх зүйн зохицуулалт, соёл, ухамсрын түвшнээс шалтгаалан мөн өөр байж болохоор байна. Прокурорын байгууллага нь аль эрх мэдэлд хамаарахаас үл хамааран түүний бие даасан байдал, прокурорын хараат бус байдлыг хуулиар баталгаажуулж өгөх нь нийтлэг байдлаар чухлаар тавигдаж байгааг дурдах нь зүйтэй.

Б. Прокурорын байгууллага дахь Ерөнхийлөгчийн оролцоо

Монгол Улсын хувьд прокурорын байгууллага нь төрийн эрх мэдлийн хуваарилалтын хувьд шүүх эрх мэдэлд хамаардаг хэдий ч, түүний үйл ажиллагаанд Ерөнхийлөгч оролцоо өндөр байгаа нь анхаарал татаж байна. Ялангуяа, Ерөнхийлөгч нь чиг үүргийн хувьд гүйцэтгэх эрх мэдэлд хамаарах тул шүүх эрх мэдэл болон гүйцэтгэх эрх мэдэл хоорондын хяналт-тэнцлийн асуудал яригдаж болохоор байна.

Мөн шүүхийн шинэтгэлийн хүрээнд батлагдсан Шүүхийн тухай хуулийн үзэл санааны үүднээс авч үзсэн ч, шүүх эрх мэдлийн байгууллага болох прокурорын байгууллага дахь Ерөнхийлөгчийн оролцоог эргэн харах нь зүйд нийцнэ.

Прокурорын тухай хуульд зааснаар Ерөнхийлөгч нь прокурорын байгууллагад дараах оролцоог хэрэгжүүлж байна. Үүнийг дотор нь ангилбал бодит болон хэлбэрийн оролцоо гэж авч үзэх боломжтой байна.

Бодит оролцоо:

¹⁶ ХЗҮХ-ийн Хууль зүйн судалгааны төв, “Прокурорын хараат бус байдал /прокурорын байгууллагын тогтолцоо, удирдлага, өөрөө удирдах байгууллага/” судалгааны тайлан, УБ, 2022, 11 дэх тал.

- Улсын ерөнхий прокурор, түүний орлогчийг Монгол Улсын **Ерөнхийлөгч** Улсын Их Хуралтай зөвшилцөн зургаан жилийн хугацаагаар томилно. /46.1, 2/
 - Улсын ерөнхий прокурор, түүний орлогчийг эрүүгийн хэрэг үүсгэж яллагдагчаар татан шалгахтай холбогдуулан бүрэн эрхийг нь түдгэлзүүлэх эсэх асуудлыг эрх бүхий байгууллагын саналыг үндэслэн Монгол Улсын **Ерөнхийлөгч** шийдвэрлэнэ. /46.5/
 - Улсын ерөнхий прокурор, түүний орлогчийн бүрэн эрхийг тодорхой тохиолдолд Монгол Улсын **Ерөнхийлөгч** шийдвэр гаргаж дуусгавар болгоно. /46.6/
 - Монгол Улсын **Ерөнхийлөгчийн** хүсэлтийн дагуу Улсын ерөнхий прокурор өөрийн бүрэн эрхэд хамаарах асуудлаар дүгнэлт гаргах. /50.2/
 - Прокурорын мэргэжлийн дүрэм, мэргэжлийн зөвлөлийн ажиллах журмыг Монгол Улсын **Ерөнхийлөгч** батална. /64.2/
 - Прокурорын ёс зүйн дүрэм, ёс зүйн зөвлөлийн ажиллах журмыг Монгол Улсын **Ерөнхийлөгч** батална. /65.2/
 - Прокурорын сахилгын дүрмийг Монгол Улсын **Ерөнхийлөгч** батална. /67.3/
- Хэлбэрийн оролцоо:**
- Прокурорын тангараг өргөх ёслолын журмыг Монгол Улсын Ерөнхийлөгч батална. /47.2/
 - Прокурорын зэрэг дэв тогтоох, олгох журмыг Монгол Улсын **Ерөнхийлөгч** батална. /54.2, 54.3/
 - Прокурорын бэлгэдэл, далбаа, дүрэмт хувцас, энгэрийн тэмдгийн загвар, тэдгээрийг хэрэглэх журмыг Монгол Улсын **Ерөнхийлөгч** батална. /69.2/

Дээрхээс дүгнэвэл Монгол Улсын Ерөнхийлөгч нь прокурорын байгууллагын үйл ажиллагаанд их оролцдог болох нь харагдаж байна. Мөн хэлбэрийн гэхээсээ илүү бодит оролцоо их байна. Иймд Ерөнхийлөгчийн гүйцэтгэх чиг үүргийг тодорхойлж, Ерөнхийлөгч болон прокурорын байгууллагын хоорондын харилцааг тодорхойлох нь зүйтэй.

Ерөнхийлөгч нь төрийн засаглалын аль хэлбэр, дэглэм байгаагаас хамааран гүйцэтгэх засаглалд ялгаатай чиг үүргийг хэрэгжүүлдэг. Энэ талаар академич С.Нарангэрэл дараах байдлаар тодорхойлжээ.

“Бүгд найрамдах улсын хэлбэрт Ерөнхийлөгч гүйцэтгэх эрх мэдлийн тэргүүн байна. Ерөнхийлөгчийн Үндсэн хуулийн статус ба бүрэн эрх бүгд найрамдах улсын хэв шинжээс шалтгаалж, нэлээд эрс ялгагдана. Ерөнхийлөгчийн бүгд найрамдах улсын сонгодог хэлбэр нь АНУ бөгөөд төрийн тэргүүн төдийгүй гүйцэтгэх эрх мэдлийн тэргүүн, өөрөөр хэлбэл, засаг захиргааны буюу Засгийн газрын тэргүүн байдаг. Энэ нөхцөлд Ерөнхий сайдын албан тушаал байдаггүй. Ерөнхийлөгч нь парламентаас ангид замаар өөрөөр хэлбэл, ард түмнээс шууд ба шууд бусаар сонгогдоно. Парламентын бүгд найрамдах улсад Ерөнхийлөгч нь зөвхөн төрийн тэргүүн байх бөгөөд Засгийн газрын тэргүүн биш байна. Гүйцэтгэх эрх мэдлийг Ерөнхий сайдаар тэргүүлсэн Засгийн газар хэрэг дээр барих бөгөөд ялангуяа энэ нь Ерөнхийлөгчийн дийлэнх акт Ерөнхий сайд буюу холбогдох сайд баталгаажуулснаар илэрлээ олдог. Ерөнхийлөгчийг гол төлөв парламент буюу түүний оролцоотойгоор сонгоно. Холимог буюу хагас ерөнхийлөгчийн хэв шинжийн бүгд найрамдах улс байдаг бөгөөд Ерөнхийлөгч зөвхөн төрийн тэргүүн байх хийгээд тэгэхдээ парламентын өмнө Засгийн газрыг хариуцах эрх мэдлийн бүрэн эрхийг бодитой эдэлдэг. Ийм тогтолцоонд Ерөнхийлөгчийг бүх нийтийн сонгуулиар сонгоно. Ерөнхийлөгчийн загвараас үл хамааран Ерөнхийлөгч Үндсэн хуулиар дараах бүрэн эрхийг эдэлнэ: олон улсын харилцаанд улс орноо төлөөлөх, олон улсын гэрээ байгуулах, Засгийн газрын гишүүн ба шүүгчийг томилоход оролцох, хуулийг батлах ба ёсчлох, зарлиг гаргах, хууль санаачлах, хуульд хориг тавих эрх, одон медалиар шагнах, цэргийн дээд цол хүртээх, уучлал үзүүлэх эрхийг хэрэгжүүлж, харьяатын асуудлыг шийдвэрлэж, дипломат төлөөлөгчийн газрын тэргүүнийг томилж, эгүүлэн татна. Парламентын ба холимог хэв шинжийн бүгд найрамдах улсын хэлбэрт Ерөнхийлөгч нь тодорхой нөхцөлд парламентыг тараах, сонгуулийг хугацаанаас өмнө зарлах эрх эдэлнэ¹⁷.”

Монгол Улсын прокурорын байгууллага нь өмнө нь дурдсанчлан шүүх эрх мэдлийн байгууллага хэдий ч, Ерөнхийлөгч буюу гүйцэтгэх засаглалын институтын прокурорын байгууллага дахь оролцоо өндөр байна.

Гадаадын улс, орнуудын хувьд прокурорын байгууллага дахь Ерөнхийлөгчийн оролцоог олон янзаар тодорхойлдог ба Монгол Улсынхтай адил өргөн оролцоогүй болохыг ХЗҮХ-ийн 2021 оны “Прокурорын хараат бус байдал /прокурорын байгууллагын тогтолцоо, удирдлага, өөрөө удирдах байгууллага/” судалгааны тайланд авч үзсэн байна.

¹⁷ Академич С.Нарангэрэл, “Монгол Улсын хууль зүйн нэвтэрхий толь бичиг 2021”, УБ, 2021, 139 дэх тал.

Мөн ЭЗХАХБ-аас хийсэн “Зүүн Европ, Төв Ази, Ази Номхон далайн улсуудын прокурорын хараат бус байдал” судалгаанд Ерөнхий прокурорыг улс төрийн институцээс тусгаарлах нь Прокурорын байгууллагын хараат бус байдалд чухал гэж мөн тодорхойлсон байдаг¹⁸.

Өмнөх туршлагаас үзвэл ийнхүү зохицуулах нь хараат бус байдалд нөлөөлдөг болох нь нотлогдож байсан. Тухайлбал, 2012 онд батлагдсан Шүүхийн тухай хуулийн 2021 онд шинэчилж баталсан. Тухайн шинэчлэлийн хүрээнд Ерөнхийлөгчөөс шүүгчийн томилгоо хараат байгаатай холбогдуулан Шүүхийн Ерөнхий зөвлөл эрэмбийн дагуу нийтэд мэдээлснээс хойш ажлын таван өдрийн дотор зарлагдсан орон тоогоор анхан болон давж заалдах шатны шүүхийн шүүгчид нэр дэвшигчийг шүүгчээр томилуулах саналыг, Улсын дээд шүүхийн шүүгчид нэр дэвшигчийг Улсын Их Хуралд танилцуулснаар томилуулах саналыг Ерөнхийлөгчид хүргүүлэхээр зохицуулсан.

Энэ талаар 2021 оны Шүүхийн тухай хууль /Шинэчилсэн найруулга/-ын үзэл баримтлалд дурдахдаа “...Монгол Улсын Үндсэн хуулиар Монгол Улсын Ерөнхийлөгч бүх шатны шүүхийн шүүгч нарыг томилох, Үндсэн хуулийн цэцийн гишүүнд 3 хүнийг нэр дэвшүүлэн илгээж байгаа нь шүүхийн бие даасан байдал, шүүгчийн хараат бус байдлын Үндсэн хуулийн баталгаа болоход оршиж байгаагаас бус шүүхийг харьяалах зорилго агуулгагүй. Ийнхүү харьяалан захирах боломж олгохгүй тул шүүгчийг томилох, чөлөөлөх, огцруулах, шүүгчийг өөр шүүхэд шилжүүлэн томилохыг Ерөнхийлөгч өөрийн санаачилгаар бус Шүүхийн ерөнхий зөвлөлийн өргөн мэдүүлснийг үндэслэж шийдвэрлэдэг Үндсэн хуулийн зохицуулалттай...”¹⁹ гэж ач холбогдлыг нь тайлбарласан байна.

Иймээс Монгол Улсын прокурорын байгууллага нь шүүх эрх мэдэлд хамаарч байгааг харгалзан, мөн прокурорын байгууллагын бие даасан байдал, прокурорын хараат бус байдлын үүднээс Ерөнхийлөгчийн прокурорын байгууллага дахь оролцоог хязгаарлах нь зохимжтой. Ерөнхийлөгчийн оролцоог ийнхүү хязгаарлахдаа хэлбэрийн оролцоо болон агуулгын оролцоог аль алийг нь

¹⁸ OECD (2020), The Independence of Prosecutors in Eastern Europe, Central Asia and Asia Pacific, p.39-45.

¹⁹ 2021 оны Шүүхийн тухай хууль /Шинэчилсэн найруулга/-ын үзэл баримтлал

хязгаарлах хэрэгтэй байна. Гадаад улсуудад прокурорын зөвлөл нь прокурорыг томилох, огцруулах, дэвшүүлэх, сахилгын шийдвэр ногдуулах, урамшуулал олгох, прокурорын орон тоог тогтоох, Ерөнхий прокурорыг огцруулах санал гаргах гэх мэт чиг үүргүүдийг зөвлөлдөж шийдвэрлэдэг. Үүнтэй адилаар прокурорын зөвлөл болон бусад өөрөө удирдах байгууллага, албан тушаалтнуудад тухайн чиг үүргийг өгч Ерөнхийлөгчийн оролцоог хязгаарлах нь зүйтэй.

II. Ерөнхий прокурор, түүний орлогч

Судалгааны энэхүү хэсгээр Прокурорын тухай хуульд заасан Монгол Улсын Ерөнхий прокурор, түүний орлогчид тавигдах шаардлага, томилох үйл явц, огцруулах үйл явцын талаар зохицуулалтыг судлах юм.

A. Ерөнхий прокурор, түүний орлогчид тавигдах шаардлага

Монгол Улсын Прокурорын тухай хуулийн 45 дугаар зүйлийн 45.4-т хуульчийн мэргэжлээр 10-аас доошгүй жил ажилласан, гучин таван насанд хүрсэн прокурорыг Улсын ерөнхий прокурор, түүний орлогчоор томилохоор тусгажээ. Өөрөөр хэлбэл Улсын ерөнхий прокурор, түүний орлогчоор зөвхөн прокуророор ажиллаж байсан хүн томилогдож болохоор байна.

2022 оны 5 дугаар сарын 31-ний өдөр Прокурорын тухай хуульд өөрчлөлт оруулах хуулийн төслийг Засгийн газар санаачилсан ба үүнд Прокурорын тухай хуульд оруулах нэмэлт өөрчлөлтийн хүрээнд "Прокурорын тухай хуулийн 45 дугаар зүйлийн 45.4 дэх хэсгийн "прокурорын" гэснийг "Монгол Улсын "иргэнийг" гэж өөрчилсүгэй" гэжээ. Энэхүү өөрчлөлт нь прокурор бус энгийн иргэн, тэр дундаа улс төрчдийг Улсын Ерөнхий прокуророор томилох эрх зүйн орчин бүрдэнэ гэж иргэдийн шүүмжлэлийг ихээхэн авсан²⁰. Тиймээс тухайн хуулийн төслөө УИХ эргүүлэн татсан байна.

Энэ талаар хуульчдын дунд болон иргэдийн дунд ихээхэн шүүмжлэл гарч байсан. Тухайлбал Улсын ерөнхий прокуророор мэргэжлийн бус хүн, тохиромжгүй улс төрч хүн томилогдох магадлалтайг "...Шүүгчийн туслахад гэхэд хуульчийн лицензтэй эрх зүйчийг ажиллуулах шаардлага тавьдаг. Гэтэл бүхэл бүтэн Прокурорын байгууллагын удирдлагыг "Монгол Улсын иргэн" буюу ямар ч хуульчийн

²⁰ "Прокурорын тухай хуульд нэмэлт, өөрчлөлт оруулах төслөө татна", <http://itoim.mn/article/YQWxl/33377>, Сүүлд үзсэн: 2022.09.30

мэргэжлийн болон бусад шаардлага тавихгүй байгаа нь гэмт хэрэг, гэмт явдалтай тэмцэх төрийн хүчийг сулруулах аюултай нөхцөл байдал үүсэхэд хүрнэ. Энэ тухай хуульч бүр сэрэмжилж байгаа гэж бодож байна. Хуульчид ялангуяа прокурорууд мэргэжлийн бус хүнээр удирдуулахыг дотоод итгэл үнэмшлийн хувьд хүлээн зөвшөөрөхгүй. Нөгөө талаар прокурорын байгууллагад ажиллаж байгаа хуульчдын хувьд мэргэжлийн кареер хийх сонирхол, хүсэл эрмэлзэлгүй болгоход хүрнэ. Одоо прокурорын байгууллага хүний нөөцийн хувьд маш хомсдолтой байгаа. Энэ байдал улам ихэснэ. Прокурорын байгууллага хуульд заасан чиг үүргээ мэргэжлийн хэмжээнд гүйцэтгэхэд улам их хүндрэл үүсэж болзошгүй.

Үндсэн хуулийн 56 дугаар зүйлийн 2-д “Улсын ерөнхий прокурор, түүний орлогч нарыг Улсын Их Хуралтай зөвшилцөн Ерөнхийлөгч зургаан жилийн хугацаагаар томилно” гэж заасан буюу Прокурорын тухай хуульд заасан хуульчийн мэргэжлийн болон бусад шаардлагыг хангасан хуульчийг Ерөнхийлөгч томилох бүрэн эрхтэй. Тэгэхээр Ерөнхий прокурорт тавих Хуульчийн мэргэжлийн болон бусад шаардлага байхгүй болсон тохиолдолд хэн ч Ерөнхий прокурорын албан тушаалд томилогдох боломж нээгдэнэ. Өөрөөр хэлбэл, Ерөнхийлөгчтэй ойр улстөрчид л томилогдох нөхцөл байдал үүсэх нь ойлгомжтой. Гэхдээ дагаж гарах хуулийн төсөлтэй холбогдуулан Ерөнхийлөгчийн хуулийн бодлогын зөвлөх Прокурорын тухай хуульд оруулах өөрчлөлтийг дэмжихгүй талаар байр сууриа олон нийтэд илэрхийлснийг харсан...”²¹ гэх байдлаар шүүмжилсэн.

Бусад улс, орнуудад Ерөнхий прокурор болон түүний орлогчид тавигдах шаардлагыг олон янзаар зохицуулсан байна.

Хүснэгт 2. Гадаад улсуудын зохицуулалт: Улсын Ерөнхий прокурорт тавигдах шаардлагыг тодорхойлсон байдал

Улсын нэр	Улсын Ерөнхий прокурорт тавигдах шаардлага
Норвегийн Хант Улс	Эрүүгийн процессын хуулийн 56 дугаар зүйлд зааснаар Улсын Ерөнхий прокурор болон орлогч нь хуульчийн албан ёсны шалгалтад тэнцсэн эсвэл эрх зүйн магистраас дээш зэрэгтэй байхыг шаарддаг ²² .

²¹ Хуульч, өмгөөлөгч Ч.Өнөржаргал, “Ерөнхий прокурорт тавигдах шаардлагыг хасна гэдэг гэмт хэрэгтэй тэмцэх төрийн хүчийг сулруулна dnn.mn”, <https://dnn.mn/ч-өнөржаргал-ерөнхий-прокурорт-тавигдах-шаардлагыг-хасна-гэдэг-гэмт-хэрэгтэй-тэмцэх-төрийн-хүчийг-сулруулна-dnn-mn/>

²² Мөн тэнд,

Холбооны Бүгд найрамдах Герман улс	Холбооны бүгд найрамдах Герман улсын Холбооны Ерөнхий прокурор нь хуульч мэргэжилтэй байх ёстой бөгөөд Холбооны бүгд найрамдах Герман улсаас авдаг хуулийн 1, 2-р шалгалтад тэнцсэн байх ёстой. Мөн түүнчлэн прокурорын байгууллага болон шүүхийн байгууллагад өмнө нь ажиллаж дадлагажсан байхыг шаарддаг байна ²³ .
Бүгд найрамдах Солонгос улс	2017 онд батлагдсан Прокурорын байгууллагын тухай хуульд зааснаар Ерөнхий прокурорыг дор дурдсан зүйлийн албан тушаалтнаар 15-аас доошгүй жил ажилласан хүмүүсээс томилно. 1. Шүүгч, прокурор, өмгөөлөгч; 2.Төрийн байгууллага, бусад аж ахуйн нэгжийн удирдлагын тухай хуулийн 4 дүгээр зүйлд заасны дагуу төрийн байгууллага, орон нутгийн засаг захиргаа, төрийн болон төрийн өмчит үйлдвэрийн газар, төрийн байгууллагад хуульчийн мэргэшсэн, хууль зүйн ажил эрхэлж байсан хүн. ; 3. Хуульчийн мэргэжлээр мэргэшсэн, коллеж, их дээд сургуульд хуулийн тэнхимийн туслах профессор болон түүнээс дээш албан тушаалд ажиллаж байсан хүн ²⁴ .
Америкийн нэгдсэн улс	Америкийн нэгдсэн улс нь муж улс бүрт өөрөөр Ерөнхий прокурорт тавигдах шаардлагыг хуульчилжээ. Тухайлбал, Алабама мужид 25-аас дээш настай, АНУ-д 7 жил, тухайн мужид 5 жил суурьшсан хүнийг, Аризона мужид 25-аас дээш настай, АНУ-д 10 жил, тухайн мужид 5 жил суурьшсан, дор хаяж таван жилийн хугацаанд улсын дээд шүүхийн өмнө өмгөөлөгчөөр ажилласан хүнийг, Калифорни мужид 18-аас дээш настай АНУ болон тухайн мужид суурьшиж буй Дээд шүүхэд 5-аас дээш жил дадлага хийсэн хүнийг, Колорадо мужид 25-аас дээш настай АНУ болон тухайн мужид суурьшиж буй нэр хүндтэй Дээд шүүхийн өмгөөлөгч хүнийг, Жоржиа мужид 25-аас дээш настай, АНУ-д 10 жил, тухайн мужид 4 жил суурьшсан, Жоржиа мужийн Хуульчдын холбоонд долоон жилийн хугацаанд идэвхтэй гишүүн байсан хүнийг, Кентаки мужид 30-аас дээш настай тухайн мужид 2 жил суурьшиж буй, сүүлийн 8 жил хуульчаар ажилласан хүнийг ²⁵ гэх мэтээр Улсын Ерөнхий прокурорт тавигдах шаардлагыг тодорхойлжээ.
Бүгд Найрамдах Энэтхэг Улс	Энэтхэгийн Ерөнхий прокуророор томилогдохын тулд тухайн хүн Дээд шүүхийн шүүгчийн шаардлага хангасан байх ёстой, өөрөөр хэлбэл дээд шүүхийн шүүгч 5 жил, эсвэл дээд шүүхэд 10 жил өмгөөлөгч, эсвэл нэр хүндтэй хуульч байх ёстой ²⁶ .
Их Британи	Наад зах нь хоёрдугаар зэрэглэлийн (2:2) зэрэгтэй, хуульч, өмгөөлөгчөөр бэлтгэгдсэн, хуулийн практикийн курс эсвэл хуульчийн

²³ ХБНГУ-ын Аугсбургийн Их Сургуулийн профессор Петер Казискетэй хийсэн ярилцлагын хэсгээс...

²⁴ Prosecutors' Office Act Expand Act No. 14582, Mar. 14, 2017, https://elaw.klri.re.kr/eng_service/lawView.do?hseq=42630&lang=ENG

²⁵ States' Qualifications for Attorney General, <https://www.cga.ct.gov/2010/rpt/2010-R-0253.htm>

²⁶ Attorney General of India: Appointment, duties and special rights, <https://www.indiatoday.in/education-today/gk-current-affairs/story/attorney-general-of-india-appointment-duties-and-special-rights-1895843-2022-01-04>

	мэргэжлийн сургалтын курсээ дүүргэсэн, 2 жилийн сургалтын гэрээг төгссөн хүн Улсын Ерөнхий прокурорын шаардлагад нийцдэг байна ²⁷ .
Бүгд Найрамдах Латви Улс	Бүгд Найрамдах Латви Улсын Прокурорын байгууллагын тухай хуулийн 35 дугаар зүйлд “10-аас доошгүй жил прокуророор ажилласан эсхүл 5-аас доошгүй жил Улсын Дээд шүүхийн шүүгчээр ажилласан хүнийг Улсын Ерөнхий прокурор болон түүний орлогчоор томилно” ²⁸ гэж заасан байна.
Бүгд Найрамдах Эстони Улс	Бүгд Найрамдах Эстони Улсын 1998 оны Прокурорын байгууллагын тухай хуулийн 15 дугаар зүйлийн 8-т зааснаар Ерөнхий прокуророор туршлагатай, хүлээн зөвшөөрөгдсөн хуульч хүнийг томилохоор байна ²⁹ .
Украин улс	Украины өмнөх Ерөнхий прокуроруудын нэгийг эрх зүйч мэргэжил эзэмшээгүй хүнээр томилсон . Украины Дөрөв дэх удаагийн мониторингийн тайланд энэхүү шинэчлэл нь “прокурорын ерөнхий тогтолцоонд хууль дээдлэх ёсыг сайн төлөвшүүлэхгүй байна”, мөн “Ерөнхий прокурорын албанд итгэх, хараат бус олон нийтийн итгэлийг бий болгоход сөргөөр нөлөөлөх” зэрэгт санаа зовж буйгаа илэрхийлжээ. 2019 онд Улсын ерөнхий прокурор ажлаа хүлээлгэн өгсний дараагаар Ерөнхий прокурорын хуульч мэргэжилтэй байх шаардлагыг сэргээсэн ³⁰ .

Гадаад улс, орнуудад Улсын ерөнхий прокурорт тавигдах шаардлагыг Монгол Улсынхтай адил зөвхөн прокурор байхаар томьёолоогүй байна. Үүнээс гадна бусад чиглэлээр хуульчийн үйл ажиллагаа эрхэлж байсан буюу шүүгч, өмгөөлөгч, хуулийн мэргэжилтэн, их сургуулийн багш хийж байсан хүмүүсийг томилж болохоор шаардлагыг тусгажээ. Түүнчлэн хуулийн чиглэлээр сургууль төгссөн байх тусгайлсан шалтгалтанд тэнцсэн байх шаардлагыг тавьснаас гадна ажилласан жилийн туршлагыг мөн харгалзаж үзэхээр тусгажээ. Өөрөөр хэлбэл хууль зүйн чиглэлээр мэргэшсэн боловсон хүчнийг Улсын Ерөнхий прокуророор томилдог, улмаар прокурорын байгууллагад олон ургалч үзлийг бий болгох нь гадаад улсуудын жишиг болж байна.

Тиймээс Ерөнхий прокурор, түүний орлогчид тавигдах шаардлагыг одоо байгаагаар буюу зөвхөн прокурор байхаар зохицуулахаас илүү гадаад улс, орнуудын зохицуулж буй сайн туршлагыг даган шүүгч, өмгөөлөгч, хуулийн мэргэжилтэн, их сургуулийн багш гэх мэтээр тохиромжтойгоор тусгах нь зүйтэй.

²⁷ Crown prosecutor, <https://nationalcareers.service.gov.uk/job-profiles/crown-prosecutor>

²⁸ Prokuratūras likums, 35, <https://likumi.lv/ta/id/57276-prokuraturas-likums>

²⁹ Prosecutor's Office Act, 15, <https://www.riigiteataja.ee/en/eli/515092021001/consolide>

³⁰ OECD (2020), The Independence of Prosecutors in Eastern Europe, Central Asia and Asia Pacific, p.40.

Б. Ерөнхий прокурор, түүний орлогчийг томилох үйл явц

Монгол Улсын Үндсэн хуулийн 56 дугаар зүйлийн 2-т Улсын ерөнхий прокурорыг томилох үйл явцыг “Улсын ерөнхий прокурор, түүний орлогч нарыг Улсын Их Хуралтай зөвшилцөн Ерөнхийлөгч зургаан жилийн хугацаагаар томилно” гэж баталгаажуулсан байна. Үүний дагуу органик хууль буюу Прокурорын тухай хуульд илүү нарийвчлан зохицуулжээ. Прокурорын тухай хуулийн 46 дугаар зүйлд энэхүү томилгооны талаар тусгасан. Улсын ерөнхий прокурорыг Монгол Улсын Ерөнхийлөгч Улсын Их Хуралтай зөвшилцөн зургаан жилийн хугацаагаар томилдог. Харин Монгол Улсын Ерөнхийлөгчийн санал болгосон хүнийг Улсын Их Хурал дэмжихгүй бол нэг удаа өөр хүнийг нэрийг дэвшүүлнэ. Монгол Улсын Ерөнхийлөгч Улсын ерөнхий прокурорын саналыг үндэслэн түүний орлогчийг Улсын Их Хуралтай зөвшилцөн зургаан жилийн хугацаагаар томилно. Ерөнхийлөгч Улсын Их Хуралтай зөвшилцөнө гэдэг нь Улсын Их Хурал тухайн нэр дэвшигчийн талаар санал хураалт явуулж, олонхын дэмжлэг авсан тохиолдолд сонгоно гэсэн үг³¹. Мөн Прокурорын тухай хуулийн 46.8-т Ерөнхийлөгчийн санал болгосон нэр дэвшигчийн сонсголыг Улсын Их Хурлын холбогдох Байнгын хороо зохион байгуулахаар зохицуулсан. Түүнчлэн тус хуулийн 46.7-т Улсын Ерөнхий прокурорын бүрэн эрх нь дуусгавар болсон тохиолдолд Монгол Улсын Ерөнхийлөгч энэ хуульд заасан журмын дагуу дараагийн Улсын ерөнхий прокурор, түүний орлогчийг томилохоор байна.

Бусад улс, орнууд эрх зүйн тогтолцоо, төрийн засаглалын хэлбэр, дэглэм, уламжлалаас хамаарч, Ерөнхий прокурорыг томилох үйл явцыг ялгаатай байдлаар тодорхойлсон байна.

Хүснэгт 3. Гадаад улсуудын зохицуулалт: Ерөнхий прокурорын томилгоо, үйл явцын талаар тодорхойлсон байдал

Улс орнууд	Ерөнхий прокурорын томилгоо, үйл явцын талаар эрх зүйн зохицуулалтууд	Томилох субъект
Норвегийн Хант Улс	Эрүүгийн процессын хуулийн 56 дугаар зүйлд зааснаар Улсын Ерөнхий прокурорыг Хаан, түүний орлогчийг Яам томилдог ³² .	Хаан

³¹ Г.Баясгалан, Н.Туяа, Б.Цэрэнбалтав, “Прокурорын байгууллагын тухай хуулийн тайлбар”, УБ, 2003, 14 дэх тал.

³² The Criminal Procedure Act of Norway, Act of 22 May 1981 No. 25, Article 56, <https://app.uio.no/ub/ujur/oversatte-lover/data/lov-19810522-025-eng.pdf>

Холбооны бүгд найрамдах Герман Улс	“Шүүхийн тухай хууль”(Gerichtsverfassungsgesetz – GVG)-ийн 149 дүгээр зүйлд “Холбооны Ерөнхий прокурор, холбооны прокуроруудыг Холбооны Хууль зүйн сайдын санал болгосноор Холбооны Ерөнхийлөгч томилдог бөгөөд үүнд Бундесратаас зөвшөөрөл авах шаардлагатай ³³ .” гэж зохицуулсан байна.	Ерөнхийлөгч
Бүгд Найрамдах Солонгос Улс	Улсын Ерөнхий прокурорын газрын Ерөнхий прокурор, Улсын Ерөнхий прокурорын орлогч зэрэг Ерөнхийлөгчийн зарлигаар тогтоогдсон Улсын Ерөнхий Прокурорын газрын прокуророос дээш зэрэглэлийн прокуроруудыг шаардлага хангасан хүмүүсээс томилно. Улсын Ерөнхий прокурорыг Улсын Ерөнхий прокурорын дэргэдэх нэр дэвшигчдийн Зөвлөлийн хорооноос санал болгож, Хууль зүйн сайдын санал болгосноор Ерөнхийлөгч томилдог. Үндэсний ассамблей томилгооны талаар боловсон хүчний сонгол хийдэг. Бүрэн эрхийн хугацаа нь хоёр жил боловч заавал байх албагүй ³⁴ .	Ерөнхийлөгч
Бүгд Найрамдах Эстони Улс	Прокурорын байгууллагын тухай хуулийн 16 дугаар зүйлийн 1-т “Бүгд Найрамдах Улсын Засгийн газар Рийгикогу хотын Хууль зүйн хорооны санал, дүгнэлтийг хэлэлцээд тухайн бүсийг хариуцсан сайдын санал болгосноор Ерөнхий прокурорыг албан тушаалд томилно ³⁵ .” гэж тодорхойлсон байна.	Засгийн газар
Америкийн нэгдсэн Улс	Ерөнхийлөгч АНУ-ын Ерөнхий прокурорыг Сенатын зөвлөгөө, зөвшөөрлөөр томилдог ³⁶ .	Ерөнхийлөгч
Оросын холбооны Улс	1992 онд батлагдсан “Оросын холбооны прокурорын байгууллагын тухай хууль”-иар зохицуулдаг. ОХУ-ын Ерөнхий прокурорыг ОХУ-ын Ерөнхийлөгчийн санал болгосноор ОХУ-ын Холбооны Зөвлөл томилж, чөлөөлнө. ОХУ-ын Ерөнхийлөгчөөс ОХУ-ын Ерөнхий прокурорын албан тушаалд томилуулахаар санал болгосон хүн Холбооны Зөвлөлийн хуралдаанд хангалттай тооны санал аваагүй бол ОХУ-ын Ерөнхийлөгч өөр нэр дэвшигчийг 30 хоногийн дотор Холбооны хуралд танилцуулна. ОХУ-ын Холбооны Зөвлөлийн дарга нь ОХУ-ын Ерөнхий прокуророор томилогдсон хүнийг Холбооны Зөвлөлөөс тогтоосон журмын дагуу тангараг өргүүлэх ёстой. ОХУ-ын Ерөнхий прокурорыг томилох, чөлөөлөх тухай хэвлэлд зарлана ³⁷	Холбооны зөвлөл
Албани Улс	Ерөнхий прокурорыг Парламентын гишүүдийн тавны гурвын саналаар сонгодог бөгөөд тэд Албанийн Прокурорын дээд зөвлөлөөс санал болгосон гурван нэр дэвшигчийн дундаас сонгогдоно. Нэр дэвшигч нь өмнөх арван жилд төрийн захиргааны болон улс төрийн намын удирдах албан тушаал	Парламент

³³ Courts Constitution Act in the revised version published on 9 May 1975 (Federal Law Gazette I p. 1077), as last amended by Article 4 of the Act of 25 June 2021 (Federal Law Gazette I, p. 2099)

³⁴ Prosecutor General of the Republic of Korea, https://ko.wikipedia.org/wiki/%EB%8C%80%ED%95%9C%EB%AF%BC%EA%B5%AD%EC%9D%98_%EA%B2%80%EC%B0%B0%EC%B4%9D%EC%9E%A5

³⁵ Prosecutor's Office Act, 16, <https://www.riigiteataja.ee/en/eli/515092021001/consolide>

³⁶ 28 U.S. Code § 503 - Attorney General, <https://www.law.cornell.edu/uscode/text/28/503#:~:text=The%20President%20shall%20appoint%2C%20by,of%20the%20Department%20of%20Justice.>

³⁷ FEDERAL LAW NO. 2202-I of JANUARY 17, 1992 ON THE PROSECUTOR'S OFFICE OF THE RUSSIAN FEDERATION (in the Wording of Federal Law No. 168-FZ of November 17, 1995)

	хашиж байсан байж болохгүй. Санал ирүүлснээс хойш 30 хоногийн дотор Парламент Ерөнхий прокурорыг сонгоогүй тохиолдолд Прокурорын дээд зөвлөлөөс нэгдүгээрт жагсаасан нэр дэвшигчийг томилно ³⁸ .	
Армен Улс	Парламентын байнгын хорооны санал болгосноор Үндэсний ассамблей (парламент) Ерөнхий прокурорыг нийт депутатуудын тавны гурваас доошгүй саналаар сонгодог ³⁹ . Истанбулын Авлигын эсрэг үйл ажиллагааны төлөвлөгөөний хүрээнд ACN-аас баталсан Армени дахь мониторингийн дөрөв дэх удаагийн тайланд одоо байгаа загвар нь Прокурорын албыг болзошгүй улс төрийн дарамт, нөлөөллөөс хангалттай тусгаарлаж чадахгүй байгаа тул байнгын хорооноос Улсын ерөнхий прокурорт нэр дэвшигчийг тодруулах үйл ажиллагаанд хөндлөнгийн шинжээчдийг заавал оролцуулахыг зөвлөж байна.	Үндэсний ассамблей
Азербайжан Улс	Ерөнхий прокурорыг Ерөнхийлөгч Парламентын зөвшөөрлөөр томилдог.	Ерөнхийлөгч
Украин Улс	Ерөнхийлөгч түүнийг Парламентад нэр дэвшүүлж, улмаар Ерөнхийлөгч Ерөнхий прокурорыг томилдог.	Ерөнхийлөгч
Вьетнам Улс	Ерөнхийлөгчийн санал болгосноор парламентаас сонгодог.	Парламент
Босни-Герцеговина Улс	Прокурорын албаны удирдлагыг томилохдоо бусад прокурорыг ажилд авахтай адил тогтолцоог ашигладаг: Шүүх, Прокурорын Дээд Зөвлөлийн (HJPC) шийдвэрээр томилдог ⁴⁰ .	Шүүх, прокурорын дээд зөвлөл
Гүрж Улс	Гүржийн систем дөрвөн үе шаттайгаар хэрэгждэг. Хууль зүйн сайд эхлээд эрдэмтэн судлаачид, иргэний нийгмийн төлөөлөл, хуулийн мэргэжилтнүүдтэй зөвлөлдөнө. Хэлэлцүүлгийн үндсэн дээр гурваас доошгүй нэр дэвшигчийг үндэслэл бүхий шийдвэртэйгээр Прокурорын зөвлөлд санал болгоно. Дараа нь Прокурорын зөвлөл гурван нэр дэвшигчийн нэрийн өмнөөс нууц санал хураалт явуулна. Нийт гишүүдийн 2/3-аас багагүй санал авсан нэр дэвшигчийг нэр дэвшүүлнэ. Хууль зүйн сайд Прокурорын зөвлөлийн нэрийн өмнөөс нэр дэвшигчийг Гүржийн Засгийн газарт танилцуулж зөвшөөрөл авна. Засгийн газраас зөвшөөрөл авсан нэр дэвшигчийг парламентад өргөн мэдүүлнэ. Парламентын гишүүдийн олонхийн саналаар нууц санал хураалт явуулан томилно ⁴¹ .	Парламент
Латви Улс	Прокурорын тухай хуулийн 38 дугаар зүйлд Ерөнхий прокурорыг Шүүхийн зөвлөлийн зөвшөөрлөөр Дээд шүүхийн Ерөнхий шүүгч санал болгодог гэж заасан байдаг. Ерөнхий прокурорыг парламентаас томилдог.	Парламент
Молдав Улс	Молдавын Ерөнхий прокурорыг Прокурорын дээд зөвлөл нээлттэй сонгон шалгаруулалтаар сонгож, Ерөнхийлөгч томилдог.	Ерөнхийлөгч
Монтенегро Улс	Прокурорын албаны удирдлага (Улсын дээд прокурор) олон нийтийн санаачлагаар сонгогддог. Прокурорын зөвлөлөөс	Парламент

³⁸ The procedure is further detailed in Articles 22-37 of the Law 97/2016 of Albania.

³⁹ See Art. 177 of Armenia's Constitution."

⁴⁰ See Art. 3 of the Law on the Prosecutor's Office of Bosnia and Herzegovina.

⁴¹ The new Organic Law of Georgia on the Prosecutor's Office, enacted on 30 November 2018, establishes and appointment procedure in three phases without any participation of the Executive. Consultations and the selection of the candidate are now a competence of the sole Prosecutorial Council. The final approval is given by Parliament with the majority of its members, without a secret ballot.

	сонгон шалгаруулалтад тэнцсэн нэр дэвшигчид парламентын эрх бүхий ажлын хэсгийн хуралдаанд оролцдог. Улмаар Ерөнхий прокурорыг парламентаас томилдог ⁴² .	
Румын Улс	Хууль зүйн сайдын санал болгосноор Шүүхийн дээд зөвлөлийн прокурорын хэлтсийн зөвлөх саналын дагуу Ерөнхийлөгч томилдог ⁴³ .	Ерөнхийлөгч
Серби Улс	Парламент Улсын прокурорын зөвлөлөөс ирүүлсэн нэр дэвшигчдийн жагсаалтыг үндэслэн засгийн газрын санал болгосноор сонгодог. Уг процедур нь сул орон тоог олон нийтэд зарлахаас эхэлдэг ⁴⁴ .	Парламент
Словени Улс	Засгийн газрын саналыг урьдчилсан байдлаар авсны дараа Улсын Прокурорын зөвлөлийн үндэслэл бүхий саналын дагуу парламент томилдог ⁴⁵ .	Парламент
Япон Улс	Засгийн газар томилж, Эзэн хаан баталдаг.	Эзэн хаан
Малайз Улс	Ерөнхий сайдын зөвлөснөөр Эрхэмсэг ноён Ян ди-Пертуан Агонг томилдог. Күүкийн арлуудын ерөнхий хуульч, албаны тэргүүнийг Ерөнхий прокурорын үүрэг гүйцэтгэдэг Ерөнхий сайдын санал болгосноор Хатан хааны төлөөлөгч томилдог.	Эзэн хаан

Гадаад улс, орнуудад Ерөнхий прокурор болон түүний орлогчийг Ерөнхийлөгч, Парламент, Засгийн газар, Шүүх, Прокурорын дээд зөвлөл, Эзэн хаан зэрэг субъектууд томилж байна. Томилгоонд дараах процесс ажиглагдсан. Үүнд:

- Ерөнхий прокурор болон түүний орлогчийг өөр өөр субъект томилох;
- Засгийн газар, Дээд шүүхийн ерөнхий шүүгч, Парламентаас зөвшөөрөл авах, санал авах, танилцуулах;
- Нэр дэвшигчдийн зөвлөлөөс санал болгох;
- Сонсгол хийх;
- Прокурорын, Шүүхийн дээд зөвлөлөөс нэр дэвшигчдийн жагсаалт гаргах;
- Байнгын хорооноос нэр дэвшигчдийг тодруулах;
- Шинжээчдийг оролцуулах;
- Бусад прокурорыг томилохтой адил байдлаар томилох;
- Парламент нууц санал хураалт явуулах;
- Нээлттэй сонгон шалгаруулалт зарлах гэх мэт.

⁴² The new Organic Law of Georgia on the Prosecutor's Office, enacted on 30 November 2018, establishes and appointment procedure in three phases without any participation of the Executive. Consultations and the selection of the candidate are now a competence of the sole Prosecutorial Council. The final approval is given by Parliament with the majority of its members, without a secret ballot.

⁴³ Art. 54 of the Law 303/2004 of Romania.

⁴⁴ Art 74 of the Law on Public Prosecution and Art. 13 of the Law on State Prosecutorial Council of Serbia.

⁴⁵ Article 111 Par. 1 of the State Prosecutor's Office Act of Slovenia (SPOA).

Монгол Улсын хувьд Ерөнхий прокурорыг томилох процессыг шинэчлэх тохиолдолд дээр дурдсан процессын туршлагаудыг харгалзан өөрийн эрх зүйн тогтолцоо, туршлагад тохирсон процессыг сонгон авах нь зүйтэй юм.

ЭЗХАХБ-аас мөн хийсэн “Зүүн Европ, Төв Ази, Ази Номхон далайн улсуудын прокурорын хараат бус байдал” судалгаанд дараах зөвлөмжийг өгсөн нь дээрх агуулгатай нийцэж байна.

- Ерөнхий прокурорыг улс төрийн институцээс тусгаарлах нь Прокурорын байгууллагын хараат бус байдлын чухал шинж чанар гэж үздэг. Байгууллагын удирдлагын томилгооны тогтолцоо нь энэхүү тусгаарлалтыг хангах гол элемент юм. Тогтоосон стандартын дагуу нэр дэвшигчдийн мэргэжлийн ур чадварыг хуулийн байгууллага, прокурор, иргэний нийгмийнхэн ч үнэлдэг байх ёстой.

- Прокурорын албаны удирдлагыг томилоход гүйцэтгэх эсвэл хууль тогтоох байгууллагын гүйцэтгэх үүрэг олон оронд нийтлэг байдаг. Тухайн улс ямар загвар сонгохоос үл хамааран прокурор, ялангуяа Ерөнхий прокурорыг томилох тогтолцоо нь улс төрийн зохисгүй нөлөөлөл, дарамт шахалт үзүүлэх аливаа эрсдэлээс урьдчилан сэргийлэх нь нэгэн адил чухал юм. Ерөнхий прокурорыг эцсийн бөгөөд албан ёсоор томилох нь Ерөнхийлөгч, Парламент, Засгийн газрын мэдэлд байгаа ч нэр дэвшигчдийг хэрхэн сонгох нь чухал. Сонгон шалгаруулалт нь ур чадвар, түүнчлэн бодитой шалгууртай ил тод журмаар явагдах ёстой. Ингэснээр бүх үйл ажиллагаа нь олон нийтийн итгэлийг олж, шүүгчийн хүндэтгэлийг бүхэлд нь олж авдаг.

- Энэ зорилгодоо хүрэхийн тулд олон улсын зөөлөн эрх зүйн баримт бичгүүдийн (Soft law instrument) ихэнхид зааснаар сонгон шалгаруулалтад мэргэжлийн, улс төрийн бус шинжээчдийг оролцуулахыг зөвлөдөг. Олон улс орон хуулийн мэргэжилтнүүдээс (шүүгч, прокурор, өмгөөлөгч гэх мэт) бүрдсэн Шүүх/Прокурорын зөвлөл, сонгон шалгаруулах хороодод ийм үүрэг оногддог. Улс төрийн байгууллагаас томилогдсон эдгээр хорооны гишүүд ч гэсэн ил тод байдлаар сонгогдсон, нэр дэвшигчдийг сонгон шалгаруулах бүх үйл явц ил тод, бодитой шалгуурт тулгуурласан байвал олон нийтийн итгэлийг хүлээнэ. Иргэний нийгмийн мэргэжилтнүүдийг татан оролцуулах нь нийт сонгон шалгаруулалтын үйл явцыг ил тод болгоход хувь нэмэр оруулах боломжтой.

- Ерөнхий прокурорыг парламентаас сонгодог бол эцсийн сонгох процесст мэргэшсэн олонхийн саналыг ашиглах нь өргөн хүрээний зөвшилцлийг бий болгоно. Парламент шаардлагатай олонхи болж чадаагүй тохиолдолд томилгоо хийх боломж олгох зохих заалтуудыг бий болгох шаардлагатай.

- Прокурорын байгууллагын удирдлагыг сонгон шалгаруулах, томилох, чөлөөлөх тодорхой, ил тод, найдвартай журмыг хуулиар тогтоох ёстой.

- Прокурорын байгууллагын удирдлагыг сонгоход хуулийн байгууллага (прокурорыг оролцуулан) болон шаардлагатай бол иргэний нийгмийн байгууллагууд оролцох ёстой.

- Сонгон шалгаруулалтын үйл явцад гол үүргийг прокурорын өөрийн удирдлагын байгууллагууд эсвэл бие даасан шинжээчийн сонгон шалгаруулах хороо (ур чадварт үндэслэн ил тод журмаар шалгаруулдаг мэргэжлийн хүмүүс) гүйцэтгэх ёстой⁴⁶.

В. Ерөнхий прокурор, түүний орлогчийг огцруулах үйл явц

Монгол Улсын хувьд Ерөнхий прокурор болон түүний орлогчийг огцруулах болон түдгэлзүүлэх асуудлыг Монгол Улсын Прокурорын тухай хуулиар

⁴⁶ OECD (2020), The Independence of Prosecutors in Eastern Europe, Central Asia and Asia Pacific, p.39-45

зохицуулдаг. Монгол Улсын Ерөнхий прокурор болон түүний орлогчийг Прокурорын тухай хуулийн 46 дугаар зүйлийн 46.5 дахь хэсэгт зааснаар эрүүгийн хэрэг үүсгэж яллагдагчаар татан шалгахтай холбогдуулан бүрэн эрхийг нь түдгэлзүүлэх эсэх асуудлыг эрх бүхий байгууллагын саналыг үндэслэн Монгол Улсын Ерөнхийлөгч шийдвэрлэдэг.

Түүнчлэн Монгол Улсын Ерөнхий прокурор болон түүний орлогчийг дараах тохиолдолд Ерөнхийлөгчийн шийдвэрээр огцруулах тухай тус хуулийн 46 дугаар зүйлийн 46.6-т тусгажээ. Үүнд:

- Өөрийнх нь зөвшөөрснөөр өөр ажил, албан тушаалд томилсон, хуулиар тогтоосон болзол, журам, шалгуурын дагуу сонгогддог албан тушаалд нэр дэвшсэн;
- Гэмт хэрэг үйлдсэн болохыг тогтоосон шүүхийн шийдвэр хуулийн хүчин төгөлдөр болсон;
- Эрүүл мэндийн байдлын улмаас бүрэн эрхээ хэрэгжүүлэх боломжгүй болсон;
- Үндэсний аюулгүй байдлын зөвлөлийн зөвлөмж гарсан.

Бусад улс, орнуудад мөн Ерөнхий прокурор болон түүний орлогчийг огцруулах үндэслэлийг Прокурорын тухай хууль болон бусад хууль, тогтоомжоор хуульчилсан байна.

Хүснэгт 4. Гадаад улсуудын зохицуулалт: Улсын Ерөнхий прокурорыг огцруулах үндэслэлийг тодорхойлсон байдал

Улс орнууд	Улсын Ерөнхий прокурорыг огцруулах үндэслэлүүд
Албани Улс	Үндсэн хуулийн 149/с-д сахилгын болон эрүүгийн хариуцлага хүлээлгэсэн тохиолдолд Үндсэн хуулийн шүүх Ерөнхий прокурорыг огцруулах үндэслэлийг заажээ. 1.Улсын ерөнхий прокурор, Прокурорын дээд зөвлөлийн гишүүнд хуульд заасан сахилгын хариуцлага хүлээлгэнэ. 2.Улсын ерөнхий прокурор, гишүүнийг дараах тохиолдолд Үндсэн хуулийн цэцийн шийдвэрээр огцруулна. а. мэргэжлийн болон ёс зүйн ноцтой зөрчил гаргасан; б. ял эдэлж байгаа 3.Үндсэн хуулийн цэцийн шийдвэрээр Ерөнхий прокурор, гишүүнийг дараах тохиолдолд бүрэн эрхээс нь түдгэлзүүлнэ. а.түүний эсрэг гэмт хэрэг үйлдсэнийхээ төлөө цагдан хорих, гэрээр баривчлах хувийн баталгаа гаргах; эсвэл б. түүнийг санаатайгаар үйлдсэн хүнд гэмт хэрэгт буруутгаж байгаа. в. хуульд заасны дагуу сахилгын хэрэг үүсгэснээр⁴⁷.
Армени Улс	Прокурорын албаны тухай хуулийн 63 дугаар зүйлд Ерөнхий прокурорын бүрэн эрхийг хугацаанаас нь өмнө дуусгавар болгох шалгуурыг тодорхойлсон. Эдгээр үндэслэл нь эрүүгийн шийтгэл оногдуулсан, цагаатгаагүй үндэслэлээр эрүүгийн хэрэг үүсгэн хэрэгсэхгүй болгосон, хууль тогтоомж, прокурорын ёс зүйн хэм хэмжээг зөрчсөн, прокурорын нэр хүндэд халдсантай холбоотой

⁴⁷ Albania's Constitution of 1998 with Amendments through 2016, https://www.constituteproject.org/constitution/Albania_2016.pdf?lang=en

	байна. ⁴⁸ Босни-Герцеговина, Эстони, Гүрж, Литва, Вьетнам зэрэг улсуудад мөн ийм үндэслэлээр ерөнхий прокурорыг огцруулдаг байна.
Бүгд найрамдах Литв Улс	Прокурорын байгууллагын тухай хуулийн 11 дүгээр зүйлийн 3-т зааснаар тус улсын ерөнхий прокурорыг Бүгд Найрамдах Литва Улсын Ерөнхийлөгч огцруулдаг бөгөөд дараах дараах үндэслэлээр албан тушаалаас нь чөлөөлдөг. Энэ нь: 1. өөрийн хүслээр; 2. бүрэн эрхийнхээ хугацаа дууссан; 3. эрүүл мэндийн шалтгаанаар; 4. 65 нас хүрсэн буюу тэтгэвэрт гарах шалтгаанаар; 5. өөр албан тушаалд сонгогдсон, эсхүл өөр албан тушаалд сайн дураараа шилжсэн тохиолдолд; 6. үйлдлээрээ прокурорын нэрийг гутаасан бол; 7. шүүхийн түүнд оноосон шийтгэх тогтоол хүчин төгөлдөр болсон бол.⁴⁹

Дээрх улс, орнуудын хувьд ихэвчлэн өөрийн хүслээр, эрүүгийн гэмт хэрэг хийсэн, мэргэжлийн болон ёс зүйн зөрчил үйлдсэн, эрүүл мэндийн шалтгаанаар гэх нийтлэг үндэслэлүүдээр Улсын Ерөнхий Прокурорыг огцруулдаг байна.

Монгол Улсын хувьд Прокурорын тухай хуулиар “Үндэсний аюулгүй байдлын зөвлөлийн зөвлөмж гарсан” гэх үндэслэлийг тусгаж өгсөн нь бусад улсуудаас өөр бөгөөд өөрийн орны онцлог зохицуулалт болсон байна.

Тус зохицуулалт нь 2019 оны 3 дугаар сарын 27-ны өдрийн Прокурорын тухай хуульд нэмэлт оруулах тухай хуулиар Прокурорын тухай хуулийн 46 дугаар зүйлийн 46.6.4 дэх хэсэг болон нэмэгдсэн юм.

Энэхүү зохицуулалтыг батлагдан гарахтай зэрэгцэн буюу 2019 оны 3 дугаар сарын 26-ны өдөр мөн тухайн үед хэрэгжиж байсан 2012 оны Шүүгчийн эрх зүйн байдлын тухай хуульд нэмэлт, өөрчлөлт оруулан “Үндэсний аюулгүй байдлын зөвлөмж гарсан” тохиолдолд шүүгчийн бүрэн эрхийг түдгэлзүүлэх цаашлаад шүүгчийн бүрэн эрхийг дуусгавар болгох үндэслэлд “Түүнчлэн энэ тухай Үндэсний аюулгүй байдлын зөвлөмж гарсан бол заавал хэлэлцэнэ” гэх зохицуулалтыг оруулж ирсэн байна.

Тус нэмэлт, өөрчлөлт нь төслийн үзэл баримтлалд дурдагдсанаар “...Хууль хяналт, шүүхийн байгууллагын удирдах албан тушаалтнууд өөрийг нь санал болгосон, томилсон албан тушаалтандаа үйлчилдэг улс төрийн захиалгаар эрүүгийн хэрэг үүсгэдэг, улс төрчдөд үйлчилдэг бол уг байгууллагын гүйцэтгэх албан тушаалтнууд нь мэргэжлийн чадавхгүй, хууль дээдлэх биш “дээрээс ирсэн” зааврыг биелүүлдэг, илэрхий гэмт хэргийг шийдвэрлэхгүй удаашруулж,

⁴⁸ LAW OF THE REPUBLIC OF ARMENIA of December 1, 2017 No. ZR-198 About prosecutor's office, <https://cis-legislation.com/document.fwx?rgn=113216>

⁴⁹ Мөн тэнд.

саармагжуулдаг үйл ажиллагааг биелүүлэгч болжээ. Шүүх прокуроруудын байгууллагын ажилтнуудын ёс зүйгүй байдал, гэмт хэргийг хаацайлдаг жишээ илэрч байна....Иймд Монгол Улсын язгуур ашиг сонирхлыг хамгаалж ажиллаж чадахгүй байгаа шүүх, хууль хяналтын байгууллагын удирдлагын үйл ажиллагааг үндэсний язгуур ашиг сонирхолд нийцүүлж, үндэсний аюулгүй байдалд учирч байгаа ноцтой эрсдэлийг арилгах талаар холбогдох хуульд нэмэлт, өөрчлөлт оруулах хуулийн төслийг санаачилсан болно.”⁵⁰ гэх үзэл баримтлалыг агуулсан байна.

Энэ талаар судлаачид, хуульчид, иргэд болон улс төрчдийн дунд маргаан, мэтгэлцээн өрнөсөн. Тодруулбал, “Үндэсний аюулгүй байдлын зөвлөлийн зөвлөмж гарсан” гэх үндэслэлээр шүүгчийн бүрэн эрхийг түдгэлзүүлдэг, цаашлаад дуусгавар болгодог үйл явц нь шүүгчийн хараат бус байдал, шүүхийн бие даасан байдалд сөргөөр нөлөөлөх нөхцөл байдлыг бий болгосон.

Энэ талаар судлаач, хууль зүйн доктор А.Бямбажаргал дараах санааг илэрхийлсэн байна.

“...Хэдийгээр ганцхан заалт боловч түүнээс үүдэн бүхэл бүтэн шүүх эрх мэдэл, түүнийг хэрэгжүүлж буй 512 шүүгчийг хянан шийдвэрлэсэн хэрэгтэй нь холбоотойгоор, тэр дундаа ямар нэг хууль зүйн үндэслэлгүйгээр Үндэсний аюулгүй байдлыг зөвлөл шийдсэн гэдгээр бүрэн эрхийг нь түдгэлзүүлж болох нь өөрөө шүүгчийн бүрэн эрхийг баталгааг үгүйсгэж буй юм...

....Шүүгчийг хэрэг, маргаан шийдвэрлэхэд шууд нөлөөлнө шүү дээ. Уг нь Үндсэн хуулийн 49 дүгээр зүйлийн 2-т “Ерөнхийлөгч, Ерөнхий сайд, Улсын Их Хурлын ба Засгийн газрын гишүүн, төр, нам, олон нийтийн бусад байгууллагын албан тушаалтан, иргэн хэн боловч шүүгчээс шүүн таслах үүрэгээ хэрэгжүүлэхэд хөндлөнгөөс оролцож болохгүй” гэх шууд нэр зааж хязгаарласан заалт бий. Гэтэл шүүгчийн эрх зүйн байдлыг тухай хуулийн 17.1.8, 18.5 дах хэсэгт оруулсан нэмэлтээр Үндэсний аюулгүй байдлын зөвлөлийн зөвлөмж гарсан бол заавал хэлэлцэх, улмаар бүхэн эрхийг түдгэлзүүлэх, чөлөөлөх нөхцөл бүрдүүлэхээр заасан нь цаашид хэргийг хувь заяаг шүүх бус Ерөнхийлөгч, үндэсний аюулгүй байдлын зөвлөл нэрийг дор өөртөө төвлөрүүлсэн хэрэг л дээ...”⁵¹ гэж гол үүсч болох сөрөг үр дагаварыг тайлбарласан байна.

Улмаар Монгол Улсын Үндсэн хуулийн нэмэлт, өөрчлөлт, Шүүхийн тухай хуулийн шинэчлэлийн хүрээнд энэхүү заалтыг хасаж “Үндэсний аюулгүй байдлын зөвлөлийн зөвлөмж гарсан” гэх үндэслэлээр шүүгчийн бүрэн эрхийг түдгэлзүүлдэг, цаашлаад дуусгавар болгодог байдлыг зогсоосон.

Үүний адилаар “Үндэсний аюулгүй байдлын зөвлөлийн зөвлөмж гарсан” гэх үндэслэлээр Улсын Ерөнхий Прокурор болон түүний орлогчийг огцруулдаг үндэслэл байсаар байгаа нь тухайн субъектын хэрэг, маргаан шийдвэрлэх болон бусад үйл ажиллагаатай нь холбогдсон хараат бус байдал, прокурорын байгууллагын бие даасан байдлыг алдагдуулах боломжтой байна.

Энэ нь хууль тогтоох замаар Үндсэн хууль, түүнд тогтоосон хууль дээдлэх зарчмыг зөрчсөн бодит жишээ юм. Тухайлбал, прокурорын тухай хуулийн нэмэлт болох 46.6.4-д оруулсан зүйл нь Үндэсний аюулгүй байдлын зөвлөлийн зөвлөмж гарснаар Улсын ерөнхий прокурор, орлогчийн бүрэн эрхийг дуусгавар болгохоор заасан нь Үндэсний аюулгүй байдлын зөвлөл чиг үүрэгтэй зөрчилдөөд зогсохгүй, цаашид хэрхэн хэрэгжүүлэх тухай огт тооцоогүй болох нь

⁵⁰ Шүүгчийн эрх зүйн байдлын тухай хуульд нэмэлт, өөрчлөлт оруулах тухай хуулийн төслийн үзэл баримтлал

⁵¹ А.Бямбажаргал: “Шүүхийн тухай хуулийг батлах асуудал том сорилттой ямагт тулж байна”, <https://ikon.mn/n/237p>

харагдана. Нэг үгээр бол шударга бусын хонгилыг илүү хялбарчлаад, нэмээд прокурор буюу хяналт тавих, мөрдөх буюу АТГ-тай хамтад нь өөрийн гарт оруулсан л асуудал буй юм⁵².”

Тиймээс Прокурорын тухай хуулийн 46.6.4-д заасан дээрх зохицуулалт буюу Улсын Ерөнхий Прокурор болон түүний орлогчийг “Үндэсний аюулгүй байдлын зөвлөлийн зөвлөмж гарсан” гэх үндэслэлээр огцруулах үндэслэлийг хасаж хуульчлах нь зүйтэй.

III. Прокурорын өөрөө удирдах байгууллага

Прокурорын тухай хууль болон бусад хууль, тогтоомжид зааснаар Монгол Улсын прокурорын өөрөө удирдах байгууллагын тогтолцоонд Монголын прокуроруудын холбоо, Улсын ерөнхий прокурорын дэргэдэх зөвлөл, Прокурорын ёс зүйн зөвлөл, Прокурорын мэргэжлийн зөвлөл, Эрүүдэн шүүхээс урьдчилан сэргийлэх зөвлөл, Гэмт хэргээс урьдчилан сэргийлэх зөвлөл, Монголын Хуульчдын холбооны Прокурорын хороо гэх байгууллагууд байдаг. Эдгээр байгууллагуудын талаар товч авч үзье.

Хүснэгт 5. Монгол Улсын зохицуулалт : Прокурорын өөрөө удирдах байгууллагыг тодорхойлсон байдал

Прокурорын өөрөө удирдах байгууллага	Ерөнхий мэдээлэл
Монголын прокуроруудын холбоо	Монголын Прокуроруудын холбоо нь 1994 онд прокуроруудын санаачилгаар “Монголын Прокуроруудын Үндэсний Холбоо” нэртэйгээр үүсгэн байгуулагдсан, орон нутагт салбар зөвлөлтэйгөөр үйл ажиллагаагаа явуулж эхэлсэн. Монголын Прокуроруудын Холбооны анхны дүрэм 2011 оны 8 сарын 26-ны өдөр батлагдаж байсан бол 2017, 2019 онд тус тус шинэчлэн батлагдсан. Монголын Прокуроруудын Холбоо нь прокурор, прокурорын байгууллагын ажилтан, албан хаагч, прокурорын байгууллагын үйл ажиллагааг дэмжих хүсэлтэй иргэдийг эгнээндээ нэгтгэсэн, гишүүдэд үйлчилдэг, прокурорын нэр хүнд, үйл ажиллагаа, эрх ашгийг хамгаалах, мэдлэг ур чадварыг нэмэгдүүлэх зорилго бүхий ашгийн төлөө бус, төрийн бус байгууллага юм.
Улсын ерөнхий прокурорын дэргэдэх зөвлөл	Монгол Улсын Үндсэн хууль, Прокурорын тухай хуульд заасан чиг үүргийн хэрэгжилтийг хангах зорилгоор прокурорын байгууллагын үйл ажиллагааг нэгтгэн зохион байгуулах, удирдахтай холбогдсон үндсэн асуудлуудыг шийдвэрлэхэд Монгол Улсын Ерөнхий прокурорт зөвлөх чиг үүрэгтэй. Энэхүү зөвлөл нь Прокурорын тухай хуулийн 43.7-т заасан төрийн байгууллага юм ⁵³ .

⁵² Мөн тэнд,

⁵³ Улсын Ерөнхий прокурорын дэргэдэх зөвлөл, <https://prokuror.mn/prosecutor-s-council>

Прокурорын ёс зүйн зөвлөл	Прокурорын ёс зүйн зөвлөл нь Прокурорын тухай хуулийн 65.1-т зааснаар орон тооны бус байгууллага юм.
Прокурорын мэргэжлийн зөвлөл	Прокурорын мэргэжлийн зөвлөл нь Прокурорын тухай хуулийн 64.1-т зааснаар орон тооны бус байгууллага юм.
Эрүүдэн шүүхээс урьдчилан сэргийлэх зөвлөл	Эрүүдэн шүүхээс урьдчилан сэргийлэх зөвлөл, Гэмт хэргээс урьдчилан сэргийлэх зөвлөл нь эрүүгийн хэрэг хянан шийдвэрлэх ажиллагааны талаар үйл ажиллагааг явуулдаг байна.
Гэмт хэргээс урьдчилан сэргийлэх зөвлөл	
Монголын Хуульчдын холбооны Прокурорын хороо	Хуульчдын холбооны дүрмийн 9.10 дугаар зүйлийн 3, 4 дэх хэсэгт зааснаар Прокурорын хороог 2013 оны 10 дугаар сарын 06-ны өдрийн Хуульчдын холбооны анхдугаар хурлын 10 дугаар тогтоолоор батламжилсан. Прокурорын хороо нь Хуульчдын холбооны холбогдох хууль, дүрэмд заасан тодорхой чиг үүргийг хэрэгжүүлэхийн зэрэгцээ Хуульчдын холбооны зүгээс явуулж буй прокурор-гишүүдэд чиглэсэн, тэдэнд хамааралтай үйл ажиллагааг зохион байгуулах үндсэн чиг үүрэг бүхий хуульд нэрлэн заасан, мэргэшлийн чиглэлээр байгуулагдсан, прокуроруудын заавал гишүүнчлэлтэй, сайн дурын хороо юм ⁵⁴ .

Прокурорын өөрөө удирдах байгууллагууд нь прокурорын байгууллагын бие даасан байдлыг бэхжүүлэхэд чухал хүчин зүйл болдог. Улсын Прокурорын зөвлөл болон холбогдох бусад өөрөө удирдах байгууллагууд прокурорыг томилох, сахилгын хэрэг хянан шийдвэрлэх ажиллагаа зэрэг асуудлаар чухал эрх мэдлийн хэрэгжүүлдэг. Үүнийг бий болгох нь Ерөнхий прокурорын эрх мэдлийг сулруулж, хэт эрх мэдэлтэй этгээд эрх мэдлээ урвуулан ашиглах эрсдэлийг бууруулахад чиглэнэ. Улс орнууд өөрсдийн үйл ажиллагааг явуулахад улс төрийн аливаа сөрөг нөлөөллөөс зайлсхийхийн тулд бүрэлдэхүүн, гишүүдийнхээ томилгоог зохицуулах ёстой. Прокурорын үндэсний холбоод байгууллагын зохисгүй хөндлөнгийн оролцоог эсэргүүцэх чадавхыг бэхжүүлж чадна⁵⁵.

Тиймээс прокурорын өөрөө удирдах тогтолцоо буюу прокурорын өөрөө удирдах байгууллагыг судлах зайлшгүй шаардлагатай юм.

Венецийн комиссын тайланд прокурорын өөрөө удирдах байгууллагын талаар дараах санал, зөвлөмжийг өгсөн.

Прокурорын зөвлөлийн бүрэлдэхүүнд бүх шатны прокурорууд байхаас гадна хуульч, хуульч эрдэмтэн зэрэг бусад оролцогч байх ёстой. Хэрэв ийм зөвлөлийн гишүүдийг УИХ-аас сонгосон бол олонхын саналаар сонгох нь зүйтэй. Прокурор, шүүхийн зөвлөл нь нэг байгууллага бол шүүгч, прокурорууд бие биеэ томилох,

⁵⁴ Прокурорын хорооны танилцуулга, <https://www.mglbar.mn/committee/9?page=intro>

⁵⁵ OECD (2020), The Independence of Prosecutors in Eastern Europe, Central Asia and Asia Pacific, p.28-29

сахилгын хэрэг хянан шийдвэрлэх ажиллагаанд нөлөөлөхгүй байх нөхцөлийг хангана. Үүний зэрэгцээ, ийм холбоод нь прокурорын эрхийг хамгаалах эсвэл өөр бусад асуудлаар санал бодлоо илэрхийлэх замаар чухал дэмжлэг үзүүлэх үүрэг гүйцэтгэдэг⁵⁶.

А. Прокурорын өөрөө удирдах байгууллагын үйл ажиллагаа

Монголын Прокуроруудын холбоо, Улсын ерөнхий прокурорын дэргэдэх зөвлөл, Прокурорын ёс зүйн зөвлөл, Прокурорын мэргэжлийн зөвлөл, Эрүүдэн шүүхээс урьдчилан сэргийлэх зөвлөл, Гэмт хэргээс урьдчилан сэргийлэх зөвлөл болон Монголын Хуульчдын холбооны Прокурорын хорооны үйл ажиллагааг дараах байдлаар тодорхойлжээ.

Хүснэгт 6. Монгол Улсын зохицуулалт: Прокурорын өөрөө удирдах байгууллагын үйл ажиллагааг тодорхойлсон байдал

Прокурорын өөрөө удирдах байгууллага	Үйл ажиллагаа
Монголын Прокуроруудын холбоо	Холбоо нь зорилгоо биелүүлэхийн тулд дараах үндсэн чиглэлээр үйл ажиллагаагаа явуулж байна. -Холбооны гишүүдийн саналыг үндэслэн Прокурорын байгууллагын үйл ажиллагаа, хууль эрх зүйн орчин, тогтолцоог өөрийн орны онцлог, олон улсын жишигт нийцүүлэн боловсронгуй болгоход анхаарч ажиллах; -Прокурор, гишүүдийн нэр төрд халдсан илт худал гүтгэлэг, мэдээ, мэдээллийг няцаах, холбогдох арга хэмжээ авах; -Гадаад орнуудын прокурорын байгууллагын зохион байгуулалт, үйл ажиллагаа, ажлын арга барил, эрх зүйн зохицуулалтыг судлах, мэдээлэх; -Олон Улсын Прокурорын холбооноос зохион байгуулж буй арга хэмжээнд идэвхтэй оролцож, үйл ажиллагааг нь дэмжих; -Прокурор, ажилтнуудын ёс зүйн хэм хэмжээг сахиж мөрдүүлэх, прокурорын нэр хүндийг өндөрт өргөж явахад үйл ажиллагаагаа чиглүүлэх; -Гишүүдийн мэргэжлийн ур чадварыг дээшлүүлэх аливаа ажил, сургалт, арга хэмжээг тогтмол зохион байгуулах; -Гишүүдийг гадаадад болон дотоодод сургах, дадлагажуулах, туршлага судлахад дэмжлэг туслалцаа үзүүлэх;

⁵⁶ Venice Commission (2010), Report on European Standards as regards the Independence of the Judicial System: Part II – The Prosecution Service (hereinafter – Venice Commission Report), <https://rm.coe.int/1680700a60>.

		-Прокурор, ажилтнуудын ажиллах нөхцөл, хууль, нийгэм, эдийн засгийн баталгааг сайжруулах, хамгаалах талаар дүгнэлт гаргах, төр засгийн байгууллагуудад асуудал тавьж шийдвэрлүүлэх; -Ажил мэргэжлээрээ өндөр ур чадвар гаргаж, эрхэлсэн ажилдаа онцгой амжилт үзүүлсэн, мөн прокурор, ажилтныг сургах, дадлагажуулах, боловсон хүчин бэлтгэх талаар идэвх санаачилга гаргасан гишүүдийг дэмжих, урамшуулах; -Шаардлагатай гэж үзвэл Удирдах зөвлөлөөр хэлэлцэж гишүүддээ мөнгөн болон бусад дэмжлэг, туслалцаа үзүүлэх.
Улсын прокурорын зөвлөл	ерөнхий дэргэдэх	Зөвлөлийн үйл ажиллагааны үндсэн хэлбэр нь хуралдаан бөгөөд хуралдаанаар дараах асуудлыг хэлэлцэнэ: - Прокурорын байгууллагын удирдлага, зохион байгуулалт, бүтэц, орон тоо, хүний нөөцтэй холбоотой асуудал; - Прокурорын байгууллагын хөрөнгө санхүү, төсөв, жилийн ажлын тайлан, төлөвлөгөө, түүний биелэлт, төсөл, хөтөлбөр; - Хууль тогтоомжийн төсөлд өгөх санал, Улсын Ерөнхий прокурорт хуулиар олгогдсон бүрэн эрхийн хүрээнд батлах нийтээр дагаж мөрдөх болон прокурорын байгууллагад хэрэгжих хэм хэмжээ тогтоосон эрх зүйн баримт бичгийн төсөл; - Прокурорын байгууллагын үйл ажиллагаатай холбоотой хууль тогтоомж, эрх зүйн баримт бичгийн хэрэгжилтийн байдал; - Улсын Ерөнхий прокурорын удирдамжаар хийгдсэн шалгалт, судалгааны дүн; - Шагнал урамшуулал, прокурор, ажилтнуудын нийгмийн асуудал; - Бусад⁵⁷
Прокурорын зөвлөл	ёс зүйн	Прокурорын тухай хуулийн 65.1-т зааснаар прокурор ёс зүйн дүрэм зөрчсөнтэй холбоотой асуудлыг шалгах, дүгнэлт гаргах чиг үүргийг хэрэгжүүлнэ.
Прокурорын зөвлөл	мэргэжлийн	Прокурорын тухай хуулийн 64.1-т зааснаар прокурорын мэргэжлийн үйл ажиллагаатай холбоотой асуудлыг шалгах, дүгнэлт гаргах чиг үүргийг хэрэгжүүлнэ.
Эрүүдэн урьдчилан зөвлөл	шүүхээс сэргийлэх	Эрүүдэн шүүхээс урьдчилан сэргийлэх зөвлөл, Гэмт хэргээс урьдчилан сэргийлэх зөвлөл нь эрүүгийн хэрэг хянан шийдвэрлэх ажиллагааны талаар үйл ажиллагааг явуулдаг байна.
Гэмт хэргээс урьдчилан зөвлөл	урьдчилан сэргийлэх	
Монголын холбооны хороо	Хуульчдын Прокурорын	Хуульчдын холбооны холбогдох хууль, дүрэмд заасан тодорхой чиг үүргийг хэрэгжүүлэхийн зэрэгцээ Хуульчдын холбооны зүгээс явуулж

⁵⁷ Улсын Ерөнхий прокурорын дэргэдэх зөвлөл, <https://prokuror.mn/prosecutor-s-council>

	буй прокурор-гишүүдэд чиглэсэн, тэдэнд хамааралтай үйл ажиллагааг зохион байгуулах үндсэн чиг үүрэг бүхий байгууллага юм.
--	---

Дээрхээс дүгнэвэл Монгол Улс дахь прокурорын өөрөө удирдах байгууллагууд нь ерөнхийдөө хүний нөөц, сургалт, судалгаа шинжилгээ, гадаад харилцаа болон прокуроруудын эрх ашгийг хамгаалах, ёс зүй зөрчил, мэргэжлийн үйл ажиллагааны зөрчлийг шийдвэрлэх, ЭХХША-тай холбоотой үйл ажиллагааг хэрэгжүүлэх болон зохион байгуулалтын чиглэлээр үйл ажиллагаа хэрэгжүүлдэг байна.

Гадаад улс, орнуудын хувьд прокурорын өөрөө удирдах байгууллагууд нь дээрх үйл ажиллагааг нийтлэг байдлаар хэрэгжүүлдэг хэдий ч өөрийн улсын онцлогтой холбоотойгоор бас өөр чиг үүргүүдийг хэрэгжүүлдэг .

Хүснэгт 7. Гадаад улсуудын зохицуулалт: Прокурорын өөрөө удирдах байгууллагын үйл ажиллагааг тодорхойлсон байдал

Улс	Прокурорын өөрөө удирдах байгууллагууд, түүний хэрэгжүүлэх үйл ажиллагаа
Бүгд Найрамдах Солонгос Улс	Бүгд Найрамдах Солонгос Улсын Прокуроруудын холбоо (Korean Prosecutors Association) нь дараах чиг үүргийг хэрэгжүүлдэг: • Сүлжээ - Дэлхийн өнцөг булан бүрд буй гишүүдтэй мэргэжлийн болон хувийн харилцааг хөгжүүлэх, дэмжих. • Боловсрол - Эрүүгийн хууль, Эрүүгийн хэрэг хянан шийдвэрлэх ажиллагааны шинэ дэвшлийн талаар цаг үеийн мэдээллээр хангах. Хууль зүйн тасралтгүй боловсролын кредит олгох. • Ментор - Хууль зүйн чиглэлээр суралцаж буй оюутнууд болон хуулийн сургуулийн төгсөгчдөөс бүрдсэн сайн дурын гишүүнчлэлээр дамжуулан дараагийн үеийн прокуроруудад зөвлөгөө өгөх. • Нийгэмд үйлчлэх - Гэр бүлийн хүчирхийлэл, ахмад настнуудын хүчирхийлэл (биеийн болон санхүүгийн), санхүүгийн луйвар, сургуулийн хүчирхийлэл, дээрэлхэлт гэх мэт олон нийтийн аюулгүй байдалтай холбогдох асуудлын талаар олон нийтийг зүй зохистой мэдээ мэдээллээр хангах.
Албани Улс	Прокурорын дээд зөвлөлийг байгуулж, хороодтойгоо хамт тус улсын прокурорын өөрөө удирдах байгууллагыг бүрдүүлдэг. 2016 оны 115 дугаар хуулийн ("Хууль зүйн тогтолцооны удирдлагын байгууллагын тухай") 159 дүгээр зүйлд Прокурорын дээд зөвлөлийн чуулганы нэгдсэн хуралдааны бүрэн эрхийг тодорхойлсон бөгөөд үүнд прокурорыг томилох, дэвшүүлэх, түүнчлэн огцруулах сахилгын шийтгэл ногдуулах тухай заасан байдаг. Мөн хуулийн 160-д Прокурорын дээд зөвлөл нь Стратегийн төлөвлөлт, төсвийн хороо, Сахилгын хороо, Ёс зүй, мэргэжлийн үйл ажиллагааны үнэлгээний хороо, Ажил мэргэжлийн хөгжлийн хороо гэсэн дөрвөн байнгын хорооноос бүрдэнэ гэж заасан.
Босни Герцеговина Улс	Улсын Шүүх, Прокурорын Дээд Зөвлөлийн тухай хуулиар тус зөвлөлийн зохион байгуулалт, эрх мэдлийг тогтоодог. Тус зөвлөл нь шүүгч, прокурорыг

	томилох, сахилгын хэрэг хянан шийдвэрлэх, шүүгч, прокурорын бүрэн эрхийг түр түдгэлзүүлэх, бүрэн эрхийг нь дуусгавар болгох болон бусад асуудлыг шийдвэрлэх бүрэн эрхтэй. Зөвлөл нь хуулийн этгээдийн бие даасан байгууллага юм.
Бүгд Найрамдах Эстони Улс	Прокурорын өөрөө удирдах ёсны байгууллага нь Прокурорын чуулган, Прокурорын өрсөлдөөний хороо, Сахилгын хороо юм. Прокурорыг сонгон шалгаруулах, сахилгын шийтгэл ногдуулах эрх бүхий хоёр хорооны гишүүдийг Прокурорын чуулганаас томилдог. Прокурорын чуулган бол жилд нэгээс доошгүй удаа хуралддаг бүх прокурорын хурал юм. Чуулганаар Прокурорын байгууллагын үйл ажиллагааны талаарх Хууль зүйн сайд, Улсын ерөнхий прокурорын тайланг сонсож, прокурорын байгууллагын холбогдох асуудлыг хэлэлцдэг. Ерөнхий прокурор Прокурорын хурлыг хуралдуулж, үйл ажиллагааг нь удирдан чиглүүлдэг ⁵⁸ .
Гүрж Улс	Прокуроруудын бага хурал, Прокурорын зөвлөл, Зөвлөлдөх зөвлөлийг байгуулсан. Бага хурал нь Прокурорын байгууллагын нийт прокурор, мөрдөн байцаагч нараас бүрдсэн бөгөөд тэдний үндсэн үүрэг нь Прокурорын зөвлөлийн найман гишүүнийг сонгох явдал юм. Прокурорын зөвлөлийн бүрэн эрхийг Прокурорын албаны тухай хуулийн 8 дугаар зүйлд заасан бөгөөд Улсын ерөнхий прокурорт сахилгын хэрэг хянан шийдвэрлэх ажиллагаа явуулах тухай заасан байдаг. Прокурорын зөвлөл нь Хууль зүйн сайдын зарласнаар, эсхүл нийт гишүүдийн гуравны нэгээс доошгүйн хүсэлтээр хуралддаг бөгөөд мөрдөн байцаах, прокурорын бүрэн эрхийг хэрэгжүүлэхэд хөндлөнгөөс оролцох эрхгүй. Улсын Ерөнхий прокурорын тушаалаар 2016 онд байгуулагдсан Зөвлөлдөх зөвлөл нь прокурорын урамшуулал, албан тушаал ахих, сахилгын хариуцлагын арга хэмжээг хэрэгжүүлэхэд Улсын Ерөнхий прокурорт туслалцаа үзүүлэх үүрэгтэй байв ⁵⁹ .
Молдав Улс	Молдавын бүх прокурорууд Ерөнхий хурлаар үе үе хуралдаж, Ерөнхий прокурорын үйл ажиллагааны тайланг хэлэлцэж, Ёс зүйн дүрмийг баталж, прокурорын үйл ажиллагааны тэргүүлэх чиглэлийг авч үздэг. Прокурорын дээд зөвлөл нь прокурорыг сонгон шалгаруулах, Ерөнхий прокурорт нэр дэвшигчийг шалгаруулах сонгон шалгаруулалт зохион байгуулах, хүний нөөцийн бүхий л чухал асуудлаар Ерөнхий прокурорт санал оруулах (томилгоо, бүрэн эрхийг дуусгавар болгох, томилолт, албан тушаал ахих), прокурорын орон тоог тогтоох болон бусад үүргийг гүйцэтгэдэг байна ⁶⁰ .
Монтенегро Улс	Прокуроруудын өөрийгөө удирдах байгууллага нь Улсын прокуроруудын бага хурал, прокурорын ёс зүйн хороо, прокурорын зөвлөл юм. Прокурорын бага хурлаар Прокурорын зөвлөлийн бүрэлдэхүүнд багтдаг прокуроруудыг сонгож, прокурорын ёс зүйн дүрмийг баталдаг. Прокурорууд уг дүрмийг дагаж мөрдөж байгаа эсэх талаар ямар ч хүн Прокурорын Ёс зүйн хороонд хандаж санал бодлоо илэрхийлж болно. Тус хороо нь жил бүр Прокурорын зөвлөлд тайлагнадаг. Прокурорын бага хурлаас хорооны даргыг сонгодог. Прокурорын зөвлөлийн чиг үүргийг Прокурорын байгууллагын тухай хуулийн 37 дугаар зүйлд заасан байдаг. Зөвлөл нь прокурорын тоог тогтоох, Ерөнхий прокурорыг (Улсын дээд прокурорыг) албан тушаалаас нь огцруулах санал гаргах, сахилгын хариуцлагын асуудлыг шийдвэрлэх,

⁵⁸ § 13 of Estonia's Prosecutor's Office Act.

⁵⁹ The new Organic Law of Georgia on the Prosecutor's Office, enacted on 30 November 2018, has replaced the

Consultative Council with consultative bodies (the Career management, Ethics and Incentives Council and the Strategic Development and Criminal Policy Council). According to the new legislation, the Prosecutorial Council meets every six months, with no need to be convened by the Minister of Justice.

⁶⁰ OECD (2020), The Independence of Prosecutors in Eastern Europe, Central Asia and Asia Pacific, p.32

	тэдний хараат бус байдалд заналхийлсэн асуудлаар прокуророос ирүүлсэн гомдлыг шалгах зэрэг ажлуудыг гүйцэтгэдэг ⁶¹ .
Румын Улс	Дээд шүүхийн зөвлөл нь Румын улсын шүүх болон прокурорын албаны бие даасан байдлын баталгаа юм. Шүүгч, прокурор гэсэн хоёр тусдаа хэсэгтэй. Прокурорын ажил мэргэжлийн талаарх шийдвэрийг прокурорын хэлтэс гаргадаг ⁶² .
Серби Улс	Прокурорын зөвлөл болон Сахилгын комисс нь прокурорын өөрөө удирдах байгууллага юм. Прокурорын зөвлөл нь прокурорын албан тушаалд нэр дэвшигчдийг Парламентад санал болгож, албан тушаал ахих асуудлыг шийдэж, прокурорын байгууллагын даргад нэр дэвшүүлэх жагсаалтыг Засгийн газарт хүргүүлдэг. Жил бүр төсвийн хүсэлт гаргах, түүний гүйцэтгэлд хяналт тавих нь Зөвлөлийн бүрэн эрх юм. Прокурорын зөвлөл Сахилгын комиссын гишүүдийг томилж, түүний шийдвэрийг эсэргүүцсэн гомдлыг шийдвэрлэдэг ⁶³ .
Словени Улс	Прокурорын зөвлөлийн эрх мэдлийг Улсын Прокурорын тухай хуулийн 102 дугаар зүйлд заасан. Зөвлөл бусад үүрэг даалгаврын дотор шинэ ерөнхий заавар батлах журмыг санаачлах, улсын яллагчийг томилох саналд санал дүгнэлт өгөх, тэднийг дэвшүүлэх асуудлыг шийдвэрлэх, Улсын ерөнхий прокурорыг томилох тухай санал оруулах, шилжүүлэх, томилох, сахилгын байгууламжийг томилж, чөлөөлөх асуудлыг шийдвэрлэдэг.
Украин Улс	Прокуроруудын бага хурал, Прокурорын зөвлөл, Мэргэшсэн болон сахилгын комисс юм. Украйны бүх прокуроруудыг төлөөлдөг Прокуроруудын бага хурал нь өөрөө удирдах дээд байгууллага боловч байнгын ажиллагаатай байдаггүй. Прокурорын өөрөө удирдах ёсны байгууллагын чиг үүргийн биелэлт, прокурорын байгууллагын санхүүжилт, зохион байгуулалтын талаар прокурорын зөвлөлийн тайланг сонсдог. Бага хурлаас Мэргэшлийн болон сахилгын комисс болон Зөвлөлийн зарим гишүүд, прокуроруудыг томилдог. Прокурорын ёс зүйн дүрэм, үйл ажиллагааг баталдаг. Прокурорын зөвлөл нь Бага хурлын шийдвэрийг хэрэгжүүлж, хуралдуулах ажлыг зохион байгуулдаг. Зөвлөл нь бусад эрх мэдлийн хүрээнд прокурорыг томилох, чөлөөлөх тухай зөвлөмж гаргах, тэдний хараат бус байдалд заналхийлсэн талаарх прокурорын дүгнэлтийг шалгаж, холбогдох арга хэмжээг авах, прокурорын аюулгүй байдлыг хангах арга хэмжээ авах хүсэлт гаргах, удирдах албан тушаал эрхэлж байгаа прокурорын үйл ажиллагаанд үнэлэлт дүгнэлт өгөх зэрэг эрх мэдлийн хүрээнд тус зөвлөл үйл ажиллагаа явуулдаг ба прокурорын мэргэшил, сахилгын хороо нь прокурорын албан тушаалд нэр дэвшигчдийн мэргэжлийн ур чадварыг үнэлж, прокурорын сахилгын хариуцлага хүлээлгэх, огцруулах, шилжүүлэх асуудлыг шийдвэрлэдэг хамтын байгууллага юм.
Камбож Улс	Дээд Зөвлөл нь Хууль зүйн сайдын хүсэлтээр прокуроруудыг томилох, шилжүүлэх, огцруулах, түдгэлзүүлэх, огцруулах тухай хүсэлтийг Эрхэмсэг Хаанд хүргүүлдэг. Дээд зөвлөлөөс прокуроруудыг дэвшүүлэх талаар зөвлөгөө өгдөг ⁶⁴ .
Япон Улс	Шалгалтын хороо нь гурван жил тутамд бүх прокуроруудын үнэлгээг тогтмол хийдэг өөрөө удирдах ёсны байгууллага бөгөөд Хууль зүйн сайдын хүсэлтээр прокуроруудыг шалгадаг. Хороо мөн өөрийн санаачилгаар шалгалтыг эхлүүлж болно. Шалгалтын хороо биеийн/сэтгэцийн хомсдол, ажил үүргээ гүйцэтгэх явцад гарсан үр ашиггүй байдал болон прокурорыг

⁶¹ Мөн тэнд,

⁶² Art. 1 para. (1) of Law no. 317/2004.

⁶³ Art. 165 of the Constitution of Serbia.

⁶⁴ Art. 18 of the Law on the Organization and Functioning of the Supreme Council of Magistracy.

	албан үүргээ гүйцэтгэх чадваргүй болгох бусад шалтгааныг үнэлдэг. Хороо нь Хууль зүйн сайдад ажлаа тайлагнадаг ⁶⁵ .
Зүүн Тимор Улс	Ерөнхий прокурорын газар болон Улсын яллах зөвлөл нь Прокурорын албаны дотоод эрх мэдэл бүхий байгууллага юм. Прокурорыг шилжүүлэх, огцруулах асуудлыг Улсын яллах зөвлөл шийдвэрлэдэг.
Азербайжан Улс	Ерөнхий прокурорын дэргэдэх Зөвлөлдөх зөвлөлийн бүрэлдэхүүнийг нь Бүгд Найрамдах Улсын Ерөнхийлөгч баталдаг. Ерөнхий прокурор энэ зөвлөлийг тэргүүлдэг бөгөөд эрхэлж буй албан тушаалын дагуу түүний орлогч болон бусад ахлах прокуроруудаас бүрддэг. Удирдах зөвлөл нь Прокурорын байгууллагын үйл ажиллагааны үндсэн чиг хандлага, гэмт хэрэгтэй тэмцэх нөхцөл, гүйцэтгэх сахилга бат, боловсон хүчний менежментийн талаар хэлэлцдэг. Мөн тушаал, актуудыг боловсруулдаг. Удирдах зөвлөлийн шийдвэрийг олонхын саналаар батална. Санал зөрж байгаа тохиолдолд Ерөнхий прокурор ганцаарчилсан үндэслэлтэй шийдвэр гаргадаг. Удирдах зөвлөлийн шийдвэр нь прокурорын байгууллагын бүх ажилтнуудад заавал байх ёстой бөгөөд Ерөнхий прокурорын тушаалын үндэслэл болно.
Латви Улс	Ерөнхий прокурорын дэргэдэх зөвлөл, гэрчилгээжүүлэх комисс, мэргэшлийн комисс нь Ерөнхий прокурорын газрын нэг хэсэг юм. Тэдний бүрэн эрх, чадамжийг Прокурорын байгууллагын тухай хуульд заасан байдаг. Латви улсын Ерөнхий прокурорын зөвлөлийг Ерөнхий прокурор томилдог бөгөөд Прокурорын газрын хэлтсийн дарга нар, Прокурорын газрын захиргааны дарга болон бусад улсын прокурорууд, прокурорын газрын дотоод байгууллагуудын дарга нараас бүрддэг ⁶⁶ . Литв улсад коллежийн зөвлөл мөн байдаг. Дарга нь Ерөнхий прокурор бөгөөд гишүүдэд Ерөнхий прокурорын орлогч, бүс нутгийн прокурорын газрын ахлах прокурорууд багтдаг. Улсын Ерөнхий прокурор бусад прокуроруудыг Коллежийн зөвлөлийн гишүүнд оруулах шийдвэр гаргаж болно. Коллежийн зөвлөл нь прокурорын байгууллагын ажил, зохион байгуулалттай холбоотой хамгийн чухал асуудлаар Ерөнхий прокурорт зөвлөгөө өгдөг зөвлөх байгууллага юм. Тэргүүлэх чиглэл, стратеги төлөвлөгөө, нутаг дэвсгэрийн байгууллагуудын төсвийг мөн зөвлөл боловсруулдаг. Коллежийн зөвлөлийн олон гишүүнийг албан тушаалын дагуу томилдог бол бусад гишүүдийг Ерөнхий прокурор сонгодог.
Польш Улс	Прокурорын бие даасан удирдлагын тогтолцоо нь үндэсний болон орон нутгийн түвшинд байгуулагдсан байгууллагуудаас бүрддэг. Прокурорын үндэсний зөвлөл нь янз бүрийн зэрэглэлийн прокуроруудаас бүрддэг бөгөөд Улсын ерөнхий прокурорын дэргэд байгуулагддаг. Үндэсний зөвлөл нь зөвлөх чиг үүрэгтэй бөгөөд прокурорын хараат бус байдлыг хамгаалах ерөнхий үүрэгтэй. Мөн прокурорын ёс зүйн дүрмийг баталж, хэрэглэхэд хяналт тавьдаг. Зөвлөлөөс гадна төв болон орон нутгийн түвшинд прокурорын ерөнхий чуулган, нутаг дэвсгэрийн зөвлөлийг байгуулдаг. Эдгээр байгууллагууд нь прокурорын үйл ажиллагаанд санал дүгнэлт гаргах, ажил мэргэжлийн чиг баримжаа олгох, өөрөө удирдах ёсны тогтолцооны хүрээнд прокурорын төлөөлөгчдийг сонгох, Улсын ерөнхий прокурорын дэргэдэх Сахилгын шүүхийн гишүүдийг сонгох зэрэг чиг үүрэгтэй.

Гадаад улс, орнуудад прокурорын өөрөө удирдах байгууллага нь прокурорын зөвлөл, прокурорын чуулган, прокурорын хороо, сахилгын хороо, ёс зүйн хороо,

⁶⁵ Public Prosecutor's Qualifications Examination Committee.

⁶⁶ Section 29 of Latvia's Prosecution Office Law.

прокуроруудын бага хурал, шалгалтын хороо, мэргэшлийн комисс гэх мэт хэлбэрээр байгуулагддаг байна.

Эдгээр байгууллага дотроос прокурорын зөвлөл нь нийтлэг ач холбогдолтой үйл ажиллагааг гүйцэтгэдэг байгууллага юм. Тухайлбал прокуроруудын зөвлөлүүд нь прокурорыг томилох, огцруулах, дэвшүүлэх, сахилгын шийдвэр ногдуулах, урамшуулал олгох, тэдгээртэй холбоотой санал гаргах, прокурорын орон тоог тогтоох, Ерөнхий прокурорыг огцруулах санал гаргах, прокурорын хараат бус байдалд сэргээр нөлөөлсөн гомдлыг шийдвэрлэх, Ерөнхий прокурорт зөвлөгөө өгөх гэх мэт чиг үүргийг гүйцэтгэдэг. Үүнээс прокурорыг томилох, огцруулах, дэвшүүлэх, сахилгын шийдвэр ногдуулах, урамшуулал олгох, тэдгээртэй холбоотой санал гаргах, прокурорын орон тоог тогтоох чиг үүргийн зохицуулалт улс орон бүрд харьцангуй нийтлэг байна. Зарим улсад тус чиг үүргийг прокурорын өөрөө удирдах байгууллагын өөр хэлбэр бүхий байгууллагууд гүйцэтгэх ч тохиолдол байна.

Монгол Улсын прокурорын өөрөө удирдах байгууллагын хувьд гадаад орнуудын дээр дурдсан зарим дэвшилтэт зохион байгуулалт болон үйл ажиллагааг өөрийн эрх зүйн зохицуулалтад нутагшуулах нь зүйтэй юм.

Б. Прокурорын өөрөө удирдах байгууллагын бүрэлдэхүүн, томилгооны үйл явц

Монголын Прокуроруудын холбоо, Улсын ерөнхий прокурорын дэргэдэх зөвлөл, Прокурорын ёс зүйн зөвлөл, Прокурорын мэргэжлийн зөвлөл, Эрүүдэн шүүхээс урьдчилан сэргийлэх зөвлөл, Гэмт хэргээс урьдчилан сэргийлэх зөвлөл, Монголын хуульчдын холбооны Прокурорын хорооны бүрэлдэхүүн, томилгооны үйл явцыг дараах байдлаар тодорхойлжээ.

Хүснэгт 8. Монгол Улсад прокурорын өөрөө удирдах байгууллагын бүрэлдэхүүн, томилгоог тодорхойлсон байдал

Прокурорын өөрөө удирдах байгууллага	Бүрэлдэхүүн, томилгооны үйл явц
Монголын прокуроруудын холбоо	Холбооны эрх барих дээд байгууллага нь гишүүдийн төлөөллөөс бүрдсэн Бага хурал байх бөгөөд Бага хурлын чөлөөт цагт Удирдах зөвлөл нь өдөр тутмын үйл ажиллагааны удирдлагыг хэрэгжүүлдэг. Удирдах зөвлөл нь Холбооны Ерөнхийлөгч, Гүйцэтгэх захирал, Нарийн бичгийн дарга, гишүүд гэсэн 9-өөс доошгүй хүний бүрэлдэхүүнтэй байна.

Улсын прокурорын зөвлөл	ерөнхий дэргэдэх	Улсын Ерөнхий прокурорын 2019 оны А/35 дугаар тушаалаар зөвлөлийн бүрэлдэхүүнийг 11 гишүүний бүрэлдэхүүнтэйгээр шинэчлэн томилсон. Улсын Ерөнхий прокурорын хоёр орлогч, Хэрэг эрхлэх газрын дарга, Улсын Ерөнхий прокурорын туслах прокурор буюу хэлтсийн дарга нар, Нийслэлийн прокурорын газрын ерөнхий прокурор нь зөвлөлийн гишүүд байна.
Прокурорын зөвлөл	ёс зүйн	Бүрэлдэхүүнийг Улсын Ерөнхий прокурор баталдаг байна.
Прокурорын зөвлөл	мэргэжлийн	Бүрэлдэхүүнийг Улсын Ерөнхий прокурор баталдаг байна.
Эрүүдэн урьдчилан зөвлөл	шүүхээс сэргийлэх	Улсын Ерөнхий прокурорын газрын бүтцэд анх удаа Эрүүдэн шүүхээс урьдчилсан сэргийлэх зөвлөл ажиллуулахаар Улсын Ерөнхий прокурорын 2019 А/28 дугаартай тушаалаар баталж, Зөвлөлийг байгуулснаар дарга, 8 гишүүний бүрэлдэхүүнтэй үйл ажиллагаагаа эхэлсэн байна ⁶⁷ .
Гэмт хэргээс урьдчилан сэргийлэх зөвлөл		Зөвлөл нь Улсын Ерөнхий Прокурорын орлогч, Улсын Ерөнхий Прокурорын туслах прокурор болон дадлага туршлага, мэргэжлийн ур чадвар бүхий прокуроруудаас бүрдсэн 10 гишүүнтэй байна. Зөвлөлийн дарга, гишүүдийг Улсын Ерөнхий прокурор томилдог ⁶⁸ .
Монголын холбооны хороо	хуульчдын Прокурорын	Прокурорын хорооны хувьд Хуульчдын холбооны дүрмийн 9.10 дугаар зүйлийн 3, 4 дэх хэсэгт зааснаар Прокурорын хороог 2013 оны 10 дугаар сарын 06-ны өдрийн Хуульчдын холбооны анхдугаар хурлын 10 дугаар тогтоолоор батламжилсан. Прокурорын хороонд 506 хуульч гишүүнчлэлтэй байна ⁶⁹ .

Дээрхээс дүгнэвэл, прокурорын өөрөө удирдах байгууллагуудаас Монголын Прокуроруудын холбоо, Монголын Хуульчдын холбооны Прокурорын хорооны гишүүдээс бусад байгууллагын гишүүдийг Улсын Ерөнхий прокурор томилдог байна. Өөрөөр хэлбэл прокурорын өөрөө удирдах байгууллага нь Улсын Ерөнхий прокурор гэх нэг субъектээс хэт хамааралтай байна.

Гадаад улс, орнуудын хувьд прокурорын өөрөө удирдах байгууллагын гишүүдийн бүрэлдэхүүнийг болон томилох процессыг дараах байдлаар тогтоож байна.

Хүснэгт 9. Гадаад улсуудын зохицуулалт: Прокурорын өөрөө удирдах байгууллагын томилгоо, бүрэлдэхүүнийг тодорхойлсон байдал

Улс	Прокурорын өөрөө удирдах байгууллагын томилгоо, бүрэлдэхүүн
-----	---

⁶⁷ УЕПГ-ын Эрүүдэн шүүхээс урьдчилан сэргийлэх зөвлөл, <https://prokuror.mn/prevention-of-torture>

⁶⁸ УЕПГ-ын Гэмт хэргээс урьдчилан сэргийлэх зөвлөл, <https://prokuror.mn/crime-prevention-council>

⁶⁹ Прокурорын хорооны танилцуулга, <https://www.mglbar.mn/committee/9?page=intro>

Албани Улс	Үндсэн хуулийн 149 дүгээр зүйлд Прокурорын дээд зөвлөл нь 11 гишүүнээс бүрдэх ба зургаан гишүүнийг бүх шатны прокурор, таван гишүүнийг парламентаас прокурорын бус хуульчдаас сонгохоор заасан. Прокурорын байгууллагын бүх шатны төлөөллийг шударгаар хангасан журмын дагуу прокуроруудыг сонгодог. Прокурорын бус гишүүдийг хууль зүйн болон багшлах чиглэлээр 15-аас доошгүй жил ажилласан туршлагатай, ёс суртахуун, мэргэжлийн өндөр боловсролтой, нэр хүндтэй хуульчдаас сонгодог. Иргэний нийгмээс нэг гишүүнийг томилдог. Бүх гишүүд томилогдохоос өмнөх арван жилийн хугацаанд төрийн захиргааны байгууллагад улс төрийн ажил, улс төрийн намын удирдах албан тушаал хашсан байхыг хориглоно. Нэр дэвшигчдийг сонгох бусад шалгуур, журмыг хуулиар зохицуулдаг. Прокурорын дээд зөвлөлийн даргыг хуулийн дагуу тус зөвлөлийн анхдугаар хурлаар прокурорын бус гишүүдээс сонгодог. Прокурорын дээд зөвлөлийн гишүүд дахин сонгогдох эрхгүйгээр таван жилийн хугацаанд орон тооны албан тушаалыг хэрэгжүүлдэг. Бүрэн эрхийнхээ хугацаа дууссаны дараа прокурорын гишүүд өмнөх албан тушаалдаа, томилогдохоосоо өмнө төрийн албанд бүтэн цагаар ажиллаж байсан прокурорын бус гишүүд өмнөх албан тушаалдаа буцаж ирдэг.
Босни Герцеговина Улс	Шүүх, Прокурорын Дээд Зөвлөлийн тухай хуулийн 4-р зүйлд түүний 15 гишүүн тус бүрийг өөр эрх бүхий байгууллагаас томилдог гэж заасан байдаг. Эдгээрийг бүс нутгийн шүүх, Холбооны Дээд шүүх, орон нутгийн шүүх, бүс нутгийн болон холбооны прокурорын газар, орон нутгийн прокурорын газар, парламент, засгийн газраас сонгодог. Тиймээс тус зөвлөлийг таван прокурор, зургаан шүүгч, хоёр өмгөөлөгч, хоёр гишүүний бүрэлдэхүүнтэйгээр УИХ, Засгийн газар бүрдүүлдэг.
Бүгд Найрамдах Эстони Улс	Прокурорын Ассамблей нь Эстонийн бүх прокуроруудын хурал бөгөөд Прокуроруудын Өрсөлдөөний хороо болон Сахилгын хорооны гишүүдийг томилдог. Өрсөлдөөний хорооны долоон гишүүн нь Ерөнхий прокурор, улсын прокурор, хоёр дүүргийн прокурор, нэг шүүгч, Тарту их сургуулийн профессор, Хууль зүйн яамны төлөөлөгч юм. Сахилгын хороог улсын хоёр прокурор, дүүргийн хоёр прокурор, нэг шүүгч бүрдүүлдэг.
Гүрж Улс	Прокурорын албаны бүх прокурор, мөрдөн байцаагчдын нэгдсэн хурал юм. Прокурорын зөвлөл нь Хууль зүйн сайд, даргаар нь Хууль зүйн сайд, нийт прокурорын Бага хурлаас сонгогддог прокурорын олонх, УИХ-ын олонх, парламентын цөөнхөөс нэг УИХ-ын гишүүн, Хууль зүйн дээд зөвлөлөөс сонгогддог хоёр шүүгч, Дээд боловсролын байгууллага, иргэний нийгмийн байгууллагаас санал болгосон нэр дэвшигчдээс парламентаас томилогдсон хоёр гишүүнээс бүрддэг.
Молдав Улс	Прокурорын дээд зөвлөл нь 12 гишүүнээс бүрддэг. Ерөнхий прокурор, Хууль зүйн сайд, Гагаузын өөртөө засах орны прокурор, Дээд шүүхийн дарга нарыг албан тушаалын дагуу томилдог. Таван прокурорыг Прокуроруудын нэгдсэн хурлаас иргэний нийгмийн гурван төлөөлөгчийг Ерөнхийлөгч, УИХ, Шинжлэх ухааны академи нээлттэй сонгон шалгаруулалтаар томилдог.
Монтенегро Улс	Прокуроруудын бага хуралд Прокурорын газрын бүх дарга, прокурорууд багтдаг. Прокурорын зөвлөлийг Бага хурлаас томилогдсон таван прокурор, парламентаас томилогдсон, чөлөөлөгдсөн дөрвөн нэр бүхий хуульч, Хууль зүйн сайдын нэг төлөөлөгч бүрдүүлдэг. Зөвлөлийг Ерөнхий прокурор тэргүүлдэг. Прокурорын зөвлөлийн бүрэлдэхүүнийг Монтенегрогийн Ерөнхийлөгч зарладаг. Прокурорын Ёс зүйн хороо нь ерөнхийлөгч,

	хоёр гишүүнтэй. Ерөнхийлөгчийг прокурорын бус прокурорын зөвлөлийн гишүүдээс, нэг гишүүнийг Улсын дээд прокурорын газрын өргөтгөсөн хурлаар улсын яллагчдаас, нөгөө гишүүнийг Улсын прокурорын холбооны ерөнхийлөгчөөр сонгоно.
Румын Улс	Магистрын дээд зөвлөл нь 19 гишүүнтэй: Зөвлөлийн хоёр хэсгийг шүүгч, прокурорын ерөнхий чуулганаар сонгогдсон есөн шүүгч, таван прокурор, Сенатаас сонгогдсон хуулийн чиглэлээр мэргэшсэн иргэний нийгмийн хоёр төлөөлөгч, Давж заалдах шатны болон Шүүхийн дээд шүүхийн дарга, Хууль зүйн сайд, Улсын ерөнхий прокуророос бүрддэг.
Серби Улс	Прокурорын зөвлөлийг прокурорын байгууллагын ерөнхий сонгуулиар сонгогдсон зургаан прокурор, бүх хуулийн сургуулийн нэгдсэн чуулганаар сонгогдсон хуулийн сургуулийн нэг профессор, Өмгөөлөгчдийн холбооноос томилогдсон нэг өмгөөлөгч, Ерөнхий прокурор, Хууль зүйн сайд, УИХ-ын Хууль тогтоох хорооны дарга бүрдүүлдэг. Сербийн Улсын Прокурорын зөвлөлийн ажилд улс төрийн албан тушаалтнуудыг татан оролцуулж байгааг иргэний нийгмийн зарим төлөөлөгчид тус байгууллага нь прокуроруудыг улс төрийн дарамт шахалтаас хамгаалахгүй байна гэж шүүмжилсэн ⁷⁰ .
Словени Улс	Прокурорын зөвлөл нь улсын прокуророос сонгогддог дөрвөн гишүүн, Бүгд Найрамдах Улсын Ерөнхийлөгчийн санал болгосноор хууль зүйн мэргэжилтнүүдийн дундаас парламентаас сонгогддог дөрвөн гишүүн, дүүргийн дарга нарын дундаас Хууль зүйн сайд томилдог нэг гишүүнээс бүрдэнэ.
Украин Улс	Прокурорын зөвлөл нь Хууль зүйн дээд сургуулиудын хурлаас сонгогдсон хоёр хуульч эрдэмтэн, Ерөнхий прокурорын газар, бүс нутгийн болон орон нутгийн байгууллагуудын 11 прокуророос бүрддэг. Прокурорын мэргэшил, сахилгын комиссын гишүүн, удирдах албан тушаал эрхэлж буй прокурорууд Прокурорын зөвлөлийн гишүүн байж болохгүй. Прокурорын мэргэшлийн болон сахилгын комисс нь Украйны Прокуроруудын бага хурлаас томилогдсон таван прокурор, Хууль зүйн дээд сургуулиудын хурлаас сонгогдсон хоёр хуульч эрдэмтэн, Украйны Өмгөөлөгчдийн хурлаас томилогдсон нэг өмгөөлөгч, Украйны өмгөөлөгчдийн хурлаас томилогдсон нэг өмгөөлөгч, УИХ-ын Хууль сахиулах асуудлын хорооны зөвшөөрлөөр иргэдийн төлөөлөгч гурван гишүүнээс бүрддэг.
Камбож Улс	Дээд шүүхийн зохион байгуулалт, үйл ажиллагааны тухай хуулийн 4 дүгээр зүйлд Зөвлөлийн бүрэлдэхүүнийг тогтоосон. Хууль зүйн сайд, Улсын дээд шүүхийн дарга, Улсын дээд шүүхийн дэргэдэх Улсын ерөнхий прокурор де юре гишүүн юм. Найман гишүүнийг хууль зүйн туршлагатай мэргэжилтэн, дээд шатны шүүхийн шүүгч, ахлах прокурор, шүүгч, анхан шатны шүүхийн харьяа прокуророос томилдог. Сенат, УИХ, Үндсэн хуулийн зөвлөл, Хууль зүйн сайд, анхан шатны шүүхийн шүүгч, дээд шатны шүүхийн шүүгч, ахлах прокурор, анхан шатны шүүхийн дэргэдэх прокурорууд тус бүр нэг гишүүнийг сонгодог. Магистрийн дээд зөвлөлийн бүх гишүүдийг эцэст нь Эрхэмсэг хаан томилдог.

Гадаад улс, орнуудын хувьд прокурорын өөрөө удирдах байгууллагын бүрэлдэхүүнийг шүүгч, өмгөөлөгч, прокурорын төлөөлөл, парламентын гишүүн,

⁷⁰ The study [When the Law Doesn't Rule](#), by the Open Society European Policy Institute, Transparency Serbia, and the Centre of Investigative Journalism of Serbia, pages 19, 27.

хууль зүйн сайд, хууль зүйн сургуулийн багш, нэр хүндтэй хуульч, иргэний нийгмийн төлөөлөл байх зэргээр янз бүрээр тодорхойлдог байна. Эдгээр бүрэлдэхүүнийг томилохдоо парламент, шүүх, засгийн газар, Ерөнхийлөгч зэрэг субъектууд сонгон шалгаруулалт, томилгоо зэрэг олон төрлийн процессоор сонгодог байна.

Монгол Улсын хувьд ихэнх тохиолдолд прокурорын өөрөө удирдах байгууллагын бүрэлдэхүүнийг Улсын ерөнхий прокурор томилж байгаа бөгөөд гадаад улсуудын хэрэгжүүлж буй тал бүрийн оролцоог хангасан сайн туршлага болох прокурорын өөрөө удирдах байгууллагын бүрэлдэхүүнийг шүүгч, өмгөөлөгч, прокурорын төлөөлөл, парламентын гишүүн, хууль зүйн сайд, хууль зүйн сургуулийн багш, нэр хүндтэй хуульч, иргэний нийгмийн төлөөллийг хамруулж томилдог, сонгон шалгаруулалт явуулдаг байх зэрэг аргыг нэвтрүүлэх нь зүйтэй юм.

IV. Прокурорын туслах ажилтан

Прокурорын тухай хуулийн 55 дугаар зүйлд зааснаар прокурорын байгууллагад чиг үүргээ хэрэгжүүлэхэд дэмжлэг үзүүлэх үүрэг бүхий туслах ажилтан ажиллана. Энэхүү туслах ажилтан нь тус хуулийн 45 дугаар зүйлд зааснаар прокурорын туслах ажилтнаар 2-оос доошгүй жил ажилласан бөгөөд бусад шаардлагуудыг хангасан тохиолдолд прокуророор томилогдох боломж бүрдэнэ. Өмнөх 2002 оны Прокурорын байгууллагын тухай хуульд ч мөн ийнхүү тодорхойлж байжээ. Тус бүлгийн хүрээнд прокурорын туслах ажилтны чиг үүрэг, тавигдах шаардлага, томилох явц, цалингийн талаар судлах бөгөөд харьцуулсан судалгаанд үндэслэн хэрэгжилтийн байдалд үнэлэлт, дүгнэлт өгөх юм.

2021 оны Шүүхийн тухай хуулийн шинэчлэлийн дагуу шүүгчийн туслахад тавигдах шаардлага болон томилогдох процесс зэргийг өөрчлөн зохицуулсантай холбогдуулан прокурорын туслах ажилтантай холбоотой эрх зүйн зохицуулалтад шинэчлэл хийх эсэхийг судлах шаардлага үүсч байна..

2021 оны Шүүхийн тухай хуулийн үзэл баримтлалд “...Шүүхийн хүний нөөцийн хүрэлцээгүй байдал нь хэрэг хянан шийдвэрлэх ажиллагааны хуульд заасан хугацаа хэтрэх, шүүхээр үйлчлүүлж байгаа иргэдийг чирэгдүүлэх, улмаар шүүхийн шүүн таслах ажиллагааны чанарт нөлөөлөх нөхцөл байдалд хүргэж байна. Иймд шүүхээр хянан шийдвэрлэж байгаа хэрэг маргаан, ачааллыг өсөлттэй нь уялдуулан шүүгч, шүүгчийн туслах, шүүх хуралдааны нарийн бичгийн даргын

цалингийн санг нэмэгдүүлэх, орон тоог үе шаттайгаар нэмэх шаардлага зүй ёсоор тавигдаж байна...

...Шүүхийн хүний нөөцийн тогтвортой, мэргэшсэн байх нөхцөлийг хангахын тулд хуульчийн мэргэжлийн үйл ажиллагаа эрхлэх зөвшөөрөлтэй этгээд шүүгчийн туслахаар ажилласан жилийг мэргэжлээрээ ажилласанд тооцох.." гэж тусгасан.

Үүний дагуу 2021 оны Шүүхийн тухай хууль /Шинэчилсэн найруулга/-ын 89 дүгээр зүйлийн 89.1 дэх хэсэгт зааснаар "...шүүгчийн туслах эрх зүйч мэргэжилтэй, хуульчийн мэргэжлийн үйл ажиллагаа эрхлэх зөвшөөрөл авсан байна." гэж тавигдах шаардлагыг нэмэгдүүлсэн байна. Түүнчлэн Улсын дээд шүүхийн шүүгч энэ хуулийн 89.1-д зааснаас гадна хэрэг, маргаан хянан шийдвэрлэхтэй холбоотой судалгаа хийх чиг үүрэг бүхий гурав хүртэл судлаач туслахтай байх бөгөөд судлаач туслах нь хууль зүйн магистраас дээш зэрэгтэй, харьцуулсан эрх зүйн судалгаа хийх чадвартай байхаар зохицуулжээ.

Түүнчлэн Шүүгчийн туслах, шүүх хуралдааны нарийн бичгийн даргын албан тушаалын цалинг хоёр дахин нэмэгдүүлэх тухай УИХ-ын 2021 оны 03 дугаар тогтоолын 1.2 дахь хэсгийг хэрэгжүүлэх асуудлыг Засгийн газар хуралдаанаараа авч хэлэлцсэн. Тус УИХ-ын тогтоолын хэрэгжилтийг хангаж, шүүгчийн туслах, шүүх хуралдааны нарийн бичгийн даргын албан тушаалын цалингийн хэмжээг 2022 оны 05 дугаар сарын 01-ний өдрөөс нэмэгдүүлэн тогтоохоор шийдвэрлэсэн. Үүнд төрийн захиргааны албан тушаалын ТЗ-6, ТЗ-5 зэрэглэлд хамаарах албан тушаалын цалинг 2 дахин, төрийн захиргааны албан тушаалын АА-9, АА-10 зэрэглэлд хамаарах албан тушаалын цалинг 1,7 дахин нэмэгдүүлэхээр тус тус тогтоожээ⁷¹.

Шүүгчийн туслах болон прокурорын туслах ажилтны гүйцэтгэх чиг үүрэг нь төстэй бөгөөд процесс ажиллагааны хэвийн байдлыг хангахад чиглэгдсэн байдаг. Мөн ачааллын хувьд ч хүний нөөц болон хэрэг, маргааны хуваарилалтаас хамааран ихээхэн ачаалалтай ажилладаг төрийн албан хаагчид юм. Өнөөдрийн байдлаар 197 прокурорын туслах ажилтан ажиллаж байна⁷².

⁷¹ "Шүүгчийн туслах, шүүх хуралдааны нарийн бичгийн даргын цалинг шинэчлэн тогтоолоо /2022.05.11/", https://www.judcouncil.mn/site/news_full/12122

⁷² Улсын Ерөнхий прокурорын тайлан мэдээ, 2023.04.12-ны өдрийн байдлаар

Иймд Шүүхийн тухай хуулийн дагуу шүүгчийн туслахын эрх зүйн байдлын зохицуулалтыг шинэчилсэнтэй адил прокурорын туслах ажилтны эрх зүйн байдлыг судалж сайжруулах хэрэгцээ, шаардлага бий эсэхийг тодруулах нь зүйтэй.

А. Прокурорын туслах ажилтны чиг үүрэг

Прокурорын туслах ажилтан нь прокурорын чиг үүрэг гүйцэтгэх туслах ажилтан болон захиргааны чиг үүрэг гүйцэтгэх туслах ажилтан гэсэн 2 чиглэлээр ажилладаг.

Прокурорын захиргааны чиг үүрэг гүйцэтгэх туслах ажилтан нь “Мэдээлэл лавлагааны цэг”-ийг хариуцаж, иргэд, олон нийтэд эрх зүйн үйлчилгээ үзүүлэх чиглэлээр дараах чиг үүргийг гүйцэтгэдэг. Үүнд:

- Иргэдийн амаар буюу бичгээр гаргасан өргөдөл, гомдол, мэдээллийг хүлээн авах, бүртгэх, хяналтын карт хөтлөн дээд шатны прокурорт танилцуулж, холбогдох албан тушаалтанд шилжүүлэх;
- Иргэдээс шуудан болон мэдээллийн бусад хэрэгслээр ирсэн өргөдөл, гомдол, мэдээллийг бичиг хэргийн эрхлэгчээс хүлээн авч зохих журмын дагуу бүртгэлд оруулж, шийдвэрлүүлэх;
- Бүртгэлийг үндэслэн өргөдөл, гомдлын шийдвэрлэлтийн хугацаанд байнга хяналт тавьж, хугацааны талаар Улсын ерөнхий прокурорын газар, хэлтсийн дарга нарт, бусад прокурорын газарт тухайн байгууллагын удирдлагад тухай бүр танилцуулж, шийдвэрлүүлэх;
- Шийдвэрлэсэн өргөдөл, гомдлыг архивын нэгж болгуулан хүлээн авч, архивд шилжүүлэх;
- Тогтоосон журам, үүргийн дагуу “Прокурорын байгууллагад ирүүлсэн өргөдөл, гомдол, хүсэлт, мэдээллийг хүлээн авч хянан шийдвэрлэх заавар”-т заасан хугацаанд өргөдөл, гомдлын шийдвэрлэлтийн мэдээг нэгтгэн гаргаж танилцуулах;
- Өргөдөл, гомдлын шийдвэрлэлтийн талаар өргөдөл, гомдол гаргагч болон бусад сонирхогч этгээдэд холбогдох мэдээллийг тухай бүр гарган өгч, шаардлагатай бол тухайн өргөдөл, гомдлыг шалгаж шийдвэрлэсэн прокурор, албан тушаалтантай биечлэн уулзуулах арга хэмжээ авах;

- Иргэд, олон нийтэд эрх зүйн бусад үйлчилгээ үзүүлэх чиглэлээр шаардлагатай зөвлөгөө өгөх, холбогдох хууль тогтоомж, дүрэм, журмын заалтыг тайлбарлан ойлгуулах, иргэдээс хүсэлт тавьсан тохиолдолд нууцад хамааралгүй хууль, эрх зүйн бусад баримт бичгийг хүсэлт гаргагчийн зардлаар хуулбарлах буюу хэвлэж өгөх зэрэг болно⁷³.

Прокурорын чиг үүрэг гүйцэтгэх туслах ажилтан нь прокурорын хяналт тавих ажилд суралцаж, прокурорын чиг үүргийг хэрэгжүүлэхэд туслалцаа үзүүлэх чиг үүрэгтэй. Үүнд дараах ажил, үүрэг хамаарна:

- Прокурорын хяналтын болон дотоод ажлын чиглэлээр прокурорын байгууллагад мөрдөгдөж буй удирдамжийн баримт бичгүүдийг бүрэн судалж танилцах;
- Прокурорын хяналтын ажлын чиглэл тус бүрээр прокуророос гарах эрх зүйн баримт бичгүүдийн төслийг боловсруулах;
- Хэргийн газрын үзлэг, нэгжлэг, туршилт хийх, нүүрэлдүүлэн байцаах, таньж олуулах зэрэг зарим байцаан шийтгэх ажиллагаанд прокурорын хамт оролцож, ажлын дадлага туршлага эзэмших;
- Эрүүгийн хавтаст хэрэг уншин түүвэр хийх, яллах дүгнэлт бичих, прокурорын байгууллагад ирж буй өргөдөл, гомдлыг шалгаж шийдвэрлэх ажиллагаанд оролцох зэргээр хяналтын ажилд суралцах;
- Эрх зүйн онолын мэдлэг, хууль хэрэглэх, бичиг баримт боловсруулах ур чадвараа байнга дээшлүүлж, прокуророос өгсөн удирдамж, даалгаврыг чанд сахин биелүүлэх;
- Прокурорын хяналтын ажлын бүртгэлийн программыг бүрэн эзэмшиж, прокурорын хяналтуудын чиглэлээр уг программыг ашиглан бүртгэл хийхэд туслах, бүртгэлийн программ, компьютерийн дотоод сүлжээг ашиглахтай холбогдсон сургалт зохион байгуулах;
- Прокурорын хяналтын ажлын мэдээ, тайлан, судалгааны тоо баримтыг компьютерт архивын нэгж болгон хадгалах⁷⁴.

⁷³ Б.Цэрэнбалтав, Б.Амарбаясгалан, “Прокурорын хяналт”, УБ, 2009, 92 дахь тал.

⁷⁴ Б.Цэрэнбалтав, Б.Амарбаясгалан, “Прокурорын хяналт”, УБ, 2009, 93 дахь тал.

Гадаад улс, орнуудын хувьд прокурорын туслах ажилтан нь ихэвчлэн “туслах прокурор”, “прокурорын туслах” гэсэн албан тушаалын нэршилтэй байдаг ба дараах чиг үүргийг хэрэгжүүлдэг.

Хүснэгт 10. Гадаад улсуудын зохицуулалт: Прокурорын туслах ажилтны гүйцэтгэх чиг үүргийг тодорхойлсон байдал

Улс	Прокурорын туслах ажилтны гүйцэтгэх чиг үүрэг
Бүгд найрамдах Солонгос Улс	БНСУ-ын 2017 онд батлагдсан Прокурорын байгууллагын тухай хуулийн 46 дугаар зүйлд зааснаар прокурорын мөрдөн шалгах албаны IV, V зэрэглэлийн ажилтан, VI зэрэглэлийн ажилтан, хар тамхи, мансууруулах бодистой холбоотой гэмт хэрэг мөрдөх VI, VII, VII, VIII, VIII зэргийн ажилтан нь прокурорын үйл ажиллагаанд дараах байдлаар туслалцаа үзүүлж ажиллана: - Прокурорын зөвшөөрлөөр мөрдөн шалгах ажиллагаа явуулах; - Эрүүгийн хэргийг бүртгэх, хадгалах; - Эрүүгийн хэрэг хянан шийдвэрлэх ажиллагаа болон захиргааны хэрэг хянан шийдвэрлэх ажиллагаа явуулахаар томилогдсон прокурорын хэрэг хянан шийдвэрлэх ажиллагаанд туслалцаа үзүүлэх, тэдгээрт холбогдох тэмдэглэл хөтлөх, бусад баримт бичгийг бүрдүүлэх, хадгалах; - Прокурорын байгууллагын захиргааны бусад асуудал⁷⁵;
Бүгд Найрамдах Герман Улс	ХБНГУ-ын туслах прокурор нь дараах чиг үүргийг гүйцэтгэдэг. - Эрүүгийн хэргийн мөрдөн байцаалтын зарим хэсгийг нийтэд танилцуулах; - Эрүүгийн хэрэг хянан шийдвэрлэх ажиллагааг хэрэгжүүлэгч болон зохион байгуулагчтай ойр ажиллах; - Үндсэн болон давж заалдах шатны шүүх хуралдаанд урьдчилсан ажиллагаа дуустал хэрэг хянан шийдвэрлэх ажиллагааг явуулахад дэмжлэг үзүүлэх, дагалдан явах; - Нотлох баримт бүрдүүлэх, албадлагын арга хэмжээ авах эрх зүйн баримт бичгийг бие даан бичих⁷⁶;
Бүгд Найрамдах Эстони Улс	Туслах прокурор нь Улсын ерөнхий прокурор, улсын тэргүүлэгч прокурор, тэргүүлэгч прокурор, улсын прокурор, ахлах прокурор, мэргэжлийн прокурор, дүүргийн прокурорын хяналт дор ажиллана. Туслах прокурор нь ердийн журмаар шүүхэд шилжүүлсэн эрүүгийн хэргийн шүүх хуралдааны явцад прокурорт оногдуулсан үүргийг дээд

⁷⁵ Prosecutors' office act of Korea republic, Mar. 14, 2017, https://elaw.klri.re.kr/eng_service/lawView.do?hseq=42630&lang=ENG

⁷⁶ Assistenz-Staatsanwältin/Staatsanwalt des Bundes (WiKri Zürich), <https://jobs.admin.ch/offene-stellen/Assistenz-Staatsanw-Itin-Staatsanwalt-des-Bundes-WiKri-Z-rich-/ffbdc28e-d9bc-4088-8c04-bb645e8f5d95>

	шатны прокуророос тодорхой зөвшөөрөл олгосон хэмжээгээр гүйцэтгэж болно ⁷⁷ .
Япон Улс	Прокурорын удирдлага дор прокурорын туслах ажилтнууд эрүүгийн хэрэг үүсгэн мөрдөн байцаалтын ажиллагаа явуулж, хувийн баталгаа авах, баривчлах, торгуулийг цуглуулах гэх мэт үйл ажиллагааг явуулж байна. Прокурорын туслах ажилтан нь дараах үүргийг гүйцэтгэдэг. - Сэжигтнээс мэдүүлэг авах; - Шүүхийн захирамжаар баривчлах; - Зарим тохиолдолд шүүхийн захирамжгүй баривчлах; - Хураан авах, нэгжлэг хийх, магадлах, үзлэг хийх зөвшөөрөл хүсэх, эсхүл гүйцэтгэх; - Гуравдагч этгээдээс мэдүүлэг авах, шинжилгээ хийлгэх; - Сэжигтнийг цагдан хорих, сэтгэцийн болон бие бялдрын байдлыг шалгах, шинжээчийг гэрчээр асуух хүсэлт гаргах; - Прокурорын зөвшөөрлөөр цогцост үзлэг хийх⁷⁸;
Америкийн Нэгдсэн Улс	Америкийн Нэгдсэн Улсын хувьд муж бүрээр өөрөөр зохицуулдаг. Тухайлбал, Пенсильвани мужийн Филадельп хотын захиргаанаас тодорхойлсноор туслах прокурорыг шүүх, мөрдөгч, прокуроруудад тусалцаа үзүүлэх хязгаарлагдмал цар хүрээтэй техникийн ажил эрхэлдэг хүнийг ойлгохоор тусгажээ. Нийтлэг байдлаар дараах чиг үүргийг гүйцэтгэдэг байна. - Хууль зүйн асуудлаар мэдээлэл, зөвлөгөө өгөх; - Шүүн таслах ажиллагаа, шүүх хуралдааны тов, хэрэг хянан шийдвэрлэх ажиллагааны байдал, холбогдох аливаа асуудлын талаар мэдээлэл өгөх; - Хэргийн материал, албан ёсны баримт бичиг, компьютержуулсан бүртгэлийг хянан үзэх; - Хэргийн бүртгэл хөтлөх; - Гэрчүүдтэй шүүх хуралдааны товлогдсон өдөр ирэх боломжтой эсэх, хууль ёсны журам, шүүх хуралдааныг үргэлжлүүлэх шалтгаан, хэргийн баримтын талаар ярилцах; - Прокурорын газрын томилогдсон хэлтсийн төрөл бүрийн тайлан, статистик мэдээллийг хөтлөх;

⁷⁷ Prosecutor's Office Act of Estonia, Passed 22.04.1998 RT I 1998, 41, 625 Entry into force 20.05.1998, partially 01.01.2001, [https://www.riigiteataja.ee/en/eli/510072018002/consolide#:~:text=\(1\)%20The%20prosecutors%20of%20a,imposed%20on%20them%20by%20law.](https://www.riigiteataja.ee/en/eli/510072018002/consolide#:~:text=(1)%20The%20prosecutors%20of%20a,imposed%20on%20them%20by%20law.)

⁷⁸ Duties of Public Prosecutors' Assistant Officers, https://www.moj.go.jp/EN/keiji1/keiji_keiji05.html

	- Хууль бус барааг хураан авсантай холбоотой мэдээ, тэмдэглэл, танилцуулгыг бэлтгэх; - Шаардлагатай бусад ажил⁷⁹;
--	---

Гадаад улс, орнуудын хувьд прокурорын туслах ажилтан (туслах прокурор) нь прокурорын зөвшөөрлөөр мөрдөн шалгах ажиллагаа явуулах, эрүүгийн хэргийг танилцуулах, сэжигтнээс мэдүүлэг авах, баривчлах, нэгжлэг хийх, шинжилгээ хийлгэх, хууль зүйн мэдээлэл, зөвлөгөө өгөх гэх мэт чиг үүргийг гүйцэтгэдэг. Энэ нь тухайн мөрдөн шалгах ажиллагааны үйл ажиллагааг сайжруулах эерэг үр дагавартай бөгөөд нөгөө талдаа прокурорын туслах ажилтныг дадлагажуулахад сайнаар нөлөөлдөг. Эдгээрээс нийтлэг чиг үүргийг тодорхойлбол, прокурорын туслах ажилтан(туслах прокурор) нь эрүүгийн хэргийн бүртгэл хөтлөх, хэрэг хянан шийдвэрлэх ажиллагаанд дэмжлэг үзүүлэх, мэдээлэл өгөх, тэмдэглэл хөтлөх, баримт бичиг боловсруулах болон бусад хэрэг хянан шийдвэрлэх ажиллагааны хэвийн нөхцлийг бүрдүүлэх захиргааны ажлыг гүйцэтгэдэг болох нь ажиглагдлаа. Монгол Улсын хувьд дээрхтэй адил, хэрэг хянан шийдвэрлэх ажиллагааны хэвийн нөхцлийг бүрдүүлэхэд хамаарах чиг үүргийг прокурорын туслах ажилтан гүйцэтгэдэг хэдий ч мөрдөн шалгах ажиллагаа, хэрэг бүртгэлт, мөрдөн байцаалтын процесст төдийлэн оролцдоггүй бөгөөд суралцах, дадлагажих чиг үүргийг илүүтэй гүйцэтгэдэг байна. Энэ нь тухайн прокурорын туслахыг прокурор болохтой холбоотой Иймд мөрдөн шалгах ажиллагаа, хэрэг бүртгэлт, мөрдөн байцаалтын процесст оролцуулах талаар авч үзэх нь зүйтэй юм.

Б. Прокурорын туслах ажилтанд тавигдах шаардлага

Прокурорын тухай хуулийн 55 дугаар зүйлд зааснаар прокурорын байгууллагын ажилтанд тавигдах шаардлага, сонгон шалгаруулалт, ажиллах журмыг Улсын ерөнхий прокурор баталдаг. Үүний дагуу Улсын ерөнхий прокурорын 2018 оны 5 дугаар сарын 18-ны өдрийн А/53 дугаар тушаалын хавсралтаар “Прокурорын туслах ажилтанд тавигдах шаардлага, сонгон шалгаруулалт явуулах журам” батлагдсан.

⁷⁹ 2M88 PAY RANGE: EP10 PROSECUTION ASSISTANT 1, <https://www.phila.gov/departments/office-of-human-resources/job-specs/2m88.htm>

Тус журамд зааснаар прокурорын туслах ажилтнаар ажиллахаар хүсэлт гаргасан иргэнд дараах шаардлагыг тавьдаг. Үүнд:

- Хууль, эрх зүйн чиглэлээр их, дээд сургууль төгсөж бакалавр болон түүнээс дээш зэрэгтэй байх;
- Компьютерын хэрэглээний программыг ашиглах чадвартай байх;
- Төрийн албаны тухай хуулийн хүрээнд эрх бүхий байгууллагаас тогтоосон төрийн захиргааны албан тушаалд тавих шаардлага болон ёс зүйн хэм хэмжээг хангасан байх;
- Төрийн албан хэрэг хөтлөлтийг явуулах чадвартай байх;
- Гэмт хэрэг үйлдэж, шүүхээр гэм буруутайд тооцогдож байгаагүй байх;
- Зөрчлийн хэрэгт удаа дараа шийтгүүлээгүй байх;
- Төрийн албаны шалгалтад тэнцсэн байх;
- Цэргийн алба хаасан байх.

Гадаад улс, орнуудын хувьд прокурорын туслах ажилтанд тавигддаг шаардлага нь өөр өөр байна.

Хүснэгт 11. Гадаад улсуудын зохицуулалт: Прокурорын туслах ажилтанд тавигдах шаардлагыг тодорхойлсон байдал

Улс	Прокурорын туслах ажилтанд тавигдах шаардлага
Бүгд Найрамдах Солонгос Улс	БНСУ-д прокурорын туслах ажилтнууд төрийн албан хаагчийн 7-р зэрэглэлд хамаардаг ⁸⁰ . Тиймээс 7-р зэрэглэлд тавигдах шаардлага хамаарагдана.
Бүгд Найрамдах Герман Улс	- Эрүүгийн хууль, эрүүгийн процессын эрх зүйн мэдлэгтэй, эрх зүйн чиглэлээр их дээд сургууль төгссөн; - Хуульчийн мэргэжлийн үйл ажиллагаа явуулах гэрчилгээтэй, бусад нэмэлт мэргэшилтэй байх; - Прокурорын байгууллага, шүүх, хуулийн болон холбогдох чиглэлээр мэргэжлээрээ ажилласан туршлагатай; - Хүнд хэцүү нөхцөлд ч үр дүнд чиглэсэн ажлын арга барилтай байх, асуудлыг шийдвэрлэх чадвартай байх;

⁸⁰ 공무원 직급표, https://m.blog.naver.com/sampoet/221734685493?fbclid=IwAR04k_2um6hoQNdHe6uVpJD56dU9RftuP6MHiCRRkSPd8OaonsKPWnQHPGE

	- Дор хаяж хоёр дахь албан ёсны хэл, англи хэлний мэдлэгтэй байх, албан ёсны гуравдагч хэлтэй бол давуу тал болно ⁸¹ ;
Бүгд Найрамдах Эстони Улс	- 21-ээс доошгүй настай Бүгд найрамдах Эстони Улсын эрх зүйн чадамжтай иргэн байх; - Хууль зүйн их сургуулийн магистр зэрэгтэй эсвэл түүнтэй адилтгах мэргэшилтэй байх; - Эстони хэлийг C1 түвшинд мэддэг байх; - Ёс суртахууны өндөр төлөвшилтэй, наад захын ур чадвар, хувийн зан араншинтай байх; - Мэргэжлийн шийдвэрийг хүнд хэцүү нөхцөлд гаргах чадвартай⁸²; - Прокурорын уралдааныг зохион байгуулах, уралдаанд оролцогчид болон томилогдох прокурорт тавигдах шаардлагын тухай хуульд заасан бусад шаардлага⁸³;
Япон Улс	Прокурорын туслах ажилтан болохын тулд Үндэсний төрийн албаны ерөнхий шалгалтад тэнцсэн байх ⁸⁴ ;
Америкийн Нэгдсэн Улс	Америкийн Нэгдсэн Улсын Вашингтон мужийн Сиетл хотын прокурорын туслах ажилтны хувьд Вашингтон мужийн хуульчдын холбооны нэр хүндтэй гишүүн байх эсвэл ажилд орохыг санал болгосноос хойш 30 хоногийн дотор гишүүнчлэл авах чадвартай байхыг шаарддаг. Мөн түүнчлэн дараах ур чадваруудыг шаарддаг байна. - Нотлох баримт, эрүүгийн хэрэг хянан шийдвэрлэх ажиллагааны талаар бүрэн мэдлэгтэй байх; - Хуулийн судалгаа хийх чадвартай байх; - Прокурорын хэргийг танилцуулах арга техникийг багтаасан мэтгэлцэх ур чадвартай байх; - Олон төрлийн хууль эрх зүйн асуудлыг хурдан шийдвэрлэх чадвартай байх; - Асуудлын шийдлийг бүтээлч байдлаар боловсруулах; - Бусад шаардлага⁸⁵;

⁸¹ Assistenz-Staatsanwältin/Staatsanwalt des Bundes (WiKri Zürich), <https://jobs.admin.ch/offene-stellen/Assistenz-Staatsanw-Itin-Staatsanwalt-des-Bundes-WiKri-Z-rich-/ffbdc28e-d9bc-4088-8c04-bb645e8f5d95>

⁸² Abiprokurör Prokuratuur, <https://cv.ee/et/vacancy/526481/prokuratuur/services>

⁸³ Prokuröride konkursi korraldamise ning konkursil osalejatele ja ametisse nimetatavatele prokuröridele esitatavad nõuded [RT I, 07.10.2014, 1 - jõust. 10.10.2014], <https://www.riigiteataja.ee/akt/101042015005>

⁸⁴ 検察事務官になるための資格について教えてください。 , <https://www.kensatsu.go.jp/qa/qa1.htm>

⁸⁵ Assistant City Prosecutor- job post: City of Seattle, https://www.indeed.com/jobs?q=Prosecutor+Assistant&=&aceid=&gclid=CjwKCAjwo7iiBhAEEiwAslxQEe_uThD-DMxGAWoVhCctHj-HjdCzVw4DfywUu1pPNVDO-ygaXc0lmsxoC_bgQAvD_BwE&gclidsrc=aw.ds&from=mobRdr&utm_source=%2Fm%2F&utm_medium=redir&utm_campaign=dt&vjk=93674f7ecde0fc3a

Гадаад улс, орнуудын хувьд прокурорын туслах ажилтан(туслах прокурор)-д тавигдах шаардлагыг төрийн албаны шалгалтад тэнцэж төрийн албан хаагч болсон байх, хууль зүйн их сургууль төгссөн байх, хуульчийн мэргэжлийн үйл ажиллагаа явуулах эрхтэй байх, тухайн ажлыг хийхэд шаардагдах ур чадвар, ёс зүйтэй байх, туршлагатай байх гэх мэтээр олон янзаар тодорхойлжээ.

Монгол Улсын хувьд “Цэргийн алба хаасан байх” шаардлага нь бусад улсынхаас ялгаатай байна. Прокурорын туслахын албан тушаал нь Улсын ерөнхий прокурорын газрын ажлын албанд хамаарагддаг бөгөөд төрийн тусгай албан хаагчийн ангилалд хамаардаггүй. Иймд “Цэргийн алба хаасан байх” шаардлагыг эргэн харах нь зохистой байж болох юм. Түүнчлэн прокурорын туслах ажилтны ур чадварыг дээшлүүлэхийн тулд хуульчийн мэргэжлийн үйл ажиллагаа явуулах зөвшөөрөлтэй болон хууль зүйн магистр зэрэгтэй байх зэрэг шаардлагыг бий болгохыг үгүйсгэхгүй.

В. Прокурорын туслах ажилтныг томилох процесс

Улсын ерөнхий прокурорын 2018 оны 5 дугаар сарын 18-ны өдрийн А/53 дугаар тушаалын хавсралтаар батлагдсан “Прокурорын туслах ажилтанд тавигдах шаардлага, сонгон шалгаруулалт явуулах журам”-д прокурорын туслах ажилтныг томилох үйл явцыг тодорхойлсон. Прокурорын туслахыг дараах үе шаттайгаар томилдог байна.

Хүснэгт 12. Монгол Улсын зохицуулалт: Прокурорын туслах ажилтныг томилох процессыг тодорхойлсон байдал

Прокурорын туслахыг томилох үйл явц	Үйл ажиллагаа
Прокурорын ажилтны шалгаруулалт туслах сонгон	-Сонгон шалгаруулалт явуулах тухай зарыг сонгон шалгаруулалт эхлэх өдрөөс гучаас доошгүй хоногийн өмнө байгууллагын цахим хуудас /www.prokuror.mn/ болон хэвлэл, мэдээллийн хэрэгслээр нийтэд зарлана. -Сонгон шалгаруулалтыг Улсын Ерөнхий прокурорын тушаалаар томилсон ажлын хэсэг зохион байгуулна. -Ажлын хэсэг нь дарга, гишүүд гэсэн 5 хүнээс бүрдэх бөгөөд ажлын хэсгийн ахлагч нь Улсын Ерөнхий прокурорын газрын Тамгын газрын дарга байна. -Тамгын газар нь сонгон шалгаруулалтанд оролцох иргэнээс бүрдүүлж өгсөн материалыг нягтлан үзэж, бүрдлийг хангуулан,

	бүртгэл дууссанаас хойш ажлын 3 хоногт багтаан ажлын хэсэгт хүлээлгэн өгөх бөгөөд материалын хамт тухайн иргэн гэмт хэрэг, зөрчилд холбогдож байсан эсэхийг тодруулах зорилгоор цагдаагийн байгууллагаас авсан тодорхойлолтыг хүлээлгэн өгнө. -Сонгон шалгаруулалтын хүрээнд авах шалгалт нь дараах хэлбэртэй: • эрх зүйн ерөнхий мэдлэгийн сорилгын шалгалт; • найруулан бичиг /Цаашид “Эссэ” гэх/-ийн шалгалт; • ярилцлагын шалгалт; • компьютерын хэрэглээний программыг ашиглах чадварын шалгалт. -Ажлын хэсэг нь сонгон шалгаруулалтад оролцогчдыг эрх зүйн ерөнхий мэдлэгийн сорилгын шалгалтаас бусад 3 шалгалтанд авсан онооны дүнгээр эрэмбэлнэ.
Сонгон шалгаруулалтад тэнцсэн оролцогчийг хүний нөөцөд бүртгэх, сул ажлын байранд томилох	- Сонгон шалгаруулалтыг зохион явуулсан ажлын хэсэг нь шалгаруулалт дууссанаас хойш ажлын 5 хоногт багтаан дүнг Улсын Ерөнхий прокурорт танилцуулна. - Сонгон шалгаруулалтад тэнцсэн иргэдийг тухайн сонгон шалгаруулалт явагдсан албан тушаалд хамааралтай прокурорын байгууллагын хүний нөөцийн бүртгэлд авах талаар Улсын Ерөнхий прокурор тушаал гаргах бөгөөд хүний нөөцөд авсан хүмүүсийг Улсын Ерөнхий прокурорын газрын Сургалт, судалгааны төвд батлагдсан сургалтын хөтөлбөр, төлөвлөгөөний дагуу сургалтад хамруулна. - Прокурорын байгууллагын хүний нөөцөд авсан иргэдийг прокурорын туслах ажилтны сул ажлын байранд томилуулах асуудлыг Тамгын газар судалж, шийдвэрлүүлнэ. - Сонгон шалгаруулалтад тэнцсэн иргэн 2 жилийн хугацаанд хүний нөөцөд бүртгэлтэй байх ба дээрх хугацаа дууссан, нөөцөөс хасагдсан тохиолдолд тухайн иргэн дахин сонгон шалгаруулалтанд оролцоно. - Шалгаруулалтад тэнцсэн оролцогч өөрөө хүсвэл прокурорын туслах ажилтны бус, бусад сул ажлын байранд томилуулах асуудлыг шийдвэрлүүлж болно.

Гадаад улс, орнуудын хувьд прокурорын туслах ажилтныг томилох хэлбэр олон янз бөгөөд зарим улсын жишээг авч үзье.

Хүснэгт 13. Гадаад улсуудын зохицуулалт: Прокурорын туслах ажилтныг томилох үйл явцыг тодорхойлсон байдал

Улс	Прокурорын туслах ажилтныг томилох үйл явц
Бүгд Найрамдах Солонгос Улс	Төрийн албан хаагчийн 7 дугаар зэргийн нээлттэй сонгон шалгаруулалтад орсон байна. Тус сонгон шалгаруулалтууд нь дараах журмаар явагддаг:

	1. Бичгийн болон ярилцлагын шалгалтад тэнцсэн байх ёстой; 2. 20 ба түүнээс дээш настай байна; 3. Бичгийн шалгалт: PSAT (Хэлний логик, өгөгдөл тайлбарлах, нөхцөл байдалд дүн шинжилгээ хийх), англи хэл (Англи хэлний түвшин тогтоох шалгалт), Солонгосын түүх (Солонгосын түүхийн түвшин тогтоох шалгалт)⁸⁶; 4. Ярилцлагын шалгалт: Бүлгийн хэлэлцүүлэг, ганцаарчилсан илтгэл, ганцаарчилсан ярилцлага⁸⁷;
Бүгд Найрамдах Герман Улс	1. Хууль зүйн чиглэлээр Хууль зүйн сургуульд мэргэжил эзэмших; 2. Хуульчийн анхдугаар шалгалтад тэнцэх: Хуульч мэргэжлээр суралцаж төгссөний дараа хуульчийн анхны шалгалтыг өгөх ёстой бөгөөд энэ нь хуулийн мэдлэгийг шалгах бичгийн шалгалт байна; 3. Хуульчаар дадлагажих: Хуульчийн анхны шалгалтад тэнцсэний дараа хуулийн чиглэлээр 2 жил ажиллаж дадлагажих; 4. Хуульчийн хоёр дахь шалгалтад тэнцэх: Бичгийн болон аман шалгалтыг багтаасан улсын хоёр дахь шалгалтыг өгөх ёстой; 5. Прокурорын туслахаар ажилд орох хүсэлт гаргах: Хуульчийн хоёр дахь шалгалтад тэнцсэн бол прокурорын байгууллагад ажилд орох боломжтой. 6. Сонгон шалгаруулалтад тэнцэх: Сонгон шалгаруулалтад ихэвчлэн ярилцлага, таны ур чадвар, туршлагыг үнэлдэг⁸⁸.
Бүгд Найрамдах Эстони Улс	Прокурорын туслах ажилтныг шалгалт авч нээлттэй сонгон шалгаруулдаг бөгөөд Прокурорын өрсөлдөөний хороо нь сонгон шалгаруулалтад оролцогчид болон томилогдох прокурорт тавигдах шаардлагын тухай хуульд заасныг хэрэгжүүлж зохион байгуулдаг. 1. Сонгон шалгаруулалтын зард зарласан комиссын хурлаар шалгалтын аргачлал, шалгалтын үр дүнг үнэлэх үндэслэлийг тогтоож, хүлээгдэж буй үнэлгээний тойргийн тоог тогтоож, баримт бичгийн шатыг явуулна; 2. Комиссын нарийн бичгийн дарга хоёр дахь шатны шалгаруулалт болохоос дор хаяж хоёр долоо хоногийн өмнө хоёр дахь шатны шалгаруулалтыг зарлах хугацаа, газар, аргачлалын талаар нэр дэвшигчид бичгээр мэдэгдэнэ. 3. Комиссын нарийн бичгийн дарга гурав дахь шатны үнэлгээнд хамрагдсан нэр дэвшигчид шийдвэр гаргаснаас хойших ажлын өдөр,

⁸⁶ Үүнээс гадна тусгай шалгалт болох Үндсэн хуулийн болон захиргааны эрх зүйн, нийтийн удирдлагын, эдийн засгийн гэх мэт шалгалтыг өгдөг.

⁸⁷ 7급 공개경쟁채용시험, https://www.mpm.go.kr/mpm/info/fair/recruit/recruit01/recruit01_03/recruit01_03_01/

⁸⁸ German Federal Ministry of Justice and Consumer Protection website (https://www.bmjjv.de/EN/JobsCareers/HowToBecomeAPublicProsecutor/HowToBecomeAPublicProsecutor_node.html)

	дараагийн шатны шалгаруулалтад урьсан яг цаг, газар, нэр дэвшигчийг үнэлэх аргачлалыг мэдэгдэнэ. 4. Нэр дэвшигчийг тухайн чиглэлээр болон бусад нэмэлт, заасан шаардлагын үндсэн дээр шалгаж, үнэлнэ. 5. Үнэлгээний бүх шатны үр дүн эерэг гарсан тохиолдолд шалгалтад тэнцэнэ. 6. Уралдаанаар нөхөх ажлын байрны тооноос олон нэр дэвшигч эерэг дүнтэй шалгалтанд тэнцсэн бол шалгалтын дүнг үндэслэн нэр дэвшигчдийн зэрэглэлийг тогтоож, түүний үндсэн дээр удирдах албан тушаалд томилох саналыг гаргадаг⁸⁹.
Япон Улс	Шалгалтад үндэслэсэн сонгон шалгаруулалтаар томилдог бөгөөд дараах үе шатыг дамждаг байна. 1. Үндэсний төрийн албаны ерөнхий шалгалтад тэнцсэн бөгөөд прокурорын байгууллагад ажилд орсон байх ёстой; 2. Жилд 5 удаа авдаг бичгийн шалгалтыг авдаг; 3. Их сургуулийн төгсөлтийн шалгалтын захиргааны шалгалт эсвэл ахлах сургуулийн бичиг хэргийн шалгалтын үндсэн дээр тухайн ажилд томилогддог.
Америкийн Нэгдсэн Улс	Америкийн Нэгдсэн Улсын Вашингтон мужийн Сиетл хотын прокурорын туслах ажилтны хувьд хотын онлайн өргөдөл, анкет , тухайн албан тушаалыг сонирхож байгаа болон дээр дурьдсан шаардлагыг хэрхэн хангаж байгааг тодорхойлсон захидлыг хүргүүлдэг. 1. Сар бүр өргөдөл гаргагчдын ур чадварыг шалгадаг. Бүх өргөдөл гаргагчид ажлын зар дээр заасан хаалтын өдөр эсвэл түүнээс өмнө өргөдөл гаргах шаардлагатай. 2. Үндсэн шалгалтын хувьд бүх албан тушаал нь аюулгүй байдлын мэдрэмжтэй байхыг шаарддаг. Өргөдөл гаргагчид эрүүгийн процессын мөрдөн шалгах ажиллагааны шалгалтад хамрагддаг. Мөн өргөдөл гаргагчдад суурь мэдээллийг тайлбарлах, биеэ зөв авч явах, нийгэмшүүлэх талаар боломжтой мэдээллээр хангана⁹⁰.

Монгол Улсын прокурорын туслах ажилтны томилгоо нь сонгон шалгаруулалт хэлбэрээр зохион байгуулагддаг байна. Түүнчлэн шалгаруулалтад тэнцсэн иргэн 2

⁸⁹ Prokurörside konkursi korraldamise ning konkursil osalejatele ja ametisse nimetatavatele prokuröridele esitatavad nõuded [RT I, 07.10.2014, 1 - jõust. 10.10.2014], <https://www.riigiteataja.ee/akt/101042015005>

⁹⁰ Assistant City Prosecutor- job post: City of Seattle, https://www.indeed.com/jobs?q=Prosecutor+Assistant&=&aceid=&gclid=CjwKCAjwo7iiBhAEEiwAslxQEe_uThD-DMxGAWoVhCctHj-HjdCzVw4DfywUu1pPNVDO-ygaXc0lmsxoC_bgQAvD_BwE&gclidsrc=aw.ds&from=mobRdr&utm_source=%2Fm%2F&utm_medium=redir&utm_campaign=dt&vjk=93674f7ecde0fc3a

жилийн хугацаанд хүний нөөцөд бүртгэлтэй байх ба дээрх хугацаа дууссан, нөөцөөс хасагдсан тохиолдолд дахин сонгон шалгаруулалтад орох ёстой. Энэхүү процесс нь тухайн иргэн нөөцөд бүртгэгдсэн ч прокурорын туслахаар томилогдох хүртэл хугацаа алдах, дахин сонгон шалгаруулалтад оролцох зэргээр сөрөг үр дагаврыг бий болгож байна. Гадаад улс, орнуудын зохицуулалтыг авч үзвэл шалгаруулалтад тэнцсэний дараа тухайн байгууллагад өөрөө хүсэлт гаргах, хүний нөөцийн илүүдэл бий болохоос сэргийлж хуульчийн мэргэжлийн шалгалтад тэнцсэн хүнийг томилох гэх мэт туршлагыг бий болгосон байна. Иймд тухайн туршлагуудыг нэвтрүүлэн сөрөг үр дагавруудыг даван туулах боломжтой юм.

Г. Прокурорын туслах ажилтны цалин

Монгол Улсын Ерөнхий прокурорын 2016 оны 5 дугаар сарын 31-ний өдөр баталсан “Прокурорын байгууллагын ажилтнуудын цалингийн зэрэглэл, шатлалыг шинэчлэн батлах тухай” тушаалаар прокурорын туслах ажилтны цалинг дараах шатлалын дагуу баталжээ.

Хүснэгт 14. Монгол Улсын зохицуулалт: Прокурорын туслах ажилтны цалинг тодорхойлсон байдал

Хамрагдах прокурорын газар	Албан тушаал	Цалингийн зэрэглэл, шатлал, түүнийг тогтооход баримтлах хугацаа (Төрийн албанд ажилласан хугацааг сараар тооцно.)					Дундаж цалин
		30 сар хүртэл	31-54 сар	55-80 сар	81-114 сар	115 сараас дээш	
Улсын Ерөнхий прокурорын газар	Улсын Ерөнхий прокурорын орлогчийн туслах ажилтан	AA-8-1	AA-8-2	AA-8-3	AA-8-4	AA-8-5	1160000
	Прокурорын чиг үүргийг хэрэгжүүлэхэд туслах ажилтан	AA-8-1	AA-8-2	AA-8-3	AA-8-4	AA-8-5	1160000
	Захиргааны чиг үүргийг хэрэгжүүлэхэд туслах ажилтан	AA-8-1	AA-8-2	AA-8-3	AA-8-4	AA-8-5	1160000
Нийслэлийн прокурорын газар	Прокурорын чиг үүргийг хэрэгжүүлэхэд туслах ажилтан	AA-8-1	AA-8-2	AA-8-3	AA-8-4	AA-8-5	1160000

	Захиргааны чиг үүргийг хэрэгжүүлэхэд туслах ажилтан	AA-8-1	AA-8-2	AA-8-3	AA-8-4	AA-8-5	1160000
Тээврийн прокурорын газар	Прокурорын чиг үүргийг хэрэгжүүлэхэд туслах ажилтан	AA-8-1	AA-8-2	AA-8-3	AA-8-4	AA-8-5	1160000
	Захиргааны чиг үүргийг хэрэгжүүлэхэд туслах ажилтан	AA-8-1	AA-8-2	AA-8-3	AA-8-4	AA-8-5	1160000
Дүүргийн прокурорын газар	Прокурорын чиг үүргийг хэрэгжүүлэхэд туслах ажилтан	AA-8-1	AA-8-2	AA-8-3	AA-8-4	AA-8-5	1160000
	Захиргааны чиг үүргийг хэрэгжүүлэхэд туслах ажилтан	AA-8-1	AA-8-2	AA-8-3	AA-8-4	AA-8-5	1160000
Аймаг, сум дундын прокурорын газар	Прокурорын чиг үүргийг хэрэгжүүлэхэд туслах ажилтан	AA-10-1	AA-10-2	AA-10-3	AA-10-4	AA-10-5	996462
	Захиргааны чиг үүргийг хэрэгжүүлэхэд туслах ажилтан	AA-10-1	AA-10-2	AA-10-3	AA-10-4	AA-10-5	996462

Үүнийг мөнгөн дүнгээр тооцвол, прокурорын туслах ажилтан нь нийслэлд буюу Улсын Ерөнхий прокурорын газар, Нийслэлийн прокурорын газар, Тээврийн прокурорын газар, Дүүргийн прокурорын газарт дунджаар 1160000 төгрөгийн цалин авдаг бол орон нутагт буюу аймаг, сум дундын прокурорын газарт дунджаар 996462 төгрөгийн цалин авдаг байна. Энэ нь дунджаар 1078231 төгрөг юм.

Харин прокурорын цалинг тооцвол Монгол Улсын Их Хурлын 2016 оны 65 дугаар тогтоолын хавсралтаар батлагдсан “Монгол Улсын прокурорын байгууллагын прокурорын албан тушаалын цалингийн хэмжээ”-нд заасны дагуу дунджаар 1860000 төгрөгийн цалин авдаг байна.

Прокурорын туслах ажилтны дундаж цалинтай тэнцэх 1078231 төгрөгийг прокурорын дундаж цалинтай тэнцэх 1860000 төгрөгтэй харьцуулбал 58%-тай тэнцүү байна.

Хүснэгт 15. Гадаад улсуудын зохицуулалт: Прокурорын туслах ажилтны цалинг тодорхойлсон байдал

Улс	Прокурорын туслахын цалин	Прокурорын цалинтай харьцуулсан байдал
Бүгд Найрамдах Солонгос Улс	Прокурорын туслах ажилтан нь төрийн албан хаагчийн 7 дугаар зэрэглэлд хамаардаг. 7 дугаар зэрэглэлийн цалин нь сард 1962300 воноос 4115000 вон хүртэл байдаг. Энэ нь тухайн төрийн албан хаагчийн шатлалаас хамаардаг бөгөөд 31 шатлал байдаг. Дундажилбал, 3239051 воныг авдаг байна ⁹¹ .	Прокурорын хувьд Улсын Ерөнхий прокурор болон бусад прокурорууд гэж ангилагддаг. Улсын Ерөнхий прокурор нь сард 8431600 вон авдаг бол бусад прокурорууд нь 17 шатлалаас хамаарч 3208600 воноос 8419300 воны цалин авдаг байна. Үүнийг дундажилбал 5868347 вон болж байна ⁹² . Энэ нь прокурорын туслах ажилтны цалин прокурорын цалингийн 55.19%-тай тэнцүү гэсэн үг юм.
Бүгд Найрамдах Герман Улс	ХБНГУ-ын прокурорын туслахын 2021 оны цалингийн судалгаагаар Германы прокурорын туслах сард дунджаар сард 3322 еврогийн цалин авдаг байна. Энэ нь бүс нутаг, туршлагаас хамааран сард 3015-аас 3629 еврогийн хооронд хэлбэлздэг. Гэхдээ энэ нь дундаж үзүүлэлт бөгөөд ажлын туршлага, газарзүйн байршил зэрэг янз бүрийн хүчин зүйлээс хамаарч цалин өөр өөр байж болдог. Холбооны янз бүрийн мужуудад ч ялгаа байж болно ⁹³ .	ХБНГУ-ын прокурорын цалингийн хувьд ажилласан жилээс хамаарч сард дунджаар 4907 еврогоос 7557 еврог авдаг байна ⁹⁴ . Энэ нь дунджаар 6232 евро гэсэн үг бөгөөд прокурорын туслахын цалинг тухайн дүнтэй харьцуулбал 53%-тай тэнцэж байна.

⁹¹ 2023년 공무원 봉급표, https://0muwon.com/entry/%EA%B3%B5%EB%AC%B4%EC%9B%90-%EB%B4%89%EA%B8%89%ED%91%9C?fbclid=IwAR13AdIUpVRYDR8-Lyx6_RxWXtVVAHZh0gTfsvbKLp_gyz2XRg-8Izfu06Lc

⁹² 검사 연봉 월급 얼마? (초임 초봉부터 검찰총장까지), https://m.blog.naver.com/for_my_blog/221902522005

⁹³ Assistenz-staatsanwalt gehalt 2021, <https://www.gehalt.de/einkommen/suche/assistenz-staatsanwalt>

⁹⁴ Gehalt Staatsanwalt, Gehaltsreporter, <https://gehaltsreporter.de/gehaelter-von-a-bis-z/recht/staat-sanwalt/>

Бүгд Найрамдах Эстони Улс	Бүгд Найрамдах Эстони Улсын Прокурорын байгууллагын тухай хуулийн 22 дугаар зүйлд “Прокурорын туслахын цалин нь дүүргийн прокурорын цалингаас хэтрэхгүй байх ба туршилтын хугацаа дууссаны дараа дүүргийн прокурорын цалингийн 60 хувиас бага байж болохгүй.” ⁹⁵ гэж заасан байна. Одоогийн байдлаар прокурорын туслахын цалин нь туршилтын хугацаанд 2722 евро, үндсэн хугацаанд 2969 евро байна ⁹⁶ .	Бүгд Найрамдах Эстони Улсын прокурорын цалин нь 3680 евро байна ⁹⁷ . Энэ нь прокурорын туслахын цалин прокурорын цалингийн 80%-тай тэнцэх үзүүлэлт юм.
Япон Улс	Япон Улсын прокурорын туслах ажилтны цалин нь Прокурорын цалингийн тухай хуульд зааснаар сард 218800 иенээс 574000 иен хүртэл байдаг. Нийтдээ 17 шатлалтай бөгөөд дунджаар 333429 иений цалин авдаг байна ⁹⁸ .	Япон Улсын прокурорын цалин нь Прокурорын цалингийн тухай хуульд зааснаар 237700 иенээс 1175000 иен байдаг. Нийтдээ 20 шатлалтай бөгөөд дунджаар 505855 иений цалин авдаг байна ⁹⁹ . Прокурорын туслах ажилтны цалин прокурорын цалингийн 65%-тай тэнцүү байна.
Америкийн Нэгдсэн Улс	Америкийн Нэгдсэн Улсад муж улс болон хотуудаас хамаарч прокурорын туслах нь сард 5249 доллараас 6131 долларын цалин авдаг. Энэ нь дунджаар 5690 доллар байна ¹⁰⁰ .	Америкийн Нэгдсэн Улсад муж улс болон хотуудаас хамаарч прокурор нь сард 7845 доллараас 8809 долларын цалин авдаг. Энэ нь дунджаар 8327 доллар байна ¹⁰¹ . Прокурорын туслах ажилтны цалин прокурорын цалингийн 68%-тай тэнцүү байна.

Прокурорын туслах ажилтны дундаж цалин 1078231 төгрөг байгаа нь гадаад улсуудын туслах прокурор(прокурорын туслах ажилтан)-ын цалинтай харьцуулбал 7-15 дахин бага хэмжээтэй байна. Иймд прокурорын туслах ажилтны цалинг нэмэх шаардлагатай гэж үзэж байна.

⁹⁵ Prosecutor's Office Act, Passed 22.04.1998 RT I 1998, 41, 625 Entry into force 20.05.1998, partially 01.01.2001, <https://www.riigiteataja.ee/en/eli/510072018002/consolide>

⁹⁶ Prokuröriks kandideerijale, <https://www.prokuratuur.ee/et/too-ja-praktika/prokuroriks-kandideerijale>

⁹⁷ Prokuröre ootab ees palgatõus, <https://www.err.ee/616456/prokurore-ootab-ees-palgatõus>

⁹⁸ Act on the Salaries of Public Prosecutors, Act No. 76 of July 1, 1948, <https://www.japaneselawtranslation.go.jp/en/laws/view/4263>

⁹⁹ Мөн тэнд,

¹⁰⁰ Assistant Public Prosecutor Salary, <https://www.ziprecruiter.com/Salaries/Assistant-Public-Prosecutor-Salary#:~:text=As%20of%20Apr%2021%2C%202023,%2Fweek%20or%20%244%2C778%2Fmonth.>

¹⁰¹ How Much Do Prosecutor Jobs Pay per Month?, <https://www.ziprecruiter.com/Salaries/Prosecutor-Salary-per-Month>

Түүнчлэн прокурорын туслах ажилтны дундаж цалинг прокурорын дундаж цалинтай харьцуулбал ойролцоогоор 58%-тай тэнцүү байна. Гадаад улс, орнуудын прокурорын туслах(прокурорын туслах ажилтан)-ын цалинг прокурорын цалинтай харьцуулбал Бүгд Найрамдах Солонгос Улсад 55.19%, Бүгд Найрамдах Герман Улсад 53%, Бүгд Найрамдах Эстони Улсад 80% , Япон Улсад 65%, Америкийн Нэгдсэн Улсад 68%-тай тус тус тэнцэж байна. Үүний дундаж нь 64% байх бөгөөд Монгол Улсын хувьд 58% байгаа нь нэмэгдүүлэх шаардлагатайг мөн илтгэж байна.

ДӨРӨВ. ДҮГНЭЛТ, ЗӨВЛӨМЖ

Тус судалгааны хүрээнд 2017 онд батлагдсан Прокурорын тухай хуулийн зарим зүйл, заалтын хэрэгжилтийн үр дагаврыг судаллаа. Ийнхүү судлахдаа прокурорын байгууллагын төрийн эрх мэдлийн хуваарилалтад эзлэх байр суурь, түүнд үзүүлэх Монгол Улсын Ерөнхийлөгчийн нөлөө, Улсын Ерөнхий прокурор, түүний орлогчид тавигдах шаардлага, томилох, огцруулах үйл явц, прокурорын өөрөө удирдах байгууллагын үйл ажиллагаа, бүрэлдэхүүн, томилгооны үйл явц, прокурорын туслах ажилтны чиг үүрэг, тавигдах шаардлага, томилох үйл явц, цалингийн асуудлыг хөндсөн юм. Үүний үр дүнд дараах дүгнэлт, зөвлөмжийг гаргаж байна.

Прокурорын байгууллагын бие даасан байдлыг бэхжүүлэх талаар:

Монгол Улсын прокурорын байгууллага нь шүүх эрх мэдлийн хүрээнд хамаардаг бөгөөд энэ нь олон улсад сайн туршлагад тооцогддог. Бусад улс, орнуудын хувьд прокурорын байгууллагын харьяаллыг 1) шүүх эрх мэдлийн хүрээнд, 2) гүйцэтгэх засаглалын хүрээнд, 3) хосолсон 4) тусдаа гэх байдлаар янз бүрээр тодорхойлжээ. Гэхдээ прокурорын байгууллага аль эрх мэдэлд харъяалагдахаас үл хамааран түүний бие даасан байдал, хараат бус байдлыг хуулиар баталгаажуулж өгөх нь нийтлэг байдлаар чухлаар тавигдаж байна.

Мөн Монгол Улсын прокурорын байгууллага нь өмнө нь дурдсанчлан шүүх эрх мэдлийн байгууллага хэдий ч түүний үйл ажиллагаанд Ерөнхийлөгч буюу гүйцэтгэх засаглалын оролцоо өндөр байгааг дурдах нь зүйтэй.

Зөвлөмж: Гадаад улсуудын туршлагаас үзэхэд прокурорын байгууллагын үйл ажиллагаан дахь Ерөнхийлөгчийн оролцоо нь харьцангуй бага байна. Өөрөөр хэлбэл, Монгол Улс дахь прокурорын байгууллагын үйл ажиллагаан дахь Ерөнхийлөгчийн оролцоо нь өндөр хэмээн дүгнэж болохоор байна. Мөн олон улсын байгууллагын дүгнэлт, зөвлөмжид ч прокурорын байгууллагын үйл ажиллагаан дахь улс төрийн институтын оролцоог багасгах, тусгаарлах талаар тусжээ. Тийм учраас 2021 оны Шүүхийн тухай хуулийн шинэчлэлд шүүхийн байгууллага дахь Ерөнхийлөгчийн оролцоог хязгаарласаны нэгэн адилаар прокурорын байгууллага дахь Ерөнхийлөгчийн оролцоог хязгаарлах шаардлага үүсэж байна. Тухайлбал, гадаад улсуудад прокурорын зөвлөл нь прокурорыг томилох, огцруулах, дэвшүүлэх,

сахилгын шийдвэр ногдуулах, урамшуулал олгох, Ерөнхий прокурорыг огцруулах санал гаргах гэх мэт байдлаар хэлбэрийн болон агуулгын оролцоог хэрэгжүүлдэг. Иймд прокурорын зөвлөл болон бусад өөрөө удирдах байгууллага, албан тушаалтанд холбогдох чиг үүргийг шилжүүлж Ерөнхийлөгчийн оролцоог багасгах нь зохистой.

Улсын Ерөнхий прокурор, түүний орлогчийн талаар:

Тавигдах шаарлага: Монгол Улсын Прокурорын тухай хуульд зааснаар Монгол Улсын Ерөнхий прокурор, түүний орлогчоор зөвхөн прокурор томилогдохоор байгаа нь сүүлийн үед маргаан дагуулж байна.

Зөвлөмж: Монгол Улсын Ерөнхий прокурор, түүний орлогчоор зөвхөн прокурорыг томилохоос илүүтэйгээр гадаад улсуудын туршлагыг харгалзан шүүгч, өмгөөлөгч, хуулийн мэргэжилтэн, их сургуулийн багш гэх мэт хуулийн чиглэлийн мэргэжилтнүүдийг томилдог болох нь зүйтэй байна. Учир нь хууль зүйн чиглэлээр мэргэшсэн боловсон хүчнийг Улсын Ерөнхий прокуророор томилох замаар прокурорын байгууллага дахь олон ургалч үзлийг төлөвшүүлэх нь гадаад улсуудын жишиг болж буйг харгалзвал зохино.

Томилох үйл явц: Монгол Улсын Үндсэн хуульд Улсын ерөнхий прокурор, түүний орлогч нарыг Улсын Их Хуралтай зөвшилцөн Ерөнхийлөгч зургаан жилийн хугацаагаар томилохоор зохицуулсан байна. Ийнхүү Үндсэн хуульд ерөнхий зохицуулснаас гадна Прокурорын тухай хуульд ч мөн ерөнхий байдлаар зохицуулжээ.

Зөвлөмж: Гадаад улсуудад Улсын ерөнхий прокурор, түүний орлогч нарыг томилох явцыг нарийн зохицуулдаг бөгөөд нээлттэй сонгон шалгаруулалт явуулах, шинжээчдийг томилох, жагсаалт гаргах гэх зэргээр тус үйл ажиллагааг шударга явуулахад түлхэц үзүүлэхүйц зохицуулалтыг тусгасан байна. Иймд тус процессуудаас өөрт тохирохыг нутагшуулж томилох үйл явцыг сайжруулах хэрэгтэй. Энэ нь одоогийн процесс болох санал болгож, зөвшилцөж томилдог тогтолцооноос илүү тал бүрийн оролцоог хангасан, ил тод нээлттэй томилгоо болохоор байна.

Огцруулах үйл явц: Монгол Улс болон гадаад улсуудад өөрийн хүслээр, эрүүгийн гэмт хэрэг хийсэн, мэргэжлийн болон ёс зүйн зөрчил үйлдсэн, эрүүл

мэндийн шалтгаанаар гэх нийтлэг үндэслэлүүдээр Улсын Ерөнхий Прокурорыг огцруулдаг байна. Харин Монгол Улсад бусад улсаас ялгаатай байдлаар хуульчлагдсан огцруулах үндэслэлийн н хувьд Прокурорын тухай хуульд “Үндэсний аюулгүй байдлын зөвлөлийн зөвлөмж гарсан” гэх үндэслэлийг хуульчилсан. Энэ нь Улсын Ерөнхий прокурорын хараат бус байдалд нөлөөлөхөөр байна. Мөн 2021 оны Шүүхийн тухай хуулийн шинэчлэлийн дагуу шүүхийн байгууллагын хүрээнд тавигдаж байсан огцруулахыг үндэслэлийг хассан байдаг.

Зөвлөмж: Прокурорын тухай хуулиар “Үндэсний аюулгүй байдлын зөвлөлийн зөвлөмж гарсан” гэх үндэслэлээр Улсын Ерөнхий прокурорыг огцруулж байгааг Шүүхийн тухай хуулийн шинэчлэлийн хүрээнд хассантай адилаар хасах нь зүйтэй. Үүнийг гадаад улсуудын эрх зүйн зохицуулалтын үүднээс авч үзсэн ч, дэмжигдэх бөгөөд Улсын Ерөнхий прокурорын хараат бус байдлыг бэхжүүлэх хүрээнд зайлшгүй яригдах учиртай.

Прокурорын өөрөө удирдах байгууллагын талаар:

Прокурорын өөрөө удирдах байгууллагууд нь прокурорын байгууллагын бие даасан байдлыг бэхжүүлэхэд чухал хүчин зүйл байдаг. Мөн Улсын Ерөнхий прокурорт прокурорын байгууллагын эрх мэдэл төвлөрхөөс хязгаарлахад онцгой ач холбогдолтой байна.

Үйл ажиллагаа: Монгол Улс дахь прокурорын өөрөө удирдах байгууллагууд нь ерөнхийдөө хүний нөөц, сургалт, судалгаа шинжилгээ, гадаад харилцаа болон прокуроруудын эрх ашгийг хамгаалах, ёс зүй зөрчил, мэргэжлийн үйл ажиллагааны зөрчлийг шийдвэрлэх, ЭХХША-тай холбоотой үйл ажиллагааг хэрэгжүүлэх болон зохион байгуулалтын чиглэлээр үйл ажиллагаа хэрэгжүүлдэг байна. Тухайн прокурорын өөрөө удирдах байгууллагын үйл ажиллагаа нь явцуу хүрээнд тодорхойлогдсон байх тул түүнийг олон улсын жишигт нийцүүлэх нь зохистой байж болно.

Зөвлөмж: Гадаад Улсуудын прокурорын өөрөө удирдах байгууллагууд нь прокурорыг томилох, огцруулах, дэвшүүлэх, сахилгын шийдвэр ногдуулах, урамшуулал олгох, тэдгээртэй холбоотой санал гаргах, прокурорын орон тоог тогтоох, Ерөнхий прокурорыг огцруулах санал гаргах, прокурорын хараат бус байдалд сөргөөр нөлөөлсөн гомдлыг шийдвэрлэх, Ерөнхий прокурорт зөвлөгөө өгөх

гэх мэт өргөн чиг үүргийг гүйцэтгэдэг байна. Харин Монгол Улсын хувьд прокурорын өөрөө удирдах байгууллага нь хүний нөөц, сургалт, судалгаа шинжилгээ, ёс зүйн зөрчил, мэргэжлийн үйл ажиллагааны зөрчлийг шийдвэрлэх зэрэг чиг үүргийг гүйцэтгэж байгаа нь түүнийг илүү прокурорын байгууллагад бодит оролцоотой болгох ёстойг харуулж байна. Түүнчлэн прокуроруудын зөвлөл нь өргөн хэмжээний үйл ажиллагаа явуулах байтал Монгол Улсад үйл ажиллагаа нь хумигдмал байгаа нь түүнийг сайжруулах, чиг үүргийг нэмэгдүүлэх шаардлагатайг илтгэж байна.

Бүрэлдэхүүн, түүнийг томилох процедур: Монгол Улсын прокурорын өөрөө удирдах байгууллагуудаас Монголын Прокуроруудын холбоо, Монголын Хуульчдын холбооны Прокурорын хорооны гишүүдээс бусад байгууллагын гишүүдийг Улсын Ерөнхий прокурор томилдог байна. Энэ нь прокурорын өөрөө удирдах байгууллагын бүрэлдэхүүн, томилгоо нь Улсын Ерөнхий прокуророос ихээхэн хамааралтай болохыг харуулж байна.

Зөвлөмж: Гадаад улсуудын хэрэгжүүлж буй хангасан сайн туршлагын хүрээнд прокурорын өөрөө удирдах байгууллагын бүрэлдэхүүнийг шүүгч, өмгөөлөгч, прокурорын төлөөлөл, парламентын гишүүн, хууль зүйн сайд, хууль зүйн сургуулийн багш, нэр хүндтэй хуульч, иргэний нийгмийн төлөөллөөс бүрдүүлдэг байх, тал бүрийн оролцоог хамруулан томилолт, сонгон шалгаруулалт явуулдаг байх зохицуулалтыг нэвтрүүлэх шаардлагатай байна.

Прокурорын туслах ажилтны талаар:

Шүүхийн тухай хуулийн дагуу шүүгчийн туслахын эрх зүйн байдлын зохицуулалтыг шинэчилсэнтэй адил прокурорын туслах ажилтны эрх зүйн байдлыг сайжруулах хэрэгцээ, шаардлага бий болсон байна.

Ажилтны чиг үүрэг: Монгол Улсын хувьд прокурорын туслах ажилтан нь хэрэг хянан шийдвэрлэх ажиллагааны хэвийн нөхцлийг бүрдүүлэхэд хамаарах чиг үүргийг гүйцэтгэдэг хэдий ч, мөрдөн шалгах ажиллагаа, хэрэг бүртгэлт, мөрдөн байцаалтын процесст төдийлэн оролцдоггүй бөгөөд суралцах, дадлагажих чиг үүргийг илүүтэй гүйцэтгэдэг байна.

Зөвлөмж: Гадаад улс, орнуудын хувьд прокурорын туслах ажилтан нь прокурорын зөвшөөрлөөр мөрдөн шалгах ажиллагаа явуулах, эрүүгийн хэргийг танилцуулах, сэжигтнээс мэдүүлэг авах, баривчлах, нэгжлэг хийх, шинжилгээ

хийлгэх, хууль зүйн мэдээлэл, зөвлөгөө өгөх гэх мэт эрүүгийн хэрэг хянан шийдвэрлэх ажиллагааг гүйцэтгэж байна. Энэ нь тухайн мөрдөн шалгах ажиллагааны үйл ажиллагааг сайжруулах эерэг үр дагавартай бөгөөд нөгөө талдаа прокурорын туслах ажилтныг дадлагажуулахад сайнаар нөлөөлдөг. Иймээс Монгол Улсын прокурорын туслах ажилтны чиг үүргийг нэмэгдүүлэн эрүүгийн хэрэг хянан шийдвэрлэх ажиллагаанд оролцуулах боломжийг нээх байдлаар шинэчлэл хийх нь зүйтэй болох юм.

Тавигдах шаардлага: Монгол Улсын хувьд прокурорын туслах ажилтанд тавигдах шаардлагыг нийтлэг байдлаар зохицуулсан хэдий ч “Цэргийн алба хаасан байх” шаардлагыг тусгасан нь анхаарал татаж байна.

Зөвлөмж: Прокурорын туслахын албан тушаал нь Улсын ерөнхий прокурорын газрын ажлын албанд хамаарагддаг бөгөөд төрийн тусгай албан хаагчийн ангилалд хамаардаггүй. Иймд “Цэргийн алба хаасан байх” шаардлагыг эргэн харж болох юм. Түүнчлэн прокурорын туслах ажилтны ур чадварыг дээшлүүлэхийн тулд хуульчийн мэргэжлийн үйл ажиллагаа явуулах зөвшөөрөлтэй болон хууль зүйн магистр зэрэгтэй байх зэрэг шаардлагыг бий болгохыг үгүйсгэхгүй.

Томилох процесс: Монгол Улсын прокурорын туслах ажилтны томилгоо нь сонгон шалгаруулалт хэлбэрээр зохион байгуулагддаг байна. Түүнчлэн шалгаруулалтад тэнцсэн иргэн 2 жилийн хугацаанд хүний нөөцөд бүртгэлтэй байх ба дээрх хугацаа дууссан, нөөцөөс хасагдсан тохиолдолд дахин сонгон шалгаруулалтад орох ёстой. Энэхүү процесс нь тухайн иргэн нөөцөд бүртгэгдсэн ч прокурорын туслахаар томилогдох хүртэл хугацаа алдах, дахин сонгон шалгаруулалтад оролцох зэргээр сөрөг үр дагаврыг бий болгож байна.

Зөвлөмж: Гадаад улсуудын сайн туршлагад тулгуурлан авч үзвэл шалгаруулалтад тэнцсэний дараа тухайн байгууллагад өөрөө хүсэлт гаргах, хүний нөөцийн илүүдэл бий болохоос сэргийлж хуульчийн мэргэжлийн шалгалтад тэнцсэн хүнийг томилох гэх мэт арга хэрэгслийг ашиглан дээрх сөрөг үр дагаврыг даван туулах нь зохимжтой байж болох юм.

Цалин: Монгол Улсын Прокурорын туслах ажилтны дундаж 1078231 төгрөг байгаа нь гадаад улсуудын туслах прокурор(прокурорын цалин туслах ажилтан)-ын цалинтай харьцуулбал 7-15 дахин бага байна. Түүнчлэн прокурорын туслах

ажилтны дундаж цалинг прокурорын дундаж цалинтай харьцуулбал ойролцоогоор 58%-тай тэнцүү байна.

Зөвлөмж: Бусад улсын жишгээс үзэхэд Монгол Улсын прокурорын туслах ажилтны цалинг нэмэх нь зохистой байна. Ингэхдээ эдийн засгийн нөхцөл байдал, иргэдийн орлогыг харгалзан прокурорын цалинтай харьцуулан тооцох нь бодит байдалд нийцнэ. Гадаад улсуудад энэхүү харьцаа нь 64%-тай тэнцүү байгаа бол Монгол Улсын хувьд ойролцоогоор 58% байна. Улмаар Монгол Улсын хувьд прокурорын туслах ажилтны цалинг нэмэгдүүлэх хүрээнд доод тал нь дээрх 6%-ийн зөрүүг арилгах нь зохимжтой байж болох юм.

ТАВ. СУДАЛГААНЫ ЭХ СУРВАЛЖ

Хууль тогтоомж

Монгол хэлээр:

1. Үндсэн хууль, (1992)
2. Эрүүгийн хууль/Шинэчилсэн найруулга/, (2015)
3. Прокурорын тухай хууль/Шинэчилсэн найруулга/, (2017)
4. Прокурорын тухай хуульд өөрчлөлт оруулах тухай хууль, (2021)
5. Шүүхийн тухай хууль/Шинэчилсэн найруулга/, (2021)
6. 2021 оны Шүүхийн тухай хууль /Шинэчилсэн найруулга/-ын үзэл баримтлал
7. Шүүгчийн эрх зүйн байдлын тухай хуульд нэмэлт, өөрчлөлт оруулах тухай хуулийн төслийн үзэл баримтлал

Гадаад хэлээр:

1. Austria's Constitution of 1920, Reinstated in 1945, with Amendments through 2009, Article 90a, https://www.constituteproject.org/constitution/Austria_2009.pdf
2. Singapore's Constitution of 1963 with Amendments through 2016, https://www.constituteproject.org/constitution/Singapore_2016.pdf?lang=en
3. Netherlands 1814 (rev. 2008), https://www.constituteproject.org/constitution/Netherlands_2008?lang=en
4. New Zealand's Constitution of 1852 with Amendments through 2014, https://www.constituteproject.org/constitution/New_Zealand_2014.pdf?lang=en
5. The Constitution of the Kingdom of Norway, 17 May 1814, <https://lovdata.no/dokument/NLE/lov/1814-05-17>
6. The Criminal Procedure Act of Norway, Act of 22 May 1981 No. 25, <https://app.uio.no/ub/ujur/over-satte-lover/data/lov-19810522-025-eng.pdf>
7. Sweden's Constitution of 1974 with Amendments through 2012, https://www.constituteproject.org/constitution/Sweden_2012.pdf?lang=en
8. Constitution of Japan, Promulgated on November 3, 1946 Came into effect on May 3, 1947, https://japan.kantei.go.jp/constitution_and_government_of_japan/constitution_e.html
9. Finland's Constitution of 1999 with Amendments through 2011, Chapter 9, https://www.constituteproject.org/constitution/Finland_2011.pdf?lang=en
10. Austria's Constitution of 1920, Reinstated in 1945, with Amendments through 2009, Chapter III, Section B, https://www.constituteproject.org/constitution/Austria_2009.pdf
11. Romania's Constitution
12. Decision U-I-42/12-15 of Slovenia's Constitutional Court, dated 7th February 2013
13. Act on the Prosecution Service (439/2011, amendments up to 738/2015 included), Section 2, https://www.finlex.fi/en/laki/kaannokset/2011/en20110439_20150738.pdf

14. The Criminal Procedure Act of Norway, Act of 22 May 1981 No. 25, Article 58, 59, 60, <https://app.uio.no/ub/ujur/oversatte-lover/data/lov-19810522-025-eng.pdf>
15. Act on the Prosecution Service (439/2011, amendments up to 738/2015 included), Section 7, https://www.finlex.fi/en/laki/kaannokset/2011/en20110439_20150738.pdf
16. PROSECUTOR'S OFFICE ACT Expand Act No. 14582, Mar. 14, 2017, https://elaw.klri.re.kr/eng_service/lawView.do?hseq=42630&lang=ENG
17. Prokuratūras likums, 35, <https://likumi.lv/ta/id/57276-prokuraturas-likums>
18. Prosecutor's Office Act, 15, <https://www.riigiteataja.ee/en/eli/515092021001/consolide>
19. 28 U.S. Code § 503 - Attorney General, <https://www.law.cornell.edu/uscode/text/28/503#:~:text=The%20President%20shall%20appoint%2C%20by,of%20the%20Department%20of%20Justice>
20. FEDERAL LAW NO. 2202-I of JANUARY 17, 1992 ON THE PROSECUTOR'S OFFICE OF THE RUSSIAN FEDERATION (in the Wording of Federal Law No. 168-FZ of November 17, 1995)
21. Armenia's Constitution
22. Law on the Prosecutor's Office of Bosnia and Herzegovina
23. Law on Public Prosecution and Art. 13 of the Law on State Prosecutorial Council of Serbia
24. State Prosecutor's Office Act of Slovenia (SPOA)
25. The Federal Constitution of Malaysia, https://www.constituteproject.org/constitution/Malaysia_2007?lang=en
26. Japanese Public Prosecutor's Office Act, <https://www.japaneselawtranslation.go.jp/en/laws/view/3636/en>
27. Albania's Constitution of 1998 with Amendments through 2016, https://www.constituteproject.org/constitution/Albania_2016.pdf?lang=en
28. LAW OF THE REPUBLIC OF ARMENIA of December 1, 2017 No. ZR-198 About prosecutor's office, <https://cis-legislation.com/document.fwx?rgn=113216>
29. REPUBLIC OF LITHUANIA LAW ON THE PROSECUTOR'S OFFICE, <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalActPrint/lt?jfwid=fxdp7hpb&documentId=TAIS.24742&category=TAD>
30. Estonia's Prosecutor's Office Act
31. Constitution of Serbia
32. Latvia's Prosecution Office Law
33. Prosecutors' office act of Korea republic, Mar. 14, 2017
34. Act on the Salaries of Public Prosecutors, Act No. 76 of July 1, 1948, <https://www.japaneselawtranslation.go.jp/en/laws/view/4263>

Ном, сурах бичиг, судалгааны тайлан, эмхэтгэл

Монгол хэлээр:

1. “Прокурорын ном:прокурорын гарын авлага”, (УБ, 2000)

2. Б.Цэрэнбалтав, Б.Амарбаясгалан, “Прокурорын хяналт”, (УБ, 2009)
3. Г.Баясгалан, Н.Туяа, Б.Цэрэнбалтав, “Прокурорын байгууллагын тухай хуулийн тайлбар”, (УБ, 2003)
4. ХЗҮХ-ийн Хууль зүйн судалгааны төв, “Прокурорын хараат бус байдал /прокурорын байгууллагын тогтолцоо, удирдлага, өөрөө удирдах байгууллага/” судалгааны тайлан, (УБ, 2022)
5. Академич С.Нарангэрэл, “Монгол Улсын хууль зүйн нэвтэрхий толь бичиг 2021”, (УБ, 2021)
6. Улсын Ерөнхий прокурорын тайлан мэдээ, 2023.04.12-ны өдрийн байдлаар

Гадаад хэлээр:

1. OECD (2020), The Independence of Prosecutors in Eastern Europe, Central Asia and Asia Pacific
2. Bundesgesetz vom 5. März 1986 über die staatsanwaltschaftlichen Behörden (Staatsanwaltschaftsgesetz – StAG), <https://www.ris.bka.gv.at/GeltendeFassung.wxe?Abfrage=Bundesnormen&Gesetzesnummer=10000842>
3. Venice Commission Report
4. Rome Charter, XIV
5. Venice Commission (2010), Report on European Standards as regards the Independence of the Judicial System: Part II – The Prosecution Service (hereinafter – Venice Commission Report), <https://rm.coe.int/1680700a60>
6. The study When the Law Doesn’t Rule, by the Open Society European Policy Institute, Transparency Serbia, and the Centre of Investigative Journalism of Serbia

Цахим эх сурвалж

Монгол хэлээр:

1. “Энгийн иргэнийг ПРОКУРОР болгох хуулийн төслөө ТАТЛАА!!”, <https://www.ulsturch.mn/article/50144>
2. “Прокурорын тухай хуульд нэмэлт, өөрчлөлт оруулах төслөө татна”, <http://itoim.mn/article/YQWxl/33377>, Сүүлд үзсэн: 2022.09.30
3. Монгол Улсын Ерөнхий прокурорын газрын цахим хуудас, <https://prokuror.mn>
4. Улсын Ерөнхий прокурорын дэргэдэх зөвлөл, <https://prokuror.mn/prosecutor-s-council>
5. Прокурорын хорооны танилцуулга, <https://www.mglbar.mn/committee/9?page=intro>
6. Прокурорын хорооны тэргүүнд нэр дэвшүүлэх, тэргүүнийг сонгох сонгууль явагдаж байна, <https://www.mglbar.mn/news/926>
7. Хуульч, өмгөөлөгч Ч.Өнөржаргал, “Ерөнхий прокурорт тавигдах шаардлагыг хасна гэдэг гэмт хэрэгтэй тэмцэх төрийн хүчийг сулруулна dnn.mn”, <https://dnn.mn/ч-өнөржаргал-ерөнхий-прокурорт-тавигдах-шаардлагыг-хасна-гэдэг-гэмт-хэрэгтэй-тэмцэх-төрийн-хүчийг-сулруулна-dnn-mn/>

8. А.Бямбажаргал: “Шүүхийн тухай хуулийг батлах асуудал том сорилттой ямагт тулж байна”, <https://ikon.mn/n/237p>
9. “Шүүгчийн туслах, шүүх хуралдааны нарийн бичгийн даргын цалинг шинэчлэн тогтоолоо /2022.05.11/”, https://www.judcouncil.mn/site/news_full/12122
- 10.

Гадаад хэлээр:

1. Legal professions – introduction, https://e-justice.europa.eu/content_legal_professions-29-se-en.do?member=1
2. Welcome to The Higher Prosecuting Authorities - The Director of Public Prosecutions and the Regional Public Prosecution Offices, <https://www.riksadvokaten.no/english/>
3. Japanese prosecutors and politicians keep up a delicate dance, <https://asia.nikkei.com/Politics/Japanese-prosecutors-and-politicians-keep-up-a-delicate-dance#:~:text=The%20right%20of%20prosecution%2C%20however,right%20to%20investigate%20the%20government>
4. “How is a judge appointed?”, <https://www.courtsofnz.govt.nz/learn-about-our-courts/how-is-a-judge-appointed/#:~:text=The%20Attorney%2DGeneral%20is%20a,not%20influenced%20by%20party%20politics>
5. ORGANISATIONAL OVERVIEW NEW ZEALAND PROSECUTION OFFICE, <https://www.crownlaw.govt.nz/about-us/law-officers/>
6. The prosecutors, <https://www.justiz.gv.at/home/justiz/justizbehoerden/staatsanwaltschaften.8ab4a8a422985de30122a92877dc6347.de.html#:~:text=Die%20Staatsanwaltschaften%20sind%20von%20den,des%20Bundesministers%20f%C3%BCr%20Justiz%20gebunden>
7. Stellung in der Weisungshierarchie, <https://www.generalprokuratur.gv.at/information/>
8. Name Position Organization Country E-mail Mr.Allan Dahl Chief of Justice Unit EUPOL
9. STATES' QUALIFICATIONS FOR ATTORNEY GENERAL, <https://www.cga.ct.gov/2010/rpt/2010-R-0253.htm>
10. Attorney General of India: Appointment, duties and special rights, <https://www.indiatoday.in/education-today/gk-current-affairs/story/attorney-general-of-india-appointment-duties-and-special-rights-1895843-2022-01-04>
11. Crown prosecutor, <https://nationalcareers.service.gov.uk/job-profiles/crown-prosecutor>
12. Prosecutor General of the Republic of Korea, https://ko.wikipedia.org/wiki/%EB%8C%80%ED%95%9C%EB%AF%BC%EA%B5%AD%EC%9D%98_%EA%B2%80%EC%B0%B0%EC%B4%9D%EC%9E%A5
13. Hirotaka Tokumoto, Professor, Faculty of Law, Chuo University, “Retirement Extension of the Superintending Prosecutor” https://yab.yomiuri.co.jp/adv/chuo/dy/opinion/20200409_en.php

14. Assistenz-Staatsanwältin/Staatsanwalt des Bundes (WiKri Zürich),
<https://jobs.admin.ch/offene-stellen/Assistenz-Staatsanw-Itin-Staatsanwalt-des-Bundes-WiKri-Z-rich-/ffbdc28e-d9bc-4088-8c04-bb645e8f5d95>
15. Duties of Public Prosecutors' Assistant Officers,
https://www.moj.go.jp/EN/keiji1/keiji_keiji05.html
16. 2M88 PAY RANGE: EP10 PROSECUTION ASSISTANT 1,
<https://www.phila.gov/departments/office-of-human-resources/job-specs/2m88.htm>
17. 공무원 직급표,
https://m.blog.naver.com/sampoet/221734685493?fbclid=IwAR04k_2um6hoQNdHe6uV_pJD56dU9RftuP6MHiCRRkSPd8OaonsKPWnQHPGE
18. Abiprokurör Prokuratuur, <https://cv.ee/et/vacancy/526481/prokuratuur/services>
19. Prokuröride konkursi korraldamise ning konkursil osalejatele ja ametisse nimetatavatele prokuröridele esitatavad nõuded [RT I, 07.10.2014, 1 - jõust. 10.10.2014], <https://www.riigiteataja.ee/akt/101042015005>
20. 検察事務官になるための資格について教えてください。 ,
<https://www.kensatsu.go.jp/qa/qa1.htm>
21. Assistant City Prosecutor- job post: City of Seattle,
https://www.indeed.com/jobs?q=Prosecutor+Assistant&=&aceid=&gclid=CjwKCAjwo7iiBhAEEiwAslxQEeuThD-DMxGAWoVhCctHj-HjdCzVw4DfywUu1pPNVDO-ygaXc0lmsxoC_bgQAvD_BwE&qclsrc=aw.ds&from=mobRdr&utm_source=%2Fm%2F&utm_medium=redir&utm_campaign=dt&vjk=93674f7ecde0fc3a
22. 7급 공개경쟁채용시험,
https://www.mpm.go.kr/mpm/info/fair/recruit/recruit01/recruit01_03/recruit01_03_01/
23. German Federal Ministry of Justice and Consumer Protection website
https://www.bmjjv.de/EN/JobsCareers/HowToBecomeAPublicProsecutor/HowToBecomeAPublicProsecutor_node.html
24. 2023년 공무원 봉급표,
https://0muwon.com/entry/%EA%B3%B5%EB%AC%B4%EC%9B%90-%EB%B4%89%EA%B8%89%ED%91%9C?fbclid=IwAR13AdIUpVRYDR8Lyx6_RxWXtVVAHZh0gTfsvbKLp_gyz2XRg-8Izfu06Lc
25. 검사 연봉 월급 얼마? (초임 초봉부터 검찰총장까지),
https://m.blog.naver.com/for_my_blog/22190252_2005
26. Assistenz-staatsanwalt gehalt 2021,
<https://www.gehalt.de/einkommen/suche/assistent-staatsanwalt>
27. Gehalt Staatsanwalt, Gehaltsreporter, <https://gehaltsreporter.de/gehaelter-von-a-bis-z/recht/staat-sanwalt/>
28. Prokuröriks kandideerijale, <https://www.prokuratuur.ee/et/too-ja-praktika/prokuroriks-kandideerijale>
29. Prokuröre ootab ees palgatõus, <https://www.err.ee/616456/prokurore-ootab-ees-palgatous>
30. Assistant Public Prosecutor Salary,
<https://www.ziprecruiter.com/Salaries/Assistant-Public-Prosecutor->

Salary#:~:text=As%20of%20Apr%2021%2C%202023,%2Fweek%20or%20%244
%2C778%2Fmonth.

31. How Much Do Prosecutor Jobs Pay per Month?,
<https://www.ziprecruiter.com/Salaries/Prosecutor-Salary-per-Month>